

AYDIN TÜRLÜK BİLGİSİ DERGİSİ

Yıl 11 Sayı 1
NİSAN - 2025

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

GENEL DOI: 10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011

TÜRLÜK CİLT 11 SAYI 1 DOI: 10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/2025.1101

AYDIN *TÜRK LÜK BİLGİSİ* DERGİSİ

AY-TBD

İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi

ISSN: 2149-5564

Sahibi

Doç. Dr. Mustafa AYDIN

Yazı İşleri Müdürü

Zeynep AKYAR

Editör

Prof.Dr.Kâzım Yetiş

Editör Yardımcısı

Doç. Dr. Hanife Gezer

Yayın Dili

Türkçe

Yayın Periyodu

Yılda iki sayı: Güz & Bahar

Akademik Çalışmalar

Koordinasyon Ofisi

İdari Koordinatör

Dr. Öğr. Üyesi Burak SÖNMEZER

Türkçe Redaksiyon

Emir Baran Ortakaya

İngilizce Redaksiyon

Emir Baran Ortakaya

Grafik Tasarım

Başak Gündüz

Yazışma Adresi

Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, No: 38,
Sefaköy, 34295 Küçükçekmece/İstanbul

Tel: 0212 4441428

Fax: 0212 425 57 97

Web: www.aydin.edu.tr

E-mail: aydinturklukbilgisi@aydin.edu.tr

Baskı

Sertifika No: 42719

Gamze Yayıncılık Matbaacılık Reklam

Kırtasiye Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti.

15 Temmuz Mh. 1485. Sokak No: 58A

Bağcılar-İstanbul

Tel: 0 (212) 424 56 40

Gsm: 0 (532) 303 41 84

E-mail: cengiztas@gamzecopy.com

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Müjgân ÇAKIR, Mimar Sinan Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Dinara DUİSEBAYEVA, İstanbul Aydın Üniversitesi

Doç. Dr. Hanife GEZER, İstanbul Aydın Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sıla GEN KAYA, İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa KAÇALIN, Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Şuayip KARAKAŞ, Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Aynur KOÇAK, Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Gülcahan ORDA, Al Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Kazakistan

Prof. Dr. Cayna SADIKBK KIZI, İşenaalı Arabaev Kırgız Devlet Üniversitesi, Kırgızistan

Prof. Dr. Meryem SALIM-AHMET, Şumen Konstantin Preslavski Üniversitesi, Bulgaristan

Prof. Dr. Vahit TÜRK, İstanbul Kültür Üniversitesi

Prof. Dr. Muhammed YELTEN, İstanbul Arel Üniversitesi

Prof. Dr. Orınay Sagynkalykyzy ZHUBAY, Al Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Kazakistan

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Zaynobidin ABDİRASHİDOV, Alişir Nevai Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi, Özbekistan

Prof. Dr. Mehmet AÇA, Marmara Üniversitesi İstanbul

Prof. Dr. Muhammet Sani ADIGÜZEL, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Metin AKAR, İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan AKAY, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

- Dr. Öğr. Üyesi Zeki AKÇAM**, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Yerlan ALAŞBAYEV**, Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi, Kazakistan
- Prof. Dr. Muhammed Fatih ANDI**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
- Prof. Dr. Metin ARIKAN**, Dokuz Eylül Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Hatice Aycan AYDOĞAN**, Beykent Üniversitesi
- Prof. Dr. Yunus BALCI**, Pamukkale Üniversitesi
- Prof. Dr. Selma BAŞ**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Prof. Dr. Nergis BİRAY**, Pamukkale Üniversitesi
- Prof. Dr. Necat BİRİNCİ**, İstanbul Aydın Üniversitesi
- Prof. Dr. Abdülmecit CANATAK**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Prof. Dr. Rıdvan CANIM**, Trakya Üniversitesi
- Prof. Dr. Adem CEYHAN**, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
- Prof. Dr. Bilal ÇAKICI**, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet ÇELİK**, Bahçeşehir Üniversitesi
- Doç. Dr. J. Özlem OKTAY ÇEREZCİ**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
- Prof. Dr. Ayşe Yücel ÇETİN**, Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Ali Şükrü ÇORUK**, İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Yılmaz DAŞÇIOĞLU**, Sakarya Üniversitesi
- Prof. Dr. H. İbrahim DELİCE**, Afyon Kocatepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Ahmet DOĞAN**, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
- Prof. Dr. Ali DUymAZ**, Balıkesir Üniversitesi
- Prof. Dr. Abdülkadir EMEKSİZ**, İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Erdal ESER**, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Cafer GARİPER**, Süleyman Demirel Üniversitesi
- Doç. Dr. Mehdi GENCELİ**, Marmara Üniversitesi
- Prof. Dr. Fabio L. GRASSİ**, Sapienza Üniversitesi, Roma-İtalya
- Prof. Dr. Hacer GÜLŞEN**, İstanbul Gelişim Üniversitesi
- Prof. Dr. Ahmet GÜNGÖR**, Giresun Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Serdar GÜRÇAY**, İstanbul Kültür Üniversitesi
- Prof. Dr. Müberra GÜRGENDERELİ**, Trakya Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Adem GÜRLER**, Giresun Üniversitesi
- Prof. Dr. Belkıs GÜRSOY**, İstanbul Aydın Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Nassiba JUNAYEVA**, Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi, Kazakistan
- Doç. Almira KALİ**, Muhtar Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü, El Farabi Kazak Millî Üniversitesi, Kazakistan
- Prof. Dr. Dikhan KAMZABEKULI**, Lev Gumilev Avrasya Millî Üniversitesi, Kazakistan
- Prof. Dr. İsmail KARACA**, İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Yakup KARASOY**, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Haşim KARPUZ**, KTO Karatay Üniversitesi
- Prof. Dr. Ahmet KARTAL**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Ceval KAYA**, Ardahan Üniversitesi
- Prof. Dr. Muharrem KAYA**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

İstanbul Aydın Üniversitesi Aydın Türklük Bilgisi, özgün bilimsel araştırmalar ile uygulama çalışmalarına yer veren ve bu niteliği ile hem araştırmacılara hem de uygulamadaki akademisyenlere seslenmeyi amaçlayan uluslararası hakemli bir dergidir.

Doç. Dr. Hatice KAYHAN, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi
Doç. Dr. Embiye KAZIMOVA, Şumen Konstantin Preslavski Üniversitesi, Bulgaristan
Prof. Dr. Beyhan KESİK, Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet KESKİN, Samsun Üniversitesi
Doç. Dr. Törali KIDIR, Kazakistan Bilimler Akademisi, Kazakistan
Prof. Dr. M. Fatih KIRIŞÇIOĞLU, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Adem KOÇ, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hanife KONCU, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Doç. Dr. Mesut KOÇAK, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih KOYUNCU, Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Samat Köçörbayev, Bübüsara Beyşenaliyeva Adındaki Kırgız Devlet Kültür ve Sanat Üniversitesi, Kırgızistan
Prof. Dr. Düken MASSİMKHANULI, L. N. Gumilev Avrasya Millî Üniversitesi, Kazakistan
Dr. Öğr. Üyesi Ülkü KARA, Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Galina MİSKİNİENE, Vilnius Üniversitesi, Litvanya
Prof. Dr. Mustafa ÖNER, Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Hakan ÖZÇELİK, İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan ÖZDEMİR, Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep Bağlan ÖZER, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Necmettin ÖZMEN, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Doç. Dr. Özkan ÖZTEKTEN, Ege Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Göksel ÖZTÜRK, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Evrim ULUSAN ÖZTÜRKMEN, Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali Emre ÖZYILDIRIM, Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Şaban SAĞLIK, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet SAMSAKÇI, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Tanju SEYHAN, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ, Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim SONA, Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Asil ŞENGÜN, İstanbul Gelişim Üniversitesi
Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK, Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki TAŞTAN, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Fikret TURAN, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Murat TURNA, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Sema UĞURCAN, Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fikret USLUCAN, Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Veli Savaş YELOK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali YILDIZ, Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Oktay YİVLİ, Muğla Sıktı Koçman Üniversitesi

İçindekiler - Contents

Editörden

Araştırma - Research

Bedri Rahmi Eyüboğlu Şiirinde İstanbul

İstanbul in Bedri Rahmi Eyüboğlu Poetry

Didem ARDALI BÜYÜKARMAN, Hacire AKTAŞ DAĞ..... 1

Siirt ve İlçeleri Halk bilimi Saha Çalışmasının İzdüşümleri

Projections of the Folk Science Field Study of Siirt and its Districts

Hilal OTYAKMAZ AYDIN..... 15

Transkripsiyon Metinleri Üzerine Bir Sınıflandırma Denemesi

A Classification Attempt on Transcription Texts

Okan Celal GÜNGÖR, Beytullah BEKAR..... 41

Anadolu'nun Şifa Yemeklerine İşlevsel Bir Yaklaşım: Yemek ve Kültür Dergisi Örneği

A Functional Approach to Anatolian Healing Foods: The Case of Yemek ve Kültür Magazine

Aynur KOÇAK, Merve Nesibe CAN KÖSEKAHYA..... 77

Kitap İncelemesi - Book Review

"Mitoloji: Anlam Arayışının Evrensel Öyküleri"

Merve GÜNALTAŞBAŞAK..... 101

Doi Numaraları - Doi Numbers

Bedri Rahmi Eyüboğlu Şiirinde İstanbul

İstanbul in Bedri Rahmi Eyüboğlu Poetry

Didem ARDALI BÜYÜKARMAN, Hacire AKTAŞ DAĞ

10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/turkluk_v011i1001

Siirt ve İlçeleri Halk bilimi Saha Çalışmasının İzdüşümleri

Projections of the Folk Science Field Study of Siirt and its Districts

Hilal OTYAKMAZ AYDIN

10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/turkluk_v011i1002

Transkripsiyon Metinleri Üzerine Bir Sınıflandırma Denemesi

A Classification Attempt on Transcription Texts

Okan Celal GÜNGÖR, Beytullah BEKAR

10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/turkluk_v011i1003

Anadolu'nun Şifa Yemeklerine İşlevsel Bir Yaklaşım: Yemek ve Kültür Dergisi Örneği

A Functional Approach to Anatolian Healing Foods: The Case of Yemek ve Kültür Magazine

Aynur KOÇAK, Merve Nesibe CAN KÖSEKAHYA

10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/turkluk_v011i1004

"Mitoloji: Anlam Arayışının Evrensel Öyküleri"

Merve GÜNALAY BAŞAK

10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/turkluk_v011i1005

Editörden

Dergimizin bu sayısında, Türk edebiyatı, Türk dili, halk bilimi ve kültürel çalışmalar alanında önemli katkılar sunan dört özgün makale ve bir tanıtım yazısı yer almaktadır. Disiplinlerarası bir bakış açısıyla kaleme alınan bu çalışmalar hem alandaki birikimi zenginleştirmekte hem de yeni tartışma alanları açmaktadır.

Sayının birinci çalışması olan “Bedri Rahmi Eyüboğlu Şiirinde İstanbul”, modern Türk şiirinin güçlü seslerinden biri olan Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun poetikasında İstanbul’un temsili üzerine odaklanmaktadır. Bu makale, şehrin şiirsel anlatımıyla nasıl yeniden kurulduğunu; mekân, kimlik ve aidiyet kavramları üzerinden değerlendirerek Eyüboğlu’nun şiirinde İstanbul’un kültürel belleğe katkısını ortaya koymaktadır.

İkinci makale olan “Siirt ve İlçeleri Halk Bilimi Saha Çalışmasının İz Düşümleri”nde ise Siirt bölgesinde gerçekleştirilen kapsamlı bir alan araştırmasının sonuçlarını değerlendirilmektedir. Yerel sözlü anlatılar, inanç pratikleri, gündelik yaşam örüntüleri ve geleneksel bilgi sistemleri üzerinden yapılan çözümlemeler, bölge halkının kültürel dokusuna dair ayrıntılı bir analiz sunulmaktadır. Bu yönüyle çalışma, yerel halk kültürünün dinamiklerini yerinden verilerle inceleyen bir örnek teşkil etmektedir.

Üçüncü makale olan “Transkripsiyon Metinleri Üzerine Bir Sınıflandırma Denemesi”nde Türk dili için zengin veriler içeren belli başlı transkripsiyon metinleriyle ilgili bir liste oluşturularak bu alanda araştırma yapacak kişilere bir kılavuz ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Dördüncü makale olan “Anadolu’nun Şifa Yemeklerine İşlevsel Bir Yaklaşım: Yemek ve Kültür Dergisi Örneği”nde halk hekimliği ve beslenme pratiklerini kültürel bir bağlamda ele alınmakta; geleneksel bilgi sistemleri ile çağdaş yorumları karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Bu çalışma, söz konusu yemeklerin yalnızca fiziksel değil, sembolik ve ritüel işlevlerini de analiz ederek, yemek kültürünün halk bilimi içindeki çok katmanlı yapısına ışık tutmaktadır.

Son olarak “Mitoloji: Anlam Arayışının Evrensel Öyküleri” başlıklı tanıtım yazısında Prof. Dr. Aynur Koçak editörlüğünde hazırlanan kitap tanıtılmıştır.

Alanlarına katkı sağlayacak çalışmalarıyla bu sayıda yer alan yazarlarımıza, hakemlik yaparak rapor hazırlayan hakemlerimize ve emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Kâzım YETİŞ

Bedri Rahmi Eyüboğlu Şiirinde İstanbul*

Didem ARDALI BÜYÜKARMAN**

Hacire AKTAŞ DAĞ***

ÖZ: Bedri Rahmi Eyüboğlu (1911-1975), Cumhuriyet dönemi şairi, ressamı ve yazarıdır. Eyüboğlu'nun bu dönemde ressam olarak öne çıkması, şairliğini gölgelese de edebiyat alanına değerli şiirler bırakır. Cumhuriyet dönemi ressamı olarak Anadolu folklorunu resme taşıırken aynı duyarlılığı şiirde de gösterir. Trabzon'da doğan şair, daha sonra İstanbul ve Paris odağında sanatını geliştirir. Öğrendiği modern sanatı Anadolu folkloruyla sentezler. Şair, bazı şiirlerinde Anadolu ekseninde İstanbul'a ve ona ait olan unsurlara farklı iki açıyla yaklaşır. Şiirlerinde İstanbul'a kimi zaman sevgiyle kimi zamanda nefretle yaklaşır. Bu duygular çerçevesinde İstanbul ve Anadolu'yu karşılaştırır. Şair şiirlerinde İstanbul'un güzelliklerine değinse de asıl özümsemiği Anadolu'dur. İstanbul odağında Anadolu'nun değerine vurgu yapar. Bu çalışmada, Bedri Rahmi'nin *Dol Kara Bakır Dol* adlı eseri temel alınarak "İstanbul Destanı", "İstanbul Haritası", "Oğlum Mehmede", "Şehirdekilere Gazel", "Güzel ile Faydalı", "Büyük Şehir", "Yazma Destan", "Akıl ile Gözün Hikâyesi", "Minare ile Meneviş" ve "7 Tane Erik Ağacı" adlı şiirlerinden yola çıkarak İstanbul'a olan olumsuz algı, İstanbul'un şiirde resmedilmesi, Anadolu ve İstanbul karşılaştırması adlı başlıklar üzerinden analitik bir çözümlemeye tabii tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Bedri Rahmi Eyüboğlu, şiir, İstanbul, şehir, insan.*

* Bu makale İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi 9. Bilim Günleri Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, dbuyuk@yildiz.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4440-2012>.

*** Doktora öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Öğrencisi, hacire.aktas00@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4791-9092>.

Geliş Tarihi/ Received: 16 Nisan 2025/ 16 April 2025

Kabul Tarihi/ Accepted: 12 Mayıs 2025/ 12 May 2025

İstanbul in Bedri Rahmi Eyüboğlu Poetry

Abstract: Bedri Rahmi Eyüboğlu (1911-1975) was a poet, painter and writer of the Republican period. Although Eyüboğlu's prominence as a painter in this period overshadows his poetry, he leaves valuable poems to the field of literature. As a painter of the Republican period, Eyüboğlu brought Anatolian folklore to his paintings and showed the same sensitivity in his poetry. Born in Trabzon, the poet later developed his art in Istanbul and Paris. He synthesizes the modern art he learned with Anatolian folklore. In some of his poems, the poet approaches Istanbul and its elements from two different angles on the Anatolian axis. In his poems, he approaches Istanbul sometimes with love and sometimes with hatred. He compares Istanbul and Anatolia within the framework of these feelings. Although the poet mentions the beauties of Istanbul in his poems, it is Anatolia that he really absorbs. He emphasizes the value of Anatolia in the focus of Istanbul. In this study, based on Bedri Rahmi's work *Dol Kara Bakır Dol*, the negative perception of Istanbul, the portrayal of Istanbul in poetry, the comparison of Anatolia and Istanbul, the negative perception of Istanbul based on his poems titled "İstanbul Destanı", "İstanbul Haritası", "Oğlum Mehmede", "Şehirdekilere Gazel", "Güzel ile Faydalı", "Büyük Şehir", "Yazma Destan", "Akıl ile Gözün Hikâyesi", "Minare ile Meneviş" and "7 Tane Erik Ağacı" are subjected to an analytical analysis.

Keywords: *Bedri Rahmi Eyüboğlu, poetry, Istanbul, city, human.*

Giriş

Bedri Rahmi Eyüboğlu 1911 yılında Trabzon Görele’de doğar. Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun asıl adı Ali Bedrettin’dir. Yakın çevresi ve ailesi tarafından “Bedir” olarak bilinir. Bedri Rahmi babası Rahmi Bey’in kaymakamlığı sebebiyle birçok şehirde okuyur ve Ankara, Kütahya, Artvin’de gibi şehirlerde yaşarlar. Babasının Trabzon milletvekili seçilmesiyle Trabzon’da yaşarlar. Rahmi Bey, yabancı dil (Fransızca) bilen edebiyata meraklı bir aydındır. Onun bu perspektifi oğullarının edebi anlamda gelişmesine katkı sağlar. Bedri Rahmi’nin okula karşı negatif bir tutumu vardır. Trabzon lisesindeki yıllarında yoğun bir bunalım içerisinde. Onun bunalım içerisinde olmasının nedeni ise okulda eğitim-öğretim veren öğretmenleridir. Bedri Rahmi’nin hayatına soluk olan ise resim öğretmeni Zeki Kocamemi’dir (Kurdakul, 1973:163).

1927 yılında okuluna gelmesiyle Bedri Rahmi resim sanatına ilgi duyar. Bedri Rahmi, babası ve abisinin önerisiyle İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi’nde Resim Bölümüne başlar. Bu fakültede hocaları, Nazmi Ziya, Ahmet Haşim, İbrahim Çallı sayesinde resimle ilgili sağlam bilgiler edinir. Bedri Rahmi’nin Van Gogh tutkusu burada başlar. Akademide İki eğitim gördükten sonra 1930’da ağabeyi Sabahattin Eyüboğlu’nun aldığı bursla Fransa’ya gider. İki kardeş bu dönemde beraber Fransa’nın sanatsal yönünü keşfeder. Bedri Rahmi Lyon Güzel Sanatlar Okulu’na başlar ve sonradan eşi olacak Eren Eyüboğlu ile de burada tanışır. Bu akademi de Van Gogh’tan sonra etkilendiği şahsiyet Gauguin’dir. Bir süre sonra Lhote Akademisi’nde Cemal Tollu’yla tanışır. 1936’da Türkiye’ye tekrar gelir ve 1933’te beş arkadaşıyla d grubunu kurar. Tan, Muhit ve *Yeni Adımlar*’da ilkyazı ve hikâyeleriyle tanınır. Ses, *İnsan*, *İşte*, *Gün*, *İnkılapçı Gençlik*, *Büyük Doğu* dergilerinde, 1946-1958’te *Yeditepe* ve *Varlık* dergilerinde şiirleriyle yerliliğe yeni bir perspektif ekler (Erol, 1984:15-37; Kurdakul, 1973:163).

Bedri Rahmi, Trabzon, İstanbul ve Fransa’da yaşamış bir sanatçıdır. Onun farklı yerlerde yaşaması şair, ressam ve

yazar oluşunu beslemiştir. Bedri Rahmi, 1940’larda devletin sanat politikası dâhilinde Anadolu’yu gezen ressamın gezilerini *Canım Anadolu* adlı eserinde kaleme alır. Bu anılarda Bedri Rahmi Anadolu ve insanına dair kültürel değerleri en ince detaylarıyla gözlemleyip anlatır. Türk halk kültürüne ait şiir, türkü kilim, halı, nakış, şiir unsurları inceler. Yaptığı geziler esnasında Sivas’ta Âşık Veysel’i ziyaret ederek onun realizminden onu bir halk ozanı olarak tanımlar. Bedri Rahmi Anadolu gezilerini devlet desteğiyle gerçekleştirir. (1953: 3-128).

Bedri Rahmi şehirlere yaptığı gezilerden dolayı bir sanatçı olarak şehirlerden etkilenir. 1943’te “Yahya Kemal ve İstanbul” adlı yazısında Kemal’in şiirindeki tarih düşüncesini beğenir ve “muhteşem bir tarih sevgisi” olarak yorumlar (Eyüboğlu, 2004:214-218). Bedri Rahmi, Yahya Kemal’in şiirindeki tarih algısını kendi şiirinde “Anadolu” olarak belirler.

Ramazan Melih Erzen’e (2007) göre Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun zengin imge ve temasının kaynağı “Anadolu el sanatları, annesinden edindiği masal, türkü ve diğer anonim halk edebiyatı ürünleri; aşık tarzı, geleneği, halk inançları ve mitoloji” dir. Bu unsurlar eşliğinde şiirini şekillendirir. Bedri Rahmi Eyüboğlu, Türk şiirini hem sanatsal, tarihsel ve kültürel anlamda Anadolu’ya, hem de modern şiir yoluyla batıya bağlayıp sentezlemiştir.

Çoğu şiirinde İstanbul’u ele alırken Anadolu ile karşılaştırır. Anadolu ekseninde bir İstanbul söz konusudur. Bu çalışmada sanatçının, Anadolu ekseninde ele alınan İstanbul eksenli şiirleri üzerinde durulacaktır.

Şehir ve İstanbul

TDK Sözlüğü’nde şehir, tarımsal verimliliği olmayan yerleşim yerleri kent site olarak tanımlanır. Şehir günümüzde sosyal anlamda gelişmiş çok nüfuslu dinamik yapıdaki yerleşimlerdir. Şehir kelimesinin kökü Farsçaya dayanır. Farsça şehir, Türkçe’de halk ağzında Soğdca kökenli kent ile “kale ve

saray” gibi anlamlara gelen balık kelimesi olarak da kullanılmıştır (Küçükaşçı, 2010:441).

Şehir kavramı için ortak standart bir tanımlama bulunmaz. Şehir kavramı konusunda tek bir tanımın olmamasının sebebi “şehrin zaman ve mekâna göre değişen çok yönlü ve karmaşık bir olgu olmasındandır” (Canatan, 2009:65). Çoğu ülke, illeri çeşitli kriterlerle tanımlar. Genellikle nüfusa göre, şehir, kasaba ve köy sınıflandırılması yapılır. Cumhuriyet döneminde şehre ek olarak kent kavramı da kullanılır.

“Biliyorsunuz, günümüz Türkçesinde şehir kavramının karşılığı olarak kent de kullanılıyor, şehir’i Türkçe’den kırmak için icat edilen kent, bana sorarsanız, Ankara gibi yeni kurulmuş modern şehirler için kullanılabilir. İstanbul, Bursa, Kütahya, Konya vb. şehirler şehirdir, kent değil. Ben, bir iradenin dayatmadığı, kendi kendini yaratan üretken ‘dış’ şehirlere, ‘şehir’, bir irade tarafından baştan sona planlanarak yapılan ‘erkek’ şehirlere de ‘kent’ demeyi tercih edenlerdenim” (Beşir Ayvazoğlu 2015:239).

Şehirler var oldukları coğrafyalarda kendi kültürünü sürdürür, yıkılıp yeniden inşa edilen bu şehirler kentlere dönüşür. İnsan tarihinde şehirlerin dönüşümü önemlidir. Şehir insan için önemli bir hafızadır. Bu nedenle edebiyat ve şiirde de önemli bir unsurdur. Türk şiirinde şehrin konu olması Divan edebiyatından günümüze dek sürer.

Türk şiirinde Tanzimat’tan sonra şehrengiz tarzında şehri konu eden şiirlerin çerçevesi değişir. Özellikle Cumhuriyet döneminde İstanbul şairlerce şiirde çok işlenir. Mehmet Narlı, İstanbul’un şiire konu edilmesini şöyle anlatır.

“1920’den 1950’lere kadar yazılan şiirlerde, İstanbul’a duyulan sevgi ve bağlılık; şehir yoluyla ulaşılan düşünce, duyulmuş ve inanç; şehrin farklı mekânlarının gönderdiği tarihsel ve kültürel hafıza; günlük yaşamalar içinde şehrin mekânlarına yüklenen anlam ve işlevler birbirinden oldukça farklıdır.

Otuz yıllık kısa bir zaman dilimi göz önüne alınırsa, poetik, tematik ve ideolojik açılardan Türk şiirinin en çeşitli dönemi Cumhuriyet dönemidir. Doğal olarak bu çeşitlilik, mekân algısında sözü edilen farklılıkları beslemiştir. Örneğin, kimi şairler, İstanbul’u medeniyetin eşyaya sinmiş hali olarak görürken; kimi şairler, aynı şehri, doğal ve sıradan yaşamların mekânı olarak görürler. Şehri, insanda güzellik ve uyum düşüncesi uyandıran manzaralar olarak gösteren şairler olduğu gibi; yoksulların ve varlıklıların uyumsuzluk içinde yaşadıkları bir çatışma alanı olarak gösteren şairler de vardır” (Narlı, 2008: 158).

Cumhuriyet dönemi şairlerinden biri olan Bedri Rahmi Eyüboğlu da başta “İstanbul Destanı” şiiri olmak üzere “İstanbul Haritası”, “Oğlum Mehmede”, “Şehirdekilere Gazel”, “Güzel ile Faydalı”, “Büyük Şehir”, “Yazma Destan”, “Akıl ile Gözün Hikâyesi”, “Minare ile Meneviş” ve “7 Tane Erik Ağacı” şiirlerinde İstanbul’u konu edinir. Şair İstanbul’a Anadolu ekseninde yaklaşır.

İstanbul’un Olumsuz Bir Şehir Olarak Algılanması

Bedri Rahmi, İstanbul’un güzel niteliklerini anlatırken İstanbul’daki yoksul, işçilik yapan, yetim insanlara da işaret eder. İstanbul’da bir yandan adalarda balık tutan, kuşların uçuşunu izleyen insanlar yer alırken diğer yandan gecekondualarda yaşayan yoksul, yetim insanlar da yer edinir. Amerika askerlerinin İstanbul’da yer edinmesini eleştirir. Şair “acayip memleketim” deyimiyle bu zıtlığı eleştirir. “İstanbul Destanı” şiirinde bu zıtlıklara vurgu yapar.

*“İstanbul deyince aklıma
Koca Sinan gelir
On parmağı on ulu çınar gibi Her yandan yükselir
Sonra gecekondu gelir ardı sıra İslî paslı yetim
Ey benim dev memesinde cüceler emziren acayip [memleketim] (Eyüboğlu, 1974: 190).*

Bedri Rahmi'nin büyük şehirlere karşı olumsuz bir bakış açısı vardır. Bu şehirdeki olumsuzluklara karşı Anadolu'nun köylerine sığınır. “Şehirdekilere Gazel” adlı şiirinde de bu bakış söz konusudur.

*“Onlara çiçek götürmeyelim
Kolonya sürünsünler
Taylarımızı, sıpalarımızı anlatmak için,
Nefes tüketmeyelim;
Tahtadan atları var binsinler..
Söğüt dallarına bıçak vuranların
Tavşanlara saman dolduranların elleri kırılsın
Onların çeşit çeşit oyuncakları var
Gemileri var uçsuz bucaksız
Oyunları var hadsiz hesapsız.” (Eyüboğlu, 1974:79):*

Yukarıdaki dizelerde, şair şehri ve şehirdekileri “onlar” sıfatıyla anlatır. “Onlara” karşı gizli bir “bizde” şiirde yer edindir. Şehirdekiler ve Anadolu köylerindeki insanları yerleşim yerleri açısından karşılaştırır. Ona göre şehirdekiler köylerden beslenir fakat köyün değerini bilmezler. Onlar çiçeği değil kolonyayı sürer. Anadolu’yu bir ham madde olarak niteler. Şehirdekiler ise bu ham maddeden yararlanıp her şeye sahip olur. Fakat “onlar” sahip oldukça samimiyeti ve özü unuttur. Şiirin son dizelerinde bu açıkça ortaya konur.

*“Suyu alıp götürdüler içip içip tükürdüler
Üstüne üstelik
Bize acımasını bildiler
Biz de onlara acıyalım.” (Eyüboğlu, 1974:80).*

Şehirdekiler Anadolu’nun suyunu vb. bütün ham maddelerini alıp değerini bilmez. Şair şehirdekilerin Anadolu’dan beslenmesine rağmen Anadolu ve insanını küçümsediğine de işaret eder. Şair, şehirdekilerin Anadolu insanı küçümseyerek acıdığını fakat asıl acınacak durumda olanların “onlar” olduğunu dile getirir. Bu şekilde Bedri Rahmi, şehre karşı Anadolu insanını, folklorunu ve özünü savunur. Bu savunma şehre yö-

neltiren olumsuz bakış açısıyla aktarılır. “Güzel ile Faydalı” adlı şiirde ise şair, İstanbul’daki tarihi çeşmelerin yontulmasını eleştirir. İstanbul’un tarihi çeşmelerinin değer bulmadığına vurgu yapar. Ona göre, bir şey yapılacaksa faydalı bir güzellik olmalıdır.

“Büyük Şehir” adlı şiirde de büyük şehrinin insanı korkutan yanına değinilir.

“Tramvayda, sinemada, meyhanede, mabette.

Herkes kendi murdar karanlığına gömülmüş

Herkes gurbette.” (Eyüboğlu, 1974: 127).

Büyük şehirlerin insanları kalabalıklar içerisinde yalnız olan bireylerdir. Kalabalıkların olduğu bütün mekânlarda bireyler arası iletişim yoktur. Herkes bulunduğu yere yabancı olduğu için kendini gurbette sanır. Bu yalnızlık içerisinde git-tikçe karanlığa gömülür.

İstanbul’un Şiirdeki Resmi

Bedri Rahmi, ressam bir şair olarak şiirde tahkiye anlatım tekniğini de kullanarak İstanbul’un resmini kelimelerle çizer. Şair “İstanbul Destanı” adlı şiirinde şöyle bir başlangıç yaparak İstanbul’u resmetmeye başlar. (Eyüboğlu, 1974:180):

“İstanbul deyince aklıma bir martı gelir

Yarısı gümüş yarısı köpük

Yarısı balık yarısı kuş

İstanbul deyince aklıma bir masal gelir

Bir varmış bir yokmuş” (Eyüboğlu, 1974:180).

Şairin zihninde İstanbul bir martı ile özdeşleşir. “Yarısı gümüş yarısı köpük” dizesinde güneş ve denizi kastederek sonraki dizede balık, kuş kelimeleri ile de anlamlandırır. Balık denizde, kuş ise gökyüzüne ait canlılardır. Yazar ilk dizelerinde İstanbul’un masal gibi bir şehir olduğuna inanır. Şiirin diğer kıtalarında ise İstanbul’a ait bütün unsurlar bir destan havasında anlatılır. İstanbul semtleri, Kapalıçarşı, adalar, kuleler; İs-

tanbul’da yaşayan farklı etnik kökenli insanlar, fabrika işçileri, gecekondudaki yetimler vb. birçok şeye değinerek İstanbul’un büyük bir resmini çizer. Son olarak şiirlerinde İstanbul’u konu edinen Yahya Kemal, Orhan Veli ile hikâyelerde İstanbul’a yer veren Sait Faik’i anar. Şair İstanbul’a hiç gitmeyen bir okuyucuya bile İstanbul’u görmüş hissi verir.

Bedri Rahmi, “Yazma Destan” adlı şiirinde de İstanbul’da yaşayan farklı etnik kökenli insanları, İstanbul’un semtlerini, kulelerini tahkiyeli bir anlatımla aktarır. Sulu kule ve orada yaşayan insanların özelliklerini Binnaz üzerinden anlatır.

*“Söylemesi benden çalıp oynaması
Sulukule’den Yazmacı güzeli Binnaz, hastır boyaları çıkmaz” (Eyüboğlu, 1974:135):*Sulukule ve Binnaz’ı anlattıktan sonra bu sefer Üsküplü Şaban ustayı anlatır.

*“Şaban usta Üsküp’ten gelmiş geleli, otuz yıl olmuş
Üsküdar’da Fıstık Ağacında bir tezgâh kurmuş Aklını
fıkrını yazmaya vermiş
Dili birazcık Üsküp’e çalar
Meselâ, gel bir yemek yiyelim, demez de
Yiyelim bir yemek, der.” (Eyüboğlu, 1974:136)*

Şair, İstanbul’un bütün güzelliklerini, semtlerini, insanların rengârenk bir resim gibi okuyucuya sunar. İstanbul’a olan ilgisini son dizeler de “İstanbul’dan deniz kokan, yosun kokan bir merhaba!” ile niteler. “Akıl ile Gözün Hikâyesi” adlı şiirinde ise İstanbul Kanlıca’da geçen bir kadını ve iki çocuğunu resmederek anlatır. İstanbul’daki evlerin küçüklüğünü, insanların bu evlerdeki yalnızlığını ve hapsedilişini anlatır. “Minare ile Meneviş” adlı şiirde de İstanbul’un en bilinen yapılarından biri olan Ortaköy camisinin minaresinin denizdeki parıltısını meneviş olarak adlandırıp bu yapıyı okuyucuya resmeder. Şair İstanbul’a ait olan her şeyi bir resim gibi kelimelere dökerek okuyucuya aktarır.

“7 Tane Erik Ağacı” adlı şiirde de şair İstanbul’da bulunan Fındıklı semtindeki yapılaşmayı eleştirir. Burada yer alan yedi erik ağacı kesilip yerine büyük bir apartman yapılır. Bedri Rahmi İstanbul’un kentleşmesini, betonlaşmasını bir hikâye gibi resmeder.

*“7 tane erik ağacımın hikâyesini anlat
Evimiz deniz kenarındadır Fındıklı’da
Ekmek paramız Beyoğlu’nda çıkar
Beyoğlu’na bir yokuştan çıkarız yirmi senedir
Yokuşun ortasında bir atsa
Arsanın ortasında 7 tane erik ağacı” (Eyüboğlu, 1974,*

157)

Anadolu ve İstanbul’un Karşılaştırılması

Damla Can Koç, doktora tezinde Bedri Rahmi Eyüboğlu’nu değerlendirirken Anadolu ve Anadolu’luk kavramını şöyle açıklar: “Türkiye’nin herhangi bir bölgesini değil, geneli ve geleneği ifade etmektedir. Anadolu daha çok büyük metropol-lerin dışında kalmış, bozulmamış geleneği, korunmuş kültürel coğrafyayı ifade etmektedir...” (Can Koç, 2017: 510). Bedri Rahmi bu anlamda İstanbul ve onun dışında kalan taşra yerleri gelenek üzerinden karşılaştırır.

“İstanbul Destanı” şiirinde Bedri Rahmi, İstanbul ekseninde Anadolu’yu anlatır. Şair aşağıdaki dizelerde Gülcemal ve İstanbul’u Anadolu ekseninde aktarır. O dönemde savaş vapuru olan Gülcemal birçok şiirde geçer. Şair bu vapurla İstanbul’a geldiğini ve bu vapur üzerine Anadolu’da türküler yakıldığını dile getirir. Bir savaş gemisi olduğu düşünüldüğünde burada yakılan türkülerin olumlu anlamda yakılması düşündürücüdür. Şair Anadolu’nun toprak damlı evinden İstanbul’a Gülcemal vapuruyla ulaşır. Burada Anadolu’nun folklorik öğeleri öne çıktığı gibi insanların yoksulluklarına da değinilir. Bu anlamda İstanbul ve Anadolu insanı üzerinden şehirlerin imkânları da karşılaştırılmış olur.

*“İstanbul deyince aklıma Gülcemal gelir
Anadolu’da toprak damlı bir evde
Gülcemal üstüne türküler söylenir
Süt akar cümle musluklarından*

*Direklerinde güller tomurcuklanır
Anadolu’da toprak damlı bir evde çocukluğum
Gülcemal’le gider İstanbul’a
Gülcemal’le gelir” (Eyüboğlu, 1974:180).*

Aşağıdaki dizelerde ise Anadolu’dan gelen halk İstanbul’da mutlu olmamıştır. Bu insanlar İstanbul’un güzelliklerinden yararlanmayıp dilenmeye mecbur kalan, çöpçülük, hammallık gibi işler yapma mecburiyetinde olan bir sınıf olarak nitelenir.

“İstanbul deyince aklıma Tophane’de küçücük bir sokak gelir

Her Allahın günü kahvelerine Anadolu’dan bir sürü fakir fukara gelir

*Kimi dilenecek dilenmesine utanır
Kiminin elinde bir süpürge peyda olur uzun
Dudaklarında kirli pas bir tebessüm
Çöpçü olmuştur bugüne bugün
Kiminin sırtında perişan bir küfe
Kiminin sırtında nakış semer
Şehrin cümbüşüne katılır gider
Kâh yağ bir kolana koşulur
Piyano taşırılar omuz omuza” (Eyüboğlu, 1974:183).*

“İstanbul Haritası” şiirinde ise yine İstanbul’un her taşının altında Anadolu’dan kopup yerleşmiş, onunla var olmuş izleri anlatır. Şehrin burasına dokunma garipler acıdan kasıt, İstanbul’un her noktasında Anadolu’dan izler olduğu anlatır.

*“Şehrin burasına dokunma acır Gureba
Şehrin burasına dokun gülsün*

*İçine bakraç bakraç mavi dökülsün
Kızkulesi Şehrin burasına simsiyah bir nokta
Bin nokta yüzbin nokta
Bir Anadoludur gelmiş meleşir boşlukta Bir Anadoludur
gelmiş serilmiş
Bir Ali Cengiz kilimdir örülmüş Şehrin böylesi nerde gö-
rölmüş
Dağlar taşlar kızamık dökmüş” (Eyüboğlu, 1974:265).*

Şair “Oğlum Memede” adlı şiirinde büyük şehirleri oğ-
luna takdim ederken olumsuz bir şehir imajı çizer. Bu şehir-
lerde yaşanmaması gerektiği her türlü olumsuzluğun büyük
şehirlerde yaşandığını kanısındadır. Şairin aşağıdaki dizelerde
büyük şehirlere dair olumlu bir görüşü yoktur. Büyük camiler
yapılan bu şehirlerde “küçük mezarlarla” ölene değer verilmez.
Camiler büyük olsa da yapı olarak manevi anlamda günah ve
ahlaksızlık çoktur. Buradaki ahlaksızlıklara karşı oğluna nasi-
hat eder. Büyük şehirlerdeki büyük camilerle yüksek minare-
lerde ölü için sela verilse de ölene, insana değer yoktur. Büyük
şehirlerle karşı küçük köylere sığınır. Oralarda köyün mezarlığı
bile yoktur. Çünkü oradaki insanlar ölümü düşünmez. Şehirde-
ki kirliliğe karşı köydeki saflık ve samimiyete sığınır.

*“Büyük Şehirleri Takdim Ederim
Sana büyük şehirlerden bahsedeceğim;
En büyük camiler orda kurulur
En küçük mezarlar orda kazılır
En kara yazılar orda dizilir
Yüksek minarelerde selâ verilir
Civar hanelerde zina edilir.
Büyük şehirlerde yalan söylenir tosunum.
Hâlbuki küçük köylerin
Mezarlığı bile yoktur” (Eyüboğlu, 1974:44).*

Sonuç

Şairler yaşadıkları şehirlerden etkilenip bir hafıza oluştu-
rurlar. Bu hafızadan yola çıkarak şiirlerinin dekorunu kurarlar.
Cumhuriyet dönemi şairlerince şiirlere çok konu edilen İstan-

bul şehri, Bedri Rahmi şiiirinde de yer edinir. Şair eğitim ve sanatı için birçok şehirde yaşayıp gezer. Paris'te yaşadıkdan sonra modern sanatı Anadolu folkloruyla sentezler. Bedri Rahmi'nin sanatının merkeziden Anadolu folkloru ve özü yer edinir. Şair şiiirlerinde İstanbul'u Anadolu ekseninde işler. Ona göre Anadolu'nun saf ve temizliği karşısında İstanbul gibi büyük şehirler kirlidir, saflığın bozulduğu, samimiyet olmadığı bir yerdir. Anadolu'dan beslenen İstanbul, Anadolu ve insanın değerini bilmez. Şairin bu olumsuz bakışının yanı sıra İstanbul'a karşı beslediği bir sevgi de söz konusudur. Şiiirlerinde İstanbul'un semtlerini, farklı etnik kökenli insanlarını, balıklarını, kuşlarını tahkiyeli bir anlatımla aktarır. Şair İstanbul ve Anadolu'yu sürekli bir karşılaştırma yöntemiyle değerlendirir. Bu karşılaştırmada saf, temiz olan ve değeri bilinmeyen Anadolu'dur.

Kaynaklar

- Ayvazoğlu, B. (2015). Aşk Estetiği, 1.bs. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Can Koç, D. (2017). Bedri Rahmi Eyüboğlu- Nuri İyem -Neset Günlmehmet Pesen ve Nedret Sekban Eserlerinin Ön ve Arka Yapı Kategorileri Bakımından İncelenmesi ve Sanat Eğitime Katkıları. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitü.
- Canatan, K. (2009). Bir Tanımlama Çerçevesi: İslam Kültüründe Şehir Kavramı, Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı (65):150-152
- Erol, T. (1984). Günümüz Türk Resmînin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu Yetişme Koşulları, Sanatçı Kişiliği. 1.bs. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Erzen, R. M. (2007). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiiri Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eyüboğlu, B. R. (1953). Canım Anadolu. 1.bs. İstanbul: Varlık Yayınları.

- Eyüboğlu, B. R. (1974). *Dol Kara Bakır Dol Bütün Şiirleri*. 1.bs. İstanbul: Bilgi Yayınevi. Eyüboğlu, İ. Z. (2004). *Anadolu Büyüleri*. 1.bs. İstanbul: Derin Yayınları.
- Kurdakul, Ş. (1973). *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*. 2.bs. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Küçükaşçı, M. S. (2010). “Şehir”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.38, İstanbul: TDV Yayınları.
- Narlı, M. (2008). *Üç İstanbul: Yahya Kemal, Orhan Veli ve İlhan Berk’in Şiirlerinde İstanbul*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (20):158.
- Türk Dil Kurumu. (2019). *Türkçe Sözlük (Genişletilmiş Baskı)*. Ankara: TDK.

Siirt ve İlçeleri Halk bilimi Saha Çalışmasının İzdüşümleri**

Hilal OTYAKMAZ AYDIN**

Öz:Sözlü kültürün etkin olduğu bölgelerde halk bilimi alanı saha çalışmalarının önemi ortaya çıkmaktadır. Saha çalışmaları; yapıldığı mekânın, zamanın, olayların ve kişilerin son durumunu yansıtan, kültürel mirasın bölgede durağan olup olmadığını gösteren etkili çalışmalardır. Yapılan saha çalışmalarıyla somut ve somut olmayan kültürel mirasın aktarımı sağlanmakla birlikte kültürel değerlere yönelik elde edilen veriler sayesinde; geçmiş günümüze aktarma, anlama, sahip çıkma ve devam ettirme bilinci oluşmaktadır. Saha çalışmasının konusu; “Türk Halk Kültüründe Baş ve Baştaki Uzuvarlar: Siirt ve İlçeleri Örneği”dir. Baş ve baştaki diğer uzuvlara dair inanış ve uygulama örnekleri saha vasıtasıyla aktarılmıştır. Çalışmada; araştırmacıların sahaya çıkmadan önce, sahada ve sonrasında nelere dikkat etmeleri gerektiği, saha çalışmasının amacı, önemi ve analizleri üzerinde durulmuştur. Saha çalışması olarak Siirt ve ilçelerinin seçilme nedenleri; bölgenin çok kültürlü ve zengin bir etnik yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda; Siirt kültürünün durağan olup olmadığı saha çalışması vasıtasıyla görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Halk bilimi saha çalışması, Siirt, beden folkloru, baş ve baştaki diğer uzuvlar, inanış, ritüeller.

* Bu makalede kullanılan veriler 221K291 (no.lu) “Türk Halk İnanış ve Uygulamalarında İnsan Bedeni Üzerine Bir İnceleme: Siirt Örneği” başlıklı TÜBİTAK projesi olan doktora tezi “Türk Halk Kültüründe Baş ve Baştaki Uzuvarlar: Siirt ve İlçeleri Örneği” adlı çalışmalardan üretilmiştir.

** Dr., hotyakmaz1@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3947-3983.

Gönderilme Tarihi/ Received: 2 Mart 2025/ 2 March 2025

Kabul Tarihi/ Accepted: 12 Mayıs 2025/ 12 May 2025

Projections of the Folk Science Field Study of Siirt and its Districts

Abstract: In the regions where oral culture is active, the importance of folk science field studies is emerging. These are effective studies that reflect the latest situation of the place, time, events and people where field studies are conducted, and show whether the cultural heritage is stationary in the region. Although the transfer of tangible and intangible cultural heritage is ensured through field studies, thanks to the data obtained for cultural values, an awareness of transferring, understanding, owning and maintaining the past to the present is formed. The subject of the field study is “Head and Head Limbs in Turkish Folk Culture: An Example of Siirt and its Districts”. Examples of beliefs and practices regarding the head and other parts of the head were transmitted through the field. The study focuses on what researchers should pay attention to before, during and after going to the field, the purpose, importance and analysis of fieldwork. The reasons for choosing Siirt and its districts as a field study are due to the fact that the region has a multicultural and rich ethnic structure. In this direction; whether Siirt culture is stable or not was observed through fieldwork.

Keywords: *Folk science field work, Siirt, body folklore, head and other limbs on the head, beliefs, rituals.*

Giriş

Halk bilimi alanının olmazsa olmazı olan saha çalışmalarında yapılan gözlem ve derleme bölgelerin kültürel unsurlarının güncel aktarımlarını sağlayan önemli metotlardır. Kültürün temel yapıtaşları olan inanç ve inanca bağlı ritüellerin yerinde incelenmesi, kayıt altına alınması ve analiz edilmesi bir halk bilimcinin vazifelerindendir. Karakaş'a göre (2024: 317) bir halk bilimcinin kalbi sahada atmaktadır. Halk bilimci yeri gelir kutsal mekânda hasta ziyaretçilerle hüzünlenir, yeri gelir düğünlerde misafirlerle güler, eğlenir. Bu alan halkla bütünleşen, halkın içinde yer aldığı doğal bir süreçlerin malzemelerini yansıtmaktadır.

Halk bilimi alanında çalışma yapan halk bilimciler güncel verilere erişebilmek için sahaya çıkmadan önce, sahada ve sonrasında bazı metotlar uygulamaktadırlar. Halk bilimcilerin sahaya dair güncel aktarımlarının yer aldığı *Saha ve Ben: Türk Halk Bilimi Derleme Çalışmalarında Araştırmacının Hikâyesi* (Derdiçok ve Çam, 2024) adlı kaynak sahaya çıkılmadan önce okunabilir. Derlemeye çıkmadan önce bir halk bilimcinin çalışma yapacağı sahaya vakıf olması ve çalışmanın sınırlarını belirlemesi açısından yardımcı kaynaklardan birisidir. Çünkü halk bilimcinin çalışma yapacağı sahaya vakıf olması ve çalışmanın sınırlarını belirlemesi şarttır. Aksi halde sahada istenilen verim elde edilemez. Bu doğrultuda makalede sınırları çizilen Siirt ve ilçeleri örneği üzerinde gerçekleştirilen saha çalışmasının analizlerine yer verilmiştir. Saha çalışmasının konusu, Siirt ve ilçelerinde baş ve baştaki diğer uzuvlara yönelik inanış ve uygulama örnekleridir. Bölgede yapılan ön saha çalışmasıyla; 1. Yeterli kaynak kişilerin sağlanabilmesi, 2. Kaynak kişilerin yetkinliği gözlemlenmiştir. Bölgedeki kentsel ve kırsal kültürün, son yılların demografik yapısına bağlı olarak iç içe olması sebebiyle kültüre dayalı inanış ve uygulama örneklerinin varlığı ön saha çalışmasında tespit edilmiştir. Kültüre dayalı inanış ve uygulama örneklerinin konusu olarak ise, beden folkloruna dayalı baş ve baştaki diğer uzuvlar olmak üzere sınırlandırılma yapılmıştır. Bu sayede saha çalışmasının temel kuralları-

na uygun, nitelik ve niceliklerinin sağlanıldığı gözlemlenerek bölgede veri toplanabileceği kanaatine varılmıştır. Siirt şehir merkezi ve ilçeleri olmak üzere toplamda 170 kaynak kişiyle görüşülmüştür.

Halk yaşamlarının incelenmesi saha çalışmalarıyla olmaktadır ve maalesef ki saha çalışmaları geçmişten günümüze değin yetersizdir. Kaydedilecek kültürel unsurlar ise sınırsız denilebilecek kadar zengin olmakla birlikte kentleşme ve standartlaşmanın hızından ötürü bu unsurlar kaybolmaya yüz tutmuştur (Jenkins, 1960: 260). 1960'lı yıllarda Britanya'da çıkan halk bilimi saha çalışmalarına yönelik bu çalışmada ifade edilen durum, günümüzde de aynı şekilde geçerlidir. Kültürel unsurlar derlenmezse bunların yok oluşu tüm dünya halk bilimi çalışmaları için geçerlidir. Bu doğrultuda bu makale ile amaçlanan, Siirt'in, geleneksel yapısına bağlı olarak güncel varlığını daha çok sözel kaynaklarla muhafaza ettiğini göstermektir. Bölgede, unutulmaya yüz tutan somut ve somut olmayan inanış ve uygulamalar mirasının ve unutilan kısımlarının bilim dünyasına aktarılmasıyla baş ve uzuvları hakkında kadim kültürden gelen değerlerin toplanması, kültür ve kültüre ait normların sürdürülebilirliğinin gösterilmesi, kültür aktarımının devamlılık sağladığının kanıtlanması gibi hususlar saha çalışması sayesinde gündeme getirilmiştir.

1. Saha Çalışması Öncesi Yapılması Gerekenler

Sahaya çıkılmadan önce üniversitenin yetkili biriminden etik kurul raporu alınması şarttır. Etik kurul belgesinde sahanın sınırları, röportajın soruları ve kaynak kişi sayısı belirlendiği için rapor, saha öncesi hazırlıktır. Hazırlanan belgeler bölgeyi tanıma adına fırsattır.

Saha çalışması öncesinde mutlaka bölgenin bilinmesi gerekir. Sahaya ilişkin örnek tezler, kitaplar, makaleler vb. çalışmalar varsa bunlar okunup bölgeye gitmek daha faydalıdır. Ayrıca bölgenin halk bilimi literatürüne vakıf olmak da gereklidir. Yapılacak çalışmanın problemlerini belirlemek ge-

rekmetedir. Saha çalışmasının konusu baş ve baştaki diğer uzuvlara yönelik inanışlar ve uygulamalar olması nedeniyle beden folklorunu içermektedir. Bu sebeple öncelikle beden folkloruna dair araştırmalar yapıp örnek çalışmalar incelenmelidir. Beden folkloru terimini ilk defa 1989'da Amerikan Folklor Derneği'ndeki (American Folklore Society) toplantıda "bodylore" şeklinde ortaya atan Katharine Young (1994: 3)¹, MacAloon'dan (1991: 223-237) yaptığı atıfta: "Bedenin bir tarihinin olmasıyla birlikte; bir sanat eseri, felsefi bir metin, bir çeşit tabir sistemi olduğu kadar kültürel bir yapı" olduğunu da söylemektedir. Biyolojik açıdan doğal bir nesne olan beden ve uzuvları aynı zamanda kültürel bir üründür. Bedene dair inanışlar ve bu inanışların ortaya çıkardığı uygulamalarda beden kavramının, ürettiği kültürün "taşıyıcısı, koruyucusu, tüketicisi ve yeniden üreticisi" olduğu (Yılmaz, 2019: 583) saha çalışmasındaki kültürel incelemelerle de gözlenebilmektedir. Burada beden folklorunun sınırı baş ve baştaki diğer uzuvlar olduğu için saha çalışmasına çıkılmadan önce Siirt ve ilçelerine yönelik beden folkloru hakkındaki literatür taramasında, bu başlıklara dair bir çalışma yapıp yapılmadığı araştırılmıştır. Bu doğrultuda; İbrahim Taşpınar'ın *Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları* (2006) adlı yüksek lisans tezi, Yaşar Kalafat'ın *Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi* (2006) çalışması, Ali Çelik'in *Siirt ve Çevresindeki Ziyaret Yerleri* (2012) adlı yüksek lisans tezi, Rezan Karakaş'ın (2012, 2014a, 2014b) Siirt'teki kutsal sular, kutsal ağaçlar, türbeler ve menkıbeler üzerine yazdığı makaleleri, Süleyman Cengiz Ege'nin *Toplumsal Bellek ve Mekansal Temsiller: Tillo (Siirt) Örneği* (2019) adlı yüksek lisans tezi; yapılan bu saha çalışmasının içeriğine yönelik değildir. Rezan Karakaş'ın Ritüelleri ve Anlatılarıyla Siirt, Diyarbakır ve Mardin'de Kutsal Mekânlar: Dinî, Tarihî, Kültürel ve Edebî Doku adlı Tübitak projesinin bir ürünü olan *Güneydoğu Ana-*

¹ Young "Bodylore" (1993) adlı kitabı, "beden folkloru" teriminin ortaya atıldığı 1989 yılından sonraki yıllarda yapılan çalışmalara kendi çalışmasını da ekleyerek on yazarın eseriyle oluşturmuştur. Bodylore kitabında beş kategoride on makale yer almaktadır. Birinci kategori; "Yazıt/Açıklama", ikinci kategori; "Sınır/İhlal", üçüncü kategori; "Grotesk/Eterik", dördüncü kategori; "Bedenleşme/Bedensizleşme", beşinci kategori; "Beden/Metin".

dolu Halk İnanışları (Dicle Bölümü) (2020) kitabı, Siirt örneklemini de barındırmakla birlikte eserde, Dicle Bölümü'nün genelini kapsayan inanış ve uygulamaların olması nedeniyle, baş ve baştaki diğer uzuvlara yönelik inanış ve uygulama örneklerinin işlev ve yorumları analiz edilmemiştir. Neriman Altındağ'ın *Siirt'in Kurtalan İlçesinde Halk Hekimliği Uygulamaları (2021)* adlı yüksek lisans tezi, Can Çara'nın *Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Unsurlar (2022)* adlı yüksek lisans tezi, Erdem Akın'ın *Halk Dini/Dindarlığı Olgusunun Ziyaret Fenomeni Bağlamında Alevilik, Sünnilik, Süryanilik İnançları Açısından Halk bilimsel İncelenmesi: Diyarbakır, Siirt, Mardin Örneği (2022)* adlı doktora tezi de içerik ve metotlar açısından bu saha çalışmasından farklılaşmaktadır. Bahsedilen bu çalışmalarda, insan bedenini kültürel açıdan inceleyen çalışmaların nadir olduğu, doğrudan baş ve baştaki uzuvlar üzerine ya da bu uzuvların kültürel açıdan incelenmesi hakkında müstakil bir çalışma hazırlanmadığı tespit edilmiştir. Bu tespitten sonra saha çalışması öncesinde bölgeyi tanıma amaçlı bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bu ziyarette; dar bir toplulukta kaynak kişilere baş ve baştaki diğer uzuvlara dair inanış ve uygulama örnekleri aktarılmış, sorular sorulmuş ve kaynak kişilerin irtibat bilgileri alınmıştır. Arşivlenen bilgilere bakıldığında sorulan soruların cevapları alındığı için ve kaynak kişi potansiyelinin varlığına dayalı olarak Siirt ve ilçelerinin çalışma için elverişli bir bölge olduğu kanaatine varılmıştır. Saha çalışması öncesi yapılan ön derleme sahanın daha verimli hale gelmesini sağlamıştır. Ayrıca ilk defa sahaya çıkacak ve farklı bölgelere gidecek halk bilimcilerin, saha çalışması öncesinde mutlaka yakın çevrelerinde halk bilimi metotlarını kullanarak ön çalışma yapmaları gerekmektedir.

Saha çalışmasına çıkmadan önce mutlaka konunun ve çalışma yapılacak il, ilçe, köy vb. kısımların sınırları net belirlenmelidir. Burada araştırma konusunun tespiti en önemli husustur. Goldstein'in de ifade ettiği gibi (1977: 24-27); halk bilimci sahada çok yoğun olacağı için mezkûr meseleleri sahaya çıkmadan önce halletmelidir. Sahaya çıkmadan önce saha

hakkında önceden yapılan derlemeler, sahanın önde kişileriyle temas, önceki çekimler vs. gibi veriler varsa bunların incelenmesi ve notlar tutulması gerekmektedir. Bu, saha çalışmasını verimli hale getirir. Ayrıca sahada derleme yaparken kullanılacak teçhizatın önceden ayarlanması ve yedek teçhizatın bulundurulması da diğer bir husustur. Sahada kullanılacak ekipmanı dikkatli ayarlamak gerekir. Çekim aletlerinin bozulması ya da duraklaması veri kaybına neden olur. Bu yüzden sahaya en az iki kişi gitmek, kayıta dikkatli olmak için yedek ses kayıt cihazı bulundurmak ve kayıtları kontrol etmek saha çalışmasının temel gerekliliklerindendir. Bu önlemler, halk bilimcinin planlı ve programlı ilerlemesini sağlamaktadır.²

Bir halk bilimci sahaya yalnız çıkmamaya özen göstermelidir. Bölgede rehber olabilecek yardımcı birilerinin yer alması önemlidir. Bu da sahada fazla vakit kaybetmeden verilerin hızlı ve verimli toparlanmasına büyük katkı sağlamakla birlikte yapılan çalışmanın kuramsal çerçevesine de netlik kazandırmaktadır. Derleme öncesi halk bilimci mutlaka sahayı bilen ve bölgeyi tanıyan bir rehber kişi ile irtibata geçmelidir. Bu rehber bölgenin diline de hâkim olan bilir kişi olmalıdır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde saha çalışmasındaki rehber kişinin Arapça ve Kürtçe dillerini bilen bir kişi olmasına dikkat edilmelidir. Buna ilaveten halk bilimci, derleme yapacağı bölgenin merkezinde barınak yeri bulursa işlerini kolay şekilde ilerletebilir. Bu sayede ilçe, köy vs. gideceği diğer yerlere ulaşımı kolay sağlamış olur. Örneğin; Siirt ve ilçelerinde yapılan saha çalışmasında barınak yeri olarak Siirt merkez seçilmiştir. Bunun nedeni; merkezdeki kaynak kişilerle iletişimin kolaylıkla sağlanması ve bu kaynak kişiler vasıtasıyla ilçelere yönlendirmenin gerçekleşmesine bağlı görüşmelerin ayarlanması gerçekleştirilmiştir. Ayrıca merkezden diğer ilçelere ulaşım da kolaylıkla sağlanmıştır.

² Bunun aksini söylemek de mümkündür. Sahaya planlı çıkmamak da mümkün olmaktadır. Sahaya çıkmadan saha olabilmek, bir arkadaşla sohbet ortamında aranan bir veriye erişmek durumu da gerçekleşmektedir (Karakas: 2024: 318). Bu halk bilimcinin sahaya sürekli hemhâl olduğunu hatta bütünleştiğini de göstermektedir.

Saha çalışması öncesi yapılması gereken önemli hususlardan bir diğeri de maddi destek durumudur. Derleme için maddi destek alınırsa halk bilimcinin işi kolaylaşır. Üniversitelerin proje birimlerine, TÜBİTAK’a ya da diğerk destek veren kurum ve kuruluşlara yapılacak saha çalışması proje olarak sunulabilir.

Son olarak saha çalışmasının verimli olması için; çalışma esnasında farklı yaşlarda kişilerle görüşüldüğü için, özellikle de yaşları ileri şahıslarla görüşürken, daha dikkatli davranmak önemlidir. Soruları yaş gruplarına göre yönlendirerek sormak, röportaj esnasındaki davranışlara dikkat etmek, önyargısız şekilde, siz daha iyi bilirsiniz diyerek, karşıdaki kişiye pozitif ve sabırlı bir tavır ve davranışta bulunmak sahanın verimli geçmesi için öncelikli dikkat edilmesi gereken hususlardır. Buna sahanın kontekstine uygun kıyafet giymek de eklenebilir.

2. Saha Çalışmasının Amacı, Yöntemi, Önemi ve Analizleri

Sözlü kültürün daha etkin olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, “kelimeler başlı başına bir olay, eylemdir.” Bu toplumlarda “sözlü kültürün psikodinamiği” yüksektir (Ong, 1995: 46, 47; Malinowski, 1946: 296). Sözlü kültürün zengin yapısı da saha çalışmalarıyla ortaya çıkmaktadır. Bu durum, saha çalışmasındaki kaynak kişilere yönlendirilmiş röportajla sorulan sorulara alınan cevapların sonucunda tamamlanan bir sistemler bütünüdür. Kelimelerin bir olay, eylem olarak yansıması inanç ve ritüeller üzerinden sahada deneyimlenmektedir. Saha çalışmaları, kelimelerin eyleme geçmesini sağlayan, bunların kayıt altına alındığı, sonrasında yazılı ve dijital ortam ile unutulmamasını sağlayan fonksiyonel çalışmalardır. Derlemeler tasniflenir, düzenlenir ve arşivlenir. Halk bilimciler, verileri tespit ettikten sonra üçüncü aşamada, gerekli görülen verilerin “devamlılığının sağlanması” ve “yerelden küresele ulaşacak bir kültür değeri haline getirilmesi” (Ekici, 2004: 215) gibi hususlarıyla da ilgilenmelidir. Folklorik ürün-

lerin unutulmaması, muhafaza altına alınması ve kuşaklara aktarma amacıyla popüler kültüre adapte ederek aktarımının devamlılığı saha çalışmasıyla hedeflenmektedir.

Sahaya çıkılmadan önce derleme yapılacak bölgenin neden seçildiğinin cevabını vermek gerekmektedir. Derleme, “halkın yarattığı ya da gerçekleştirdiği halk bilimsel oluşumlardan her biri” ni (Acıpayamlı, 1978: 50) mekânda, yöntemleriyle toparlamaya denilmektedir. Bu saha çalışmasının konusu beden folkloruna dair baş ve baştaki diğer uzuvların inanış ve uygulamalar açısından incelenmesidir. Sahanın Siirt ve ilçelerinde yapılmasının ilk nedeni ise; baş ve baştaki diğer uzuvlara yönelik inanışa dair uygulamaları kültürel açıdan inceleyen çalışmaların nadir olmasıdır. Bölge olarak sahada Siirt’in seçilmesinin diğer bir nedeni, bölgenin çok kültürlü bir yapıya ev sahipliği yapmasıdır. Bu doğrultuda; Siirt şehir merkezi, Tillo, Baykan, Eruh, Kurtalan, Pervari ve Şirvan olmak 99 kadın, 71 erkek toplamda 170 kaynak kişiyle yönlendirilmiş röportaj tekniğine bağlı görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler kayıt altına alınarak sonrasında yazılı hale getirilmiştir. Halk bilimi çalışmaları disiplinler arası çalışmalarla işlerini yürütmekte, diğer disiplinlerde kullanılan yöntemler halk bilimi saha çalışmalarında yöntem olarak kullanılmaktadır. Bu makalede kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat ve gözlem teknikleri (doğal-yapay) nitel çalışma teknikleriyle örtüşmektedir. Nitel araştırma:

“Varsayımlarla, bireyler veya grupların bir sosyal ya da insan sorununa atfettikleri anlamlara değinen ve araştırma problemlerinin incelenmesini içeren yorumlayıcı/kuramsal çerçevelerin kullanımı ile başlar. Bu problemi araştırmak için, nitel araştırmacılar; araştırmada, çalışmadaki insan ve yerlere duyarlı olan doğal ortamdaki veri koleksiyonlarını ve hem tümevarım hem de tümdengelimli, örüntü ve temalar kuran veri analizlerini içeren nitel bir yaklaşım kullanırlar. Nihai yazılı bir rapor veya sunum; katılımcıların seslerini, araştırmanın derin düşüncelerini, problemin kompleks bir açıklama

ve yorumlamasını ya da literatüre katkısını, değişimini içerir.” (Creswell, 2023: 44).

Bu açıklamalara göre; Siirt'teki saha çalışmasına çıkılmadan önce aşağıda saha çalışmasının önemi kısmında değinildiği üzere, mezkûr çalışmanın probleminin ne olduğuna yer verilmiştir. Belirlenen bölgedeki problemlerin soruları çıkartılarak bunlarla birlikte açık uçlu soruların da olması halk bilimi saha çalışmasında yarı yapılandırılmış mülakat ve gözlem tekniklerini (doğal-yapay) kullanmaya sevk etmektedir. Bahsedilen bu yöntemler nitel araştırma teknikleridir. Yarı yapılandırılmış mülakat tekniğinin kullanılmasının sebebi; kaynak kişilere sorulan sorulardan istenilen verilerin elde edilememesi durumunda soruların içeriğinin değiştirilmesinden kaynaklanmıştır. Gözlem teknikleri ile tezin saha çalışmasını yürütecek olan kişinin direkt sahada kaynak kişilerle görüşmesi, kaynak kişilerin bulundukları doğal mekânda mülakatın yapılmasından dolayı tercih edilmiştir. Bu metotlar bir bütün halinde değerlendirilerek veriler kaydedilmiş ve analizleri gerçekleştirilmiştir.

Yukarıdaki aktarıma uygun verimli bir saha çalışması için halk bilimcinin sorularını net hazırlaması ve doğru kaynak kişilere ulaşması şarttır. Sahanın kaynak kişi olarak zengin aktarıcıya sahip olmasına bağlı olarak bütün soruların halk bilimci tarafından istenilen şekilde cevaplandırılması, sahanın verimli geçtiğinin göstergesidir. Bölgede inanç kültürü yoğun şekilde devam ettiği için sahadaki malzemenin zengin olduğu görülmektedir. Kaynak kişilerden birisi bu hususu şöyle özetlemektedir:

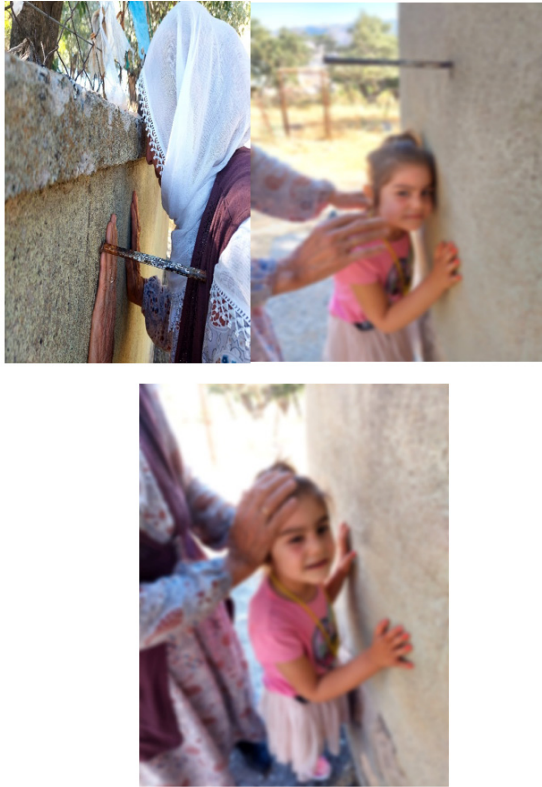
“Eskiden hekimler yoktu. Annelerimiz bu uygulamaları öğrenmeye mecburdu. Bilgiyi ve kültürü aktarmak mecburiyetti. Bunlar inanç meselesidir, önceden inanç çoktu. Her hastalığa bir ziyaret yeri vardı. Samimi inandıkları için Allah da o ziyaretin yüzü suyu hürmetine şifa verirdi. Ama şimdi biz düzgün değiliz, içimiz ve dışımız bir değil. Biz de aynı inançla gitsek şifa alırız. Olay inanç meselesidir.” (KK. 1)

Siirt, hem kültürel hem de geleneksel güncel varlığını daha çok sözel kaynaklarla muhafaza eden bir şehirdir. Unutlmaya yüz tutan baş ve baştaki diğer uzuvlara dair somut ve somut olmayan inanış ve uygulama mirasının, unutilan, aktarılmayan kısımlarının bilim alemine yeniden kazandırılması, mezkûr uzuvlar hakkında kadim kültürden gelen değerlerin topluma ilave edilmesi, kültür ve kültüre ait normların sürdürülebilirliğinin gösterilmesi, kültür aktarımının devamlılık sağladığının kanıtlanması vb. hususlar bu çalışmanın amacıdır. Alan çalışması, geleneğin geçmişten geleceğe aktarıldığını göstermektedir. Ancak kültür aktarıcıları mevcut şartlar sonucunda sözel dokuyu kuşaklara aktaramadan vefat etmektedir ve bu bilgiler derlenmeden unutulmaktadır. Literatür taraması her zaman yapılabilmekte ancak kaynak kişilere ulaşabilmek her zaman mümkün olmamaktadır. Burada saha çalışmasının amacı ve önemi devreye girmektedir. Geleneğin aktif koruyucuları ve aktarıcıları, sahip oldukları kültürel dokuyu geleceğe taşımaya çalışsalar da teknoloji ve küresel çağa bağlı olarak aktarım ve iletişim yollarının değişmesi, geleneğin güncellenememesi, geçmiş ve gelecek arasında bir bağ kurulamaması gibi nedenlerle kültürel dokunun zamanla zayıflamaya başladığı görülmektedir. Bu bağlamda bu saha çalışması ile geleneğin yeniden gündeme getirilmesi ve kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması amaçlanmıştır.

Siirt'teki sözlü ve yazılı halk kültürünün bahsedilen uzuvlar hakkındaki inanış ve uygulama verilerine halk biliminin saha çalışmasıyla ulaşılmıştır. Yapılan bu saha çalışmasıyla, Siirt'te baş ve baştaki diğer uzuvlara dair inanış ve uygulama örnekleri hakkında güncel verilerin literatüre aktarımı sağlanmış olmaktadır. Siirt saha çalışmasındaki verilere göre, bölgede inanış ve uygulamaların devam etmesinin sebepleri hakkında kısaca şunlar söylenebilir:

a) İnanca bağlılığın devamlılığı: İnanca bağlı olarak beklentilerin gerçekleşmesi durumunda inanış ve uygulamaları etrafa yayma, tavsiye etme, bunları tam kabul eden kişilerin

hususiyetidir. İnanmıyorum ama anlatayım deyip aktarmaya devam edenler (atalardan gelen aktarımı devam ettirme bilinci) de vardır. Bunların temelinde kültürel unsurların nesiller tarafından unutulmamasını istemek yer almaktadır. Aşağıdaki resimde yer alan kaynak kişi (KK. 2) türbeye altı-yedi yaşlarındaki torununu götürüp ritüellerini önce kendisi yaparak torununa örnek olmakta sonra da torununun yapmasını sağlayarak gelecekte bunu devam ettir bilincini aşlamaktadır. Bu kültürel öğrenme-adapte olma-kodlanma (Karataş 2020) üçlüsüyle geleneği yerleştirme ve devam ettirme hususudur. Kaynak kişilerden birisinin şu ifadeleri ritüelin inanç boyutuna bağlı canlandırıcı etkisini göstermektedir: *“Bu anlattıklarımız gerçektir ve bizim yaptıklarımızdır. İnanırsanız şifa bulursunuz.”* (KK. 10)

Resim 1-2-3. Şirvan’da türbe ziyareti

b) Kutsala verilen önem ve öncelik: İnancı devam ettirmenin ana nedeni o inancın kutsalı yansımasıdır. 65 yaş ve üzeri kadınlar genellikle “görmüş-geçirmiş, eski insan: pîrik” adıyla anılan kişilerdir. Pîriklerin yaşlarının ileri olması çevrelerindeki kişilerin “yaşayan hafızadan görerek devam ettirme bilinci” ni sağlamıştır. Bu kişiler inanış ve uygulamaları kutsala bağlılık üzerinden devam ettirme bilincini taşımaktadırlar. Bu Anadolu’da ataya ve anaya atfedilen kutsiyetin de göstergesidir. Ayrıca Siirt ve ilçelerinde İslami açıdan veli kültürünün canlılığı, dinamik tarikat kolları üzerinden bedene dair inanç ve uygulama arasındaki yoğun ilişki kutsala verilen önemi farklı bir açıdan yansıtmaktadır.

c) İmkânsızlıklar: İnsanoğlu asırlardır hayatını tehdit eden bedensel ve ruhsal hastalıkların tedavisi için modern tıptan cevap alamadığı veya tıbbî uygulamalara ulaşamadığı imkânsızlık zamanlarında, alternatif tedavi yöntemlerine başvurmuştur. Burada bedenin tedavisi için halk hekimliği ya da halk sağaltıcılığı devreye girmektedir. Yüzyıllardır kuşaktan kuşağa el alma, ocak olma, okuma, sağaltma, bitkilerle tedavi, kurşun dökme gibi bedensel ve ruhsal hastalıkların tedavilerini inanış ve uygulamalar yoluyla muhafaza eden şehirlerden birisi de Siirt’tir. Siirt’te beden folkloruna dair baş ve baştaki diğer uzuvlara yönelik yapılan saha çalışmasında elde edilen bulgularda bölgede halk hekimliğine bağlı bedene uygulanan inanış ve ritüellerin gündelik hayatta başvuru alan olduğu görülmüştür. Bedene dair yapılan uygulamalara başvuranların tedaviye pozitif cevap almasıyla etrafındakilere de bunu aktararak yönlendirdiği ve bu aktarımlarla geleneğin devam ettiği tespit edilmiştir. Bahsedilen bu uygulamalara örnek olarak kaynak kişi şunları aktarmaktadır:

“Çocuğum üzerine tiner döktüğü için tüm bedeni yandı. Malatya’da hastanede üç ay yatırdık. Doktorlar umutsuz vaka, çare yok dediler. “Teyzenin doğal yollarla hazırladığı yanık merhemini” bir aydan fazladır çocuğun bedenine sürüyorum. Doktorların verdiği ilaçlar bununki kadar tesirli olmadı. Çocuğum Allah’ın izniyle toparladı.” (KK. 3).

Resim 4. Hazırlanan yanık merhemi

d) Dijital kültür ortamının yaygın olmaması-sözlü kültür ortamının devamlılığı: İçerik kapalı toplumlarda teknolojinin kullanımı dışa dönük toplumlara göre daha azdır. Özellikle Siirt'in ilçelerindeki kadınların, dijitalle olan ilgi ve tercih yerine birbirleriyle sohbet etme, geleneksel el sanatlarına merak ve uğraş gibi unsurların yerini aldığı görülmüştür. Kültürel değerlerin teknolojiye adapte olamayıp yok olmaya yüz tuttuğu günümüzde, Siirt merkez ve ilçelerde somut-soyut kültürel miras öğelerine sahip çıkma ve yaşatma mücadelesinin devam ettiği saha vasıtasıyla gözlemlenmiştir. Siirt merkezde bu durum ilçelere göre daha az olsa bile kaynak kişilerin aktarımına göre merkezde de geleneği yaşatmaya çalışanların varlığı yadsınamaz ölçüdedir. İlçelerde görüşülen kaynak kişilerin halk eğitim merkezlerine gelen kişiler olması, bu kişilerin burada geleneksel değerleri öğrenip uygulamaları inanışa dair ritüelleri devam ettirme gayretinde olduklarının göstergesidir.

e) İnanış ve uygulamalarda görülen benzerlikler ve farklılıkların kültürü zenginleştirilmesi meselesi: Siirt'te kent kültürü ve kırsal kültür iç içedir. Siirt merkez ve altı ilçesinde Arap, Kürt, Türk, Göçer olmak üzere; köken ve yaşam biçimi bakımından yer alan farklı nüfus yapısı, Siirt'in kültürel çeşitliliğini gösterir. Bu doğrultuda çıkılan saha çalışmasıyla burada elde edilen malzemeler baş ve baştaki diğer uzuvlara bağlı kültürel olguları karşılaştırmalı olarak incelemeye imkân tanımaktadır. Örneğin; yeni doğan bebeği yıkama, tuzlama,

kundaklama, gözüne sürme çekme gibi yaygın uygulamalar, merkezden ilçelere kadar yoğun şekilde uygulanmaktadır. Ancak ilçelerde anne ve bebeğin kırkını çıkarmada farklı uygulamalara rastlanır. Kurtalan ilçesinde bebeğin kırkı çıkarılırken; kırk dişli sarı tarak, Hac'dan gelen ya da hocaların dualar yazdığı tas, suyun içerisinde altın gibi materyallerin bulundurulmasına dikkat edilir. Kurtalan'daki kaynak kişinin aktarımına göre: *“Tas yoksa kırk dallı sarı tarağı bebeğin başında tutup üzerinden su döküp: ‘Senin kırkın sana, hayvanlarınkı hayvanlara’ diyerek yıkarız. Bu şekilde bebeğin kırkı çıkmış olur.”* (KK. 4). Baykan'da ise bu unsurlardan genellikle tasın olmasına dikkat edilmektedir. Tas yoksa sarı tarak, sarı zincir aranmaktadır. Bunlar da yoksa sarı tespih bebeğin suyuna atılır ve Kurtalan'da ifade edilenler yerine koruma duaları (Felak, Nas, Ayetel-Kürsi) okunur. Ayrıca Baykan'da bebek başına değil anne başına sarı tarak konulur (KK. 5).

Resim 5-6-7-8. Bahsedilen sarı tarak ve 40 tasları

Farklı ilçelerde elde edilen verilerin aynılığı ve farklılığı Siirt kültürünün zengin bir birikime sahip olduğunu göstermektedir. Siirt'in Pervari ilçesinde görüşülen kaynak kişilerin: *"Pervari içine kapalıdır. Bu sebeple inanış ve uygulamaları devam ettirir."* (KK. 6, KK. 7, KK. 8). İfadelerine benzer bağlamlar diğer ilçeler için de gözlemlenmiştir. Bebek ve çocuklara yapılan uygulama örnekleri merkez ve ilçelerde benzerdir. Ancak Şirvan'da farklılık olarak:

"Çocuk erken yürüdüğü zaman ya da emekliyorken hızlı yürüdüyse nazar değmesin diye 7 tane çiğ yumurtayı küçük bir şekilde delip (ip geçecek şekilde) içindeki sarıyı da beyazı da boşaltıp kabuklarına kalemle bir siyah bir beyaz çarpı işareti ya da artı, düz çizgiler yapıp çocuğun boynuna iple asarız. Mutlaka siyah çizgiler kabuğun üstünde olmalıdır." (KK. 9).

Aktarılan bu uygulamaya diğer ilçelerde rastlanılmamıştır. Burada yeni yürüyen çocukların nazardan korunmaları için bedenlerine temas ilkesine bağlı olarak yapılan bir uygulama örneği verilmiştir. Bunun gibi örnekler sahada fazladır. Bu örnekler doğrultusunda, sahada görüşülen yüz yetmiş kaynak kişiden baş ve baştaki diğer uzuvlar hakkındaki inanış ve uygulama örneklerine dair istenilen verilerin elde edildiği gözlemlenmiştir. Bunun nedeni; sahada kültürel unsurlardan birisi olan ritüellerin uygulanabilirliğinin devamlılığı ve bunların güncel aktarımlarının sağlanabilmesidir. Bölgede ritüellerin yaygın olarak yapılmasının ve gelecek kuşaklara aktarımının altında yatan nedenler önemlidir. Burada Durkheim'in (2004: 47-77) ritüellerin toplum içerisindeki işlevlerini özetlediği dört maddesi de devreye girmektedir (And, 1985: 51-52; Günay, 1990: 10-11):

1-Ritüel, ferdi toplumda yaşamak için gerekli düzenin sıklığına, acı çekmeye hazırlamakta ve bu yolla eğitmektedir.

2-Ritüel, fertleri bir araya getirerek bu sayede toplumsal bağları güçlendirmekte ve ortaklığı pekiştirmektedir.

3-Ritüelin toplumda, canlandırıcı etkisi mevcuttur. "Geleceklerin sürmesi, inançların tazelenmesi, değer yargılarının,

törelere kökleşmesine yardım ederek toplumda müşterekliği, paylaşmayı bütünleşmeyi sağlar.”

4- Ritüel, toplumun bir üyesi olmanın mutluluğunu vermekle birlikte, toplumun sıkıntılı dönemlerinde, kişilerin duygularını birlikte dile getirmelerini sağlar. Aynı zamanda bozulan dengeleri de düzeltmektedir.

Bu doğrultuda Çobanoğlu (2000: 57-58), yukarıdaki işlevlere ek olarak Bascom’un (2019: 71, 78-81) dört işlevini de harmanlayarak aşağıdaki maddeleri aktarmaktadır. Bu uyarılma Siirt saha çalışmasındaki verilerin içerikleriyle de uyum sağlamaktadır:

1-Birleştirici İşlev: Fertleri bir araya getirerek toplumsal bağları güçlendirmekte ve ortak değerleri pekiştirmektedir. Geçiş ritüelleri olan doğum-evlilik-ölüm gibi eşik zamanlarındaki ritüellerde fertler bir araya gelerek ortak bir amaç için ortak bir faaliyet yapmaya çalışmaktadırlar. Bu da topluluğun birliğini sağlamaktadır. Birlik ve beraberliğe göre kurulu toplumsal yapıda, çeşitli nedenlerle oluşan ve bu sistemin uyumunu azaltan, ahengi, bütünlüğü bozan “karşı fonksiyon” (Nirun ve Özönder, 1990: 349) konumundaki küslük veya dargınlıkların ortadan kaldırılmasına destek vermektedir.

2-Canlandırıcı İşlev: Kalıplaşmış davranışlar olarak bilinen ritüellerin, uygulandığı toplumda “canlandırıcı, geleneklerin devamlılığını sağlayıcı, inançları tazeleyici ve bu şekilde değer yargılarının, törelere kökleşmesine yardım ederek toplumun canlı şekilde ayakta kalmasını sağlama işlevi” mevcuttur.

3-Eğitici İşlevi: “Toplumun gerekli kıldığı düzen bağı, bir arada olma ve aynı değerleri paylaşma gereğini tek tek fertler üzerinden aynı değerlerin etrafında eğiterek yapmaktadır.” Geleneksel kültürel değerlerin kuşaklar arası öğretimini sağlayarak aktarımın devamlılığını sağlamaktadır.

4-Mutluluk Verici (Rahatlatıcı) İşlev: Yapılan ritüeller toplumun bir üyesi olma mutluluğunu uyandırmakla birlikte toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulma mekanizma-

sını kişide oturarak bedensel ve ruhsal rahatlamayı, mutlu olmayı sağlamaktadır. Eğlencelere, düğünlere, törenlere katılanlar gerçek hayattan bir müddet uzak kaldıkları için günlük endişe, stres, bireysel yalnızlık gibi hususlardan uzaklaşarak bir müddet de olsa mutluluk ilacıyla rahatlamaktadırlar (Nirun ve Özönder, 1990: 350). Ritüellerin birleştirici, canlandırıcı ve eğitici işlevlerine yönelik sahada örnek olarak, Resim 1-2-3'te yer alan kaynak kişinin (KK. 2), türbeye 6-7 yaşlarındaki torununu götürüp ritüelleri önce kendisi yaparak torununa örnek olması sonra da torununa kendisinin yapmasını sağlayarak gelecekte bunu devam ettir bilincini aşılmasıdır. Büyüklerden alınan aktarımla değerler pekişmekte, devamlılık sağlanmakta ve eğitici kısım da devreye girmektedir.

1. Saha Çalışmasından Sonra Yapılması Gerekenler

Sahada elde edilen verilerin yeterli olup olmaması ya da farklı verilerin yer alması durumuna göre çalışmanın konusu değiştirilebilir ya da sınırları daraltılabilir, aynı bağlamda farklı bakış açıları geliştirilebilir. Derleme yapıldıktan sonra elde edilen malzemeye göre çalışma şekillenmektedir. Şöyle bir durum da söz konusu olabilir; yazılı kaynaklarda sahada malzemenin var olduğu aktarılmaktadır. Güncel olarak sahaya çıkılıp istenilen malzeme bulunamadıysa ya da malzemenin unutulduğu gözlemlendiyse; o zaman mevcut dönemde yapılan saha çalışmasına göre bu bilginin unutulduğuna, sahada gözlemlenemediğine değinilmelidir. Ayrıca diğer bir husus da halk bilimi malzemeleri sözlü gelenekte yaşatıldıkları için; canlı olma, her icra etmede yeniden yaratılma ve değişerek gelişme özelliklerine sahip olmaları nedeniyle hiçbir halk bilimci herhangi bir topluluğun bütün halk bilimi malzemesini derlediğini iddia edemez (Dağlı, 2015: 39). Bu sebeple; derleme yapılan bir yerde bir daha derleme yapılamaz gibi bir düşünce yersizdir.

Saha çalışmaları sürprizlerle doludur. Bir konu üzerinde sahaya gidip yeni ve farklı konular elde edilmesi mümkündür. Saha çalışmaları halk bilimcilere geniş çaplı verilerin aktarıl-

dığı alanlardır. Röportajda, yönlendirilmiş sorulara farklı bakış açıları getiren ve yorumlar yapan kaynak kişilerin bu verileri de not edilir ve arşivlenir. Röportaj esnasında halk bilimci bu veriler işe yaramaz diye düşünerek ekstra ortaya çıkan verileri silmemelidir. Çalışmanın bitiminde bu verilerin değerlendirilebileceği ya da işlenebileceği bir yer bulunabilmektedir. Röportaj esnasında önemi fark edilmeyen bir veri sonrasında işe yarayan bir malzemeye dönüşebileceği için saha çalışmalarındaki her veri önemlidir kaidesine dikkat etmek gerekmektedir.

İnanç ve uygulama çalışmaları geniş bir alan olması nedeniyle röportajlar uzun ve geniş çaplıdır. Bir sorudan birçok cevap alınabilmektedir. Bu sebeple derlemeden sonra malzemelerin tasnifine dikkat edilerek röportajlar deşifre edilmeli, konunun dışına çıkılmadan analizler yapılmalıdır. Yukarıda da bahsedildiği üzere fazla olan malzemeler için ayrıca başlıklar olarak dosyalar açılmalı, ana konuda da yeri geldikçe dipnotta bilgiler verilmelidir. Bu yöntem çalışmanın ilerlemesine katkı sağlayacaktır.

Halk bilimciler saha çalışmalarından sonra yaptıkları hakkında bilgi veren aktarımlarda bulunurlarsa kendilerinden sonra sahaya çıkacak kişilere de hem örnek hem de dikkat edilmesi gereken hususlar açısından kolaylık sağlamış olacaktırlar.

Sonuç

Günümüzde Siirt ve ilçelerinde halk bilimi malzemeleri olan kültüre dayalı inanç ve inanca dayalı uygulamaların aktif şekilde devam ettiği saha çalışmasıyla görülmüştür. Sahada, 40-50 yıl öncesine nazaran daha yavaş bir kültürel aktarım olsa bile bu aktarım devam etmektedir. Bu aktarımlar doğrultusunda saha çalışmasında elde edilen verilerin zengin olmasının nedenlerinden birisi inanca bağlılıktır. Diğer, kutsala verilen önem ve önceliklidir. İnancı devam ettirmenin ana nedeni o inancın kutsalı yansıtmasıdır. Sahada 65 yaş ve üzeri kadınlar genellikle görmüş-geçirmiş, *eski insan: pirik* adıyla anılan ki-

şilerdir. Bu piriklerin yaşlarının ileri olması çevrelerindeki kişilerin inanişaya dayalı uygulamaları yaşayan hafızadan görerek devam ettirme akışını sağlamaktadır. Bu kişiler inaniş ve uygulamaları kutsala dayandırarak bu kültürel unsurları nesillerin unutmaması için aktarıma devam etmektedirler. Ayrıca Siirt ve ilçelerinde İslami açıdan veli kültünün günümüzde canlılığı ve dinamik tarikat kollarının devamlılığı kutsala verilen önemi farklı bir açıdan yansıtmaktadır. Bu da kutsalı kutsalla destekleme, yerine devam ettirme, yerleştirme şeklinde sağlanmaktadır. Saha çalışmasında elde edilen verilerin zengin olmasının nedenlerinden bir diğeri de imkânsızlıklar ve ihtiyaçlardır. İmkânsızlıkların temelinde ani yaşanan olaylara karşı pratik çözümler yerini almaktadır. Tedavi konusunda yeterli düzeyde imkâna sahip olmayan halk, halk hekimliği sağaltmalarına sıkça başvurmaktadır. Bu, saha çalışmasında elde edilen verilerle gözlemlenmiştir. Halk yaşadığı problemleri kendi ritüelleriyle çözmeyi başarmıştır. Siirt merkezde her hastalığın belirli bir türbesi mevcuttur. Hastalanan kişiler doktora gitseler bile sonrasında hastalıklarının içeriklerine ve inanç faktörüne göre türbe ziyareti de yapmaktadırlar. Ayrıca ziyaret yerlerine devamlı giden hastaların iyileşmesi halkı bu konuda etkilemektedir. Bu şekilde bedenlerini ve ruhlarını rahatlattıklarını ifade etmektedirler. İmkânsızlıklar karşısında iyileşme faktörü, dinamizmlerini kendilerinin üretmelerini sağlamıştır. Sahadaki veri zenginliğinin diğeri bir nedeni de Siirt'in merkez dâhil 7 ilçede baş ve baştaki uzuvlara yönelik inaniş ve uygulamalarda görülen benzerlikler ve farklılıkların kültürü zenginleştirilmesi meselesidir. Farklı ilçelerde elde edilen verilerin aynılığı ve farklılığı gözlemlenerek Siirt kültürünün zengin bir birikime sahip olduğu görülmüştür.

Saha çalışmalarında elde edilen veriler ve bu verilerin analizleri çalışmanın ne kadar verimli geçtiğinin cevabıdır. Makalede; araştırmacıların sahaya çıkmadan önce ve saha sonrasında nelere dikkat etmeleri gerektiğini aktarmak hedeflenmiştir. Bununla birlikte hem literatürde hem de bölgede beden folklorunun inaniş ve uygulama alanlarına dair yeterli çalışma

ve analizlerin olmadığını göstermek, devamında bundan sonraki çalışmalarda sahaya çıkacak halkbilimcilerin literatürü ve sahayı tanımlarını sağlamak istenmiştir. Saha çalışması halk bilimcilere deneyim alanı ve uzmanlık sağlamakla birlikte, çalışmalara farklı bakış açıları getirmektedir. Literatür yazılır ancak güncel hayatta saha; yaşamaya, değişmeye ve dönüşmeye devam etmektedir. Bu yüzden sahaya çıkmak ve saha sonrası verileri analiz edebilmek bir halk bilimci için öncelikli hususlardan olmalıdır.

Sonuç olarak; zorlukların ve imkânsızlıkların olduğu bir toplumda inanca dayalı uygulamalara verilen önem ve öncelik saha çalışması sayesinde güncel verilerle aktarılmıştır. Günümüzde popüler kültürün aktifliğine bağlı olarak sözlü ve uygulamalı kültürel unsurların eskiye nazaran azaldığı ifade edilse bile, Siirt ve ilçelerindeki çok kültürlü ve zengin etnik yapı aynı zamanda kültürel unsurları nesillerin benimsemesi ve sahip çıkması doğrultusunda, Siirt'in kültürünün durağan olmadığını saha çalışması vasıtasıyla gözlemlenmiştir.

Kaynakça

- Acıpayamlı, O. (1978). Halkbilim Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akın, E. (2022). Halk Dini/Dindarlığı Olgusunun Ziyaret Fenomeni Bağlamında Alevilik, Sünnilik, Süryanilik İnançları Açısından Halkbilimsel İncelenmesi: Diyarbakır, Siirt, Mardin Örneği, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altındağ, N. (2021). Siirt'in Kurtalan İlçesinde Halk Hekimliği Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi, Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- And, M. (1985). Geleneksel Türk Tiyatrosu. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Bascom, William R. (2019). Folklorun Dört İşlevi, çev. Ferya Çalış, Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, Ankara:

Geleneksel Yayınları.

- Creswell, John W. (2023). Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çara, C. (2022). Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutusal Unsurlar, Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Çelik, A. (2012). Siirt ve Çevresindeki Ziyaret Yerleri, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hıdırellez, *Türk-bilig*, (1): 51-59.
- Dağlı, A. (2015). Halkbiliminde Saha Araştırması ve Kültürlerin Gelecek Nesillere Aktarılması Konusunda Problemler ve Bir Çözüm Önerisi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (40): 35-47.
- Derdiçok N.S. ve Çam E. (2024). Saha ve Ben: Türk Halk Bilimi Derleme Çalışmalarında Araştırmacının Hikâyesi. İstanbul: İhlamur Akademi.
- Durkheim, E. (2004). Sosyolojik Yöntemin Kuralları, çev. Cenk Saraçoğlu, İstanbul: Bordo-Siyah Yayınları.
- Ege, Süleyman C. (2019). Toplumsal Bellek ve Mekansal Temsiller: Tillo (Siirt) Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekici, M. (2004). Halk Bilim Araştırmalarında Üçüncü Boyut, *TÜBAR*, (16): 13-20.
- Goldstein, K. (1977). Sahada Folklor Derleme Metotları, çev. Ahmet Uysal, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Günay, U. (1990). Ritüeller ve Hıdırellez, *Millî Kültür*, (72): 10-12.
- Jenkins, Geraint J. (1960). Field-Work and Documentation in Folk-Life Studies, *The Journal of the Royal Anthro-*

- logical Institute of Great Britain and Ireland, (90): 259-271.
- Kalafat, Y. (2006). Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi, Geçmişten Günümüze Uluslararası Siirt Sempozyumu, İzmir: Şarkiyat Araştırmaları Derneği.
- Karakaş, R. (2012). Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Sular, Turkish Studies, (7): 2149-2161.
- Karakaş, R. (2014a). Siirt Halk kültüründe Kutsal Ağaçlar ve Türbeler, Milli Folklor, (26): 168-179.
- Karakaş, R. (2014b). Siirt Menkıbeleri ve Türbe Ritüelleri. İstanbul: Maya Akademi Yayınevi.
- Karakaş, R. (2020). Güneydoğu Anadolu Halk İnanışları (Dicle Bölümü). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karakaş, R. (2024). Kalpten Kalbe Giden Bir Yol Olarak Saha Çıkmak. Saha ve Ben: Türk Halk Bilimi Derleme Çalışmalarında Araştırmacının Hikâyesi, ed.Nükte Sevim Derdiçok ve Esra Çam, İstanbul: İhlamur Akademi.
- Karataş, K. (2020). Kültürel Değerlere Duyarlı Pedagojinin Temel Eğitime Yansımaları, Milli Eğitim, (228): 107-127.
- MacAloon, J. J. (1991). Memory, Attention and the Communities of Sport. Temple University Press.
- Otyakmaz Aydın, H. (2024). Türk Halk Kültüründe Baş ve Baştaki Uzuvarlar, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Malinowski, B. (1946). The Problem of Meaning in Primitive Languages, USA: Eighth Edition
- Nirun, N. ve Özönder C. (1990). Türk Sosyo-kültürel Yapısı İçinde Âdetler, Örfler, Gelenekler, Görenekler, Ankara: Başbakanlık Basım Evi.

- Ong, W. (1995). Sözlü ve Yazılı Kültür Sözü Teknolojileşmesi, İstanbul: Metis Yayınları.
- Taşpınar, İ. (2006). Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, A. M. (2019). Beden Folkloru Bağlamında Kutsal Ziyaret Geleneği, International Journal of Language Academy, (28): 582-594.
- Young, K. (1993). Bodylore. USA: Publications of the American Folklore Society, by The University of Tennessee Press.
- Young, K. (1994). Whose Body? An Introduction to Bodylore, The Journal of American Folklore, (107): 3-8.

Kaynak Kişiler

- KK 1: Fahreddin Er, 51, Lise, Esnaf, Siirt şehir merkezi, Görüşme tarihi: 13.06.2022.
- KK 2: Leyla Kurtak, 82, Okul yok, Ev hanımı, Şirvan, Görüşme tarihi: 20.06.2022.
- KK 3: Cemal Işık, 55, Lise, Emekli memur, Siirt şehir merkezi, Görüşme tarihi: 13.06.2022.
- KK 4: M.A., 45, İlkokul, Ev hanımı, Kurtalan, Görüşme tarihi: 15.06.2022.
- KK 5: Aliye Çınar, 52, Lise, Emekli Halk eğitim Usta öğreticisi, Baykan, Görüşme tarihi: 17.06.2022.
- KK 6: Ercan Sayın, 39, Üniversite, Öğretmen, Pervari, Görüşme tarihi: 12.06.2022.
- KK 7: Uğur Atak, 30, Lise, Güvenlik Koruyucusu, Pervari, Görüşme tarihi: 12.06.2022.
- KK 8: Refik Çakan, 34, Üniversite, Öğretmen, Pervari, Görüşme tarihi: 12.06.2022.
- KK 9: Cennet Kurtak, 27, Lise, Ev hanımı, Şirvan, Görüşme tarihi: 20.06.2022.

NOTLAR: Resimler Hilal Otyakmaz Aydın'ın arşivinden alınmıştır.

Transkripsiyon Metinleri Üzerine Bir Sınıflandırma Denemesi

Okan Celal GÜNGÖR*
Beytullah BEKAR**

Öz: Batılıların başta ticari ve dinî sebeplerle olmak üzere Türkleri tanıma ve dillerini öğrenme amacıyla yazmış oldukları eserlerin ilki Codex Cumanicus'tur. Sonraki süreçte İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesi ve Osmanlı Devleti'nin sınırlarının Doğu Avrupa'dan, Balkanlara, Kafkaslara kadar genişlemesi Türkçenin bu coğrafyalarda ortak iletişim dili olarak gelişmesine de zemin hazırlamıştır. Bunun neticesinde de Batılılar Türkleri ve dillerini öğrenme amacıyla kendi dillerinin alfabesiyle başta sözlük ve gramerler olmak üzere pek çok eser kaleme almışlardır. Batılıların Arap alfabesi dışında Ermeni, Latin, Yunan vd. harflerle yazmış oldukları bu eserler, literatürde yaygın ifadesiyle transkripsiyon metinleri olarak geçmektedir. Bu çalışmada 91 transkripsiyon metninden hareketle bir eser listesi oluşturulmuş ve bu eserler yıl, içerik ve dil özellikleri gibi hususlar açısından sınıflandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Yeni Türk Dili, Osmanlı Türkçesi, Transkripsiyon Metinleri, Sınıflandırma, Latin Harfli Türkçe Metinler.*

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya/ TÜRKİYE. okancelalgunor@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5933-1336

** Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırklareli/ TÜRKİYE. beytullahbekar@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8372-1190

Gönderilme Tarihi/ Received: 25 Mart 2025/ 25 March 2025

Kabul Tarihi/ Accepted: 16 Nisan 2025/ 16 April 2025

A Classification Attempt on Transcription Texts

Abstract: The first work written by Westerners for especially commercial and religious reasons, in order to get to know the Turks and learn their language, was Codex Cumanicus. In the following period, Istanbul was conquered by the Turks and the borders of the Ottoman Empire expanded from Eastern Europe to the Balkans, the Caucasus. This also prepared the ground the way for Turkish to develop as a common language of communication in these geographies. As a result, Westerners wrote many works, especially dictionaries and grammars, in the alphabet of their own language in order to learn about the Turks and their language. These works, written by Westerners in letters other than the Arabic alphabet such as Armenian, Latin and Greek, are widely expressed to in the literature as transcription texts. In this study, a list of works was created based on 91 transcription texts and these works were classified in terms of year, content and language features.

Keywords: *New Turkish Language, Ottoman Turkish, Transcription Texts, Classification, Turkish Texts in Latin Letters*

GİRİŞ

Türkler ilk yazılı metinlerinin ortaya çıktığı 8. yüzyıldan günümüze uzanan süreçte farklı coğrafyalara yayılmıştır. Farklı coğrafyalarda farklı kültür ve milletlerle birlikte yaşamışlar ve buna bağlı olarak da farklı dinleri kabul etmişlerdir. Dinin etkisiyle Arap, Uygur, Grek, Ermeni, Süryani, Brahmi gibi pek çok alfabeyi kullanmışlardır. Bu alfabelerden bazıları sınırlı bir coğrafyada kullanılmış ve kısa ömürlü olmuşken Arap ve Uygur alfabesi gibi alfabeler ise çok geniş bir coğrafyada ve uzun bir zaman diliminde kullanılmıştır.

Arap alfabesiyle Türklerin tanışması Karahanlılar döneminde olmuştur. Bu dönemde bir taraftan Uygur harfleriyle eserler verilmeye devam edilirken bir taraftan da ilk İslami eserler olarak bilinen *Kutadgu Bilig*, *Atebetü'l-Hakayık* gibi eserler Arap alfabesi ile yazılmıştır. Daha sonraki süreçte, farklı sahalarda teşekkül eden Türkçenin Harezm, Kıpçak, Çağatay Türkçesi devrelerinde de bu alfabenin kullanıldığı görülür. Anadolu sahasında ise özellikle 13. yüzyıldaki Moğol İstilasası ile Türklerin (bilhassa Oğuz boylarının) Anadolu'ya kitleler hâlinde göçüyle birlikte Anadolu'da teşekkül eden ve Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılan devrede Arap harfleriyle eserler verilmeye devam edilmiştir. Yine Anadolu'da gelişen Eski Anadolu Türkçesinin (Batı Türkçesinin) devamı niteliğindeki Osmanlı Türkçesi döneminde nadiren Uygur alfabesiyle eserler verilmiş olsa da (Fatih'in 1473'te Uzun Hasan'a gönderdiği mektup) bu dönemdeki eserlerde büyük ekseriyetle Arap alfabesi kullanılmıştır. Bu alfabe, Osmanlı Devleti'nin üç kıtadaki hakimiyeti birlikte kullanım açısından en geniş sınırlara ulaşmıştır. Arapçanın ünsüz sistemine dayanan ve Farsçadan alınan /ç/, /j/ ve /p/ harfleri ile Türkçe /ŋ/ (damak n'si) harfinin eklenmesiyle oluşturulan Arap alfabesi Türkler tarafından Karahanlılardan itibaren 20. yüzyılın başlarına kadar kullanılmıştır. Türklerin kullandığı pek çok alfabe gibi (Runik, Uygur) Arap alfabesi de ünsüz sistemi açısından zengin olsa da Türkçenin zengin ünlü sistemini ve konuşma dili özelliklerini yansıtmada yetersiz kalmıştır.

İstanbul'un fethedilmesiyle birlikte Osmanlının Doğu Avrupa'dan Balkanlara, Kafkaslara, Uzak Doğu'ya kadar uzanan hakimiyetiyle birlikte Osmanlı Türkçesinin ortak iletişim dili olarak kullanımı, Batılıları Türkleri tanımaya ve Osmanlı Türkçesini öğrenmeye yöneltmiştir. Batılıların Türkleri tanıma ve anlama çabaları, daha çok kendi dillerinin alfabesiyle eserler vermesi sonucunu doğurmuştur. Ortaya konan bu eserler, Arap alfabe sistemine dayalı Osmanlı Türkçesinin yazımında tespit edilemeyen konuşma dili özelliklerinin tespitine de (kendi ~ gendi, büyük ~ böyük) imkân tanımıştır.

Yabancılar tarafından kendi vatandaşlarına Türkçeyi öğretme gayesiyle hazırlanmış bu eserler, literatürdeki yaygın ifadesiyle *transkripsiyon metinleri* olarak adlandırılmaktadır. *Transkripsiyon metinleri*, Arap alfabesinin kullanıldığı Osmanlı Türkçesi devresinde Batılılarca Latin, Kiril, Ermeni vb. alfabelerle yazılan Türkçe metinleri ifade eden genel bir terimdir (Yağmur, 2014: 204). Yabancılar tarafından yazılan bu eserler, bir alfabe kullanılarak yazılmış bir metnin tüm özelliklerinin korunarak bir başka alfabeye aktarılması suretiyle hazırlandıkları için bu şekilde isimlendirilmiştir. Hazai, çalışmasında bu tür metinleri *transkripsiyon anıtları* olarak değerlendirmiştir (Bekar, 2018: 20). Bu metinler için ayrıca *çeviri yazılı metinler* tabiri de kullanılmaktadır (Yağmur, 2022: 116). Bu eserlerde öncelikle Türkler hakkında bilgi, Osmanlı Türkçesinin gramer özellikleri ve söz varlığı ele alınmıştır. Bunların yanında metinlerde atasözlerine, ilişki sözlerine, konuşma metinlerine, çeşitli şiir parçalarına, fabllara, Nasreddin Hoca fıkralarına, dinî metin örneklerine (ilahiler), tarihî metinlerden örneklere de yer verilmiştir.¹

Georgius de Hungaria'ya ait olan *Tractatus de Moribus, Conditionibus, Nequitia Turcorum*'dur. Battista'nın *Opera de Battista, el qual era Turcho gra[n] mercadante e per miracolo della nostra do[n]na euignudo allacqua del santo battesimo*

¹ Transkripsiyon metinleri üzerine yapılan bazı çalışmalar için bk. Bekar, 2019a; Bekar, 2019b; Yağmur, 2013; Yağmur, 2015; Kartallıoğlu, 2015; Kartallıoğlu, 2022; Yılmaz, 2018)

do[n]de che lui se battizato in Venetia dinanci al Patriarcha, F.Argenti'nin *Regola del parlare turcho* adlı eserleri bu türün ilk örneklerinden kabul edilmektedir.

Bu çalışma, transkripsiyon metinleri üzerine bir sınıflandırma denemesidir. Sınıflandırma, 93 transkripsiyon metni üzerinden yapılmıştır. Makalede kayda geçmiş olan eserler yanında yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelerin veri tabanı taranmak suretiyle elde edilen kayda geçmemiş transkripsiyon metinlerine de yer verilmiştir. Tespit edilen çalışmalar yayımlanma yılı esas alınarak sıralanmıştır. Çalışmaya konu olan eserlerin adı, yazarı, dili ve içerik özellikleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Devamında ise bu eserler dil, içerik vb. özellikler bakımından tablo hâline getirilerek araştırmacılara sunulmuştur. Amacımız Türk dili için zengin veriler içeren belli başlı transkripsiyon metinleriyle ilgili bir liste oluşturarak bu alanda araştırma yapacak kişilere bir kılavuz ortaya koyabilmektir.

Sınıflandırmaya Esas Olan Eserler Listesi

Araştırmacıların yüzyıllara göre Latin harfli Türkçe eserleri kolaylıkla görebilmeleri için bu bölümde eserler, yazılış yılı esas alınarak sınıflandırılmıştır. Eserler, Bayerische Staatsbibliothek, Staatsbibliothek zu Berlin, MDZ Bibliothek, Sächsische Landesbibliothek-Staats- und Universitätsbibliothek gibi Almanya'daki kütüphaneler ile [www. books.google.com.tr](http://www.books.google.com.tr) internet adresinin taranması suretiyle tespit edilmiştir. Araştırmacıların eserlere ulaşabilmesi adına, kütüphane kataloglarındabulunan eserlerin kayıtlı olduğu kütüphane adı ve urn bilgisi verilmiştir.

Yıl: 1481

Eser: *Tractatus de Moribus, Conditionibus, Nequitia Turcorum*

Yazar: Georgius de Hungaria

İçerik: Şiir örnekleri (Latin harfli)

Dil: Latince-Türkçe

Erişim bilgisi: München, Bayerische Staatsbibliothek, urn:nbn:de:bvb:12-bsb00064348-3

Yıl: 1520

Eser: *Opera de Battista, el qual era Turcho gra[n] mer-
cadante e per miracolo della nostra do[n]na euignudo alla-
cqua del santo battesimo do[n]de che lui se battizato in Vene-
tia dinanci al Patriarcha*

Yazar: Battista

İçerik: İtalyanca-Türkçe (Latin harfli) tematik sözlük

Dil: İtalyanca-Türkçe

Erişim bilgisi: München, Bayerische Staatsbibliothek,
urn:nbn:de:bvb:12-bsb00103201-0

Yıl: 1533

Eser: *Regola del parlare turcho*

Yazar: F. Argenti

İçerik: İtalyanca-Türkçe (Latin harfli) tematik sözlük

Dil: İtalyanca-Türkçe

Erişim bilgisi: İblioteca Nazionale Centrale di Firenze
(BNCF), Sezione Magliabechiana Classe III Codice 58 ve Co-
dice 133'de

Yıl: 1544

Eser: *De Tvrcarvm Ritv Et Caeremoiis. Antverpia*

Yazar: B. Georgievic

İçerik: Latince-Türkçe (Latin harfli) tematik sözlük, ata-
sözü, kalıp ifadeler, ilişki sözleri, karşılıklı konuşma metinleri,
dinî metinler

Dil: Latince-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://www.google.com.tr/books/edition/De_Turcarum_ritu_et_caeremoniis/JaXQt4lWi1MC?hl=tr&gbpv=1

Yıl: 1596

Eser: *Geheimnuß der Tuercken von jrer Religion Krie-
gsmanier Narung Glueck vnd vntergang. Sampt Einem Dictio-
nario dreyer Sprachen Lateinisch Persisch welches die vnsern*

Tuerckisch nennen vnd Deutsch

Yazar: A. Kraft

İçerik: Almanca-Latince-Türkçe (Latin harfli) tematik sözlük, karşılıklı konuşma metinleri, ilişki sözleri, dinî metinler, şiir örneği

Dil: Almanca-Latince-Türkçe

Erişim bilgisi: Staatsbibliothek zu Berlin

<http://resolver.staatsbibliothekberlin.de/SBB0001A-4ED00000000>

Yıl: 1605

Eser: *Paroemiologia Polyglottos*

Yazar: H. Megiser

İçerik: atasözleri (Latin harfli)

Dil: İtalyanca-Türkçe-Arapça-İspanyolca-Fransızca-Almanca-Galce

Erişim bilgisi: München, Bayerische Staatsbibliothek, url: nbn:de:bvb:12-bsb11103818-3

Yıl: 1611

Eser: *Grammatica-Turchesca*

Yazar: P. Ferraguto

İçerik: Gramer, tematik sözlük, karşılıklı konuşma metinleri (Latin harfli)

Dil: İtalyanca-Türkçe

Erişim bilgisi: Nella Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze è conservato un codice manoscritto (colloc. Magliabechiana, Classe III, n. 58)

Yıl: 1612

Eser: *Institutionum linguae turcicae. Lipsiae: Magiserus*

Yazar: H. Megiser

İçerik: Gramer, alfabetik sözlük (Latince-Türkçe, Türkçe-Latince), atasözleri, dinî metinler, şiir

Dil: Latince-Türkçe

Erişim bilgisi:

<https://books.google.com.tr/books?id=gSW5mgEACA->

AJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1630

Eser: *Rudimenta Grammatices Linvae Turcicae*

Yazar: A. Du Ryer

İçerik: Gramer, tarihî metin örnekleri (Arap ve Latin harfli)

Dil: Latince-Türkçe

Erişim bilgisi: Gallica -The BnF Digital Library, <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb303879074>

Yıl: 1632

Eser: *Turcicae linguae per terminos latinus educta Syntaxis in usum eorum qui in Turciam missiones subeunt ad nutum sacrae congregationis de propoganda fide*

Yazar: G. B. Montalbano

İçerik: gramer, Türkçe-Latince alfabetik sözlük, alfabetik atasözleri (Latin harfli)

Dil: Latince-Türkçe

Erişim bilgisi: bk. Gallotta, A. (2012). Latin Harfleri İle Yazılmış Birkaç Osmanlı Atasözü. *Journal of Turkish Language and Literature*, (24), 235-249.

Yıl: 1641

Eser: *Dittionaria Della Lingua Italiana-Tvchesca*

Yazar: G.Molino

İçerik: Türkçe (Latin harfli)-İtalyanca alfabetik sözlük

Dil: İtalyanca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=Uz26nZAsh_MC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gb_sge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1654

Eser: *Les Voyages Du Sieur Du Loir*

Yazar: G. Clouzier

İçerik: Tarihî metin örnekleri (Latin harfli) ve şiir örnekleri

Dil: Fransız-Türkçe
Erişim bilgisi: Gallica -The BnF Digital Library, <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb34583660p>

Yıl: 1655

Eser: *Proverbia quaedam Arabica, Persica, & Turcica: In Gratiam Praedictarum Linguarum Cultorum Edita. Wittenberg*

Yazar: J. Hrabskius, H. W. Fincelius
İçerik: Türk atasözleri (Arap harfli)
Dil: Latince-Türkçe
Erişim bilgisi:
https://books.google.com.tr/books?id=ia4FxThe8Tk-C&printsec=frontcover&source=gbs_atb&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1664

Eser: *Relation d'un Voyage Fait au Levant*
Yazar: J. Thévenot
İçerik: şiir (Latin harfli)
Dil: Fransızca-Türkçe
Erişim bilgisi: Gallica -The BnF Digital Library, <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb31453982m>

Yıl: 1665

Eser: *Vocabolario Italiana-Tvrchesco*
Yazar: B. Parigi
İçerik: İtalyanca-Türkçe (Arap harfli) alfabetik sözlük
Dil: İtalyanca-Türkçe
Erişim bilgisi:
https://books.google.com.tr/books/about/Vocabolario_Italiano_Tvrchesco.html?hl=tr&id=bulOAAAcAAJ&redir_esc=y

Yıl: 1666

Eser: *Grammatica Turcico-Latina*
Yazar: A. Bobovy (Ali Ufki Bey)
İçerik: Gramer, karşılıklı konuşma metinleri, çeşitli ko-

nularda metin örnekleri, şiir örnekleri (Arap harfli)

Dil: Latince-Türkçe

Erişim bilgisi:

Yıl: 1670a

Eser: *Syntagmaton Linguarum Orientalium quae in Georgiae regionibus audiuntur liber primus, complectens Georgianae, seu Ibericae vulgaris linguae institutiones grammaticas: (with) Liber secundus complectens Arabum et Turcarum orthographiam ac Turcicae linguae institutiones*

Yazar: M. M. Francesco

İçerik: Gramer, atasözleri (Arap ve Latin harfli), çeşitli konularda metin örnekleri (Arap ve Latin harfli)

Dil: Latince-Türkçe

Erişim bilgisi: Bodleian Libraries-Univecity of Oxford, Mr. Hyde 43 (BPD 1787)

Yıl: 1670b

Eser: *Jahr-Opfer, welches dem durchleuchtigsten, hochgebohrnen Fürsten und Herrn Hn. Johann Georgen*

Yazar: A. Pfeiffer

İçerik: Şiir örnekleri (Arap ve Latin harfli), dinî metin örnekleri

Dil: Latince- (İbranice, Keldanice, Süryanice, Arapça, Etiyopyaca, Samirice, Farsça, Osmanlı Türkçesi, Ermenice, Kıptice, İberce, Grekçe, İtalyanca, Sardunyaca, İspanyolca, Portekizce, Fransızca, Almanca, Saksonca, Felemenkçe, Danca, Norveççe, İsveççe, İngilizce, İskoçça, İrlanda Galcesi, Macarca, Lehçe, Çekçe, Sırp-Hırvatça, Çince, Nahuatl, İnuitçe ve Keçuvaca)

Erişim bilgisi: Staatsbibliothek zu Berlin, urn:nbn:-de:bvb:12-bsb10827334-5

Yıl: 1670c

Eser: *Grammatica linguae Turcicae, in quinque partes distributa*

Yazar: W. Seaman

İçerik: Gramer (Arap harfli)

Dil: Latince-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=LOxMAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1672

Eser: *Colloquia Familiaria Turcico Latina Seu Status Turcicus Loquens*

Yazar: J. N. Harsany

İçerik: Karşılıklı konuşma metinleri, atasözü (Arap harfli), çeşitli konularda metin örnekleri

Dil: Latince-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=OewOAAA-AQAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1677

Eser: *Vocabolario Toscano, e Tvrchesco*

Yazar: A. Mascis

İçerik: Gramer, Toscana-Türkçe (Latin harfli) alfabetik sözlük

Dil: Toskana-Türkçe

Erişim bilgisi: Venedik Biblioteca Nazionale Marciana, ANT 17616 C 022C 161

Yıl: 1680

Eser: *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae; Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae Institutiones seu Grammatica Turcica; Lexicon Turcico-Arabico-Persico (I-III)*

Yazar: F. Meninski

İçerik: Gramer, alfabetik sözlük (Arap ve Latin harfli)

Dil: Türkçe-Arapça-Farsça-Latince-Almanca-İtalyanca-Fransızca,

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=esFIAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_vpt_read#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1688a

Eser: *Della Letteraturade' Turchi, Osservationi fatte da Gio. per Andrea Poletti. all'insegna dell'Italia, a San Marco.*

Yazar: G. B. Donado

İçerik: Atasözü örnekleri (Latin harfli), şiir örnekleri

Dil: Türkçe-İtalyanca

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=Qo5tSKmEI-64C&pg=PP5&hl=tr&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1688b

Eser adı: *Raccolta curiosissima d'Adaggi Turcheschi trasportati dal proprio Idioma nell Italiano e Latino dalli Giovani di Lingua, sotto il Bailaggio in Constantinopoli dell' illustriss ed eccell*

Yazar: G. B. Donado

İçerik: Atasözü örnekleri (Arap ve Latin harfli)

Dil: İtalyanca-Türkçe-Latince

Erişim bilgisi:

https://www.google.com.tr/books/edition/Raccolta_curiosissima_d_adaggi_turchesch/j7s-AAAAcAAJ?hl=tr&gbpv=1

Yıl: 1688c

Eser: *Proverbii utili, e virtuosi in lingua araba, persiana, e turca*

Yazar: A. Timoteo

İçerik: Atasözü (Arap ve Latin harfli) ve özlü sözler

Dil: Arapça-Farsça-Türkçe-Latince-İtalyanca

Erişim bilgisi:

<https://books.google.com.tr/books?id=iwWXW9YilqE->

C&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summar-
y_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1689

Eser: *Proverbia turcica cum versione italica et latine &
Iterum Proverbia turcica*

Yazar: ?

İçerik: Atasözleri (Arap ve Latin harfli)

Dil: Türkçe-İtalyanca-Latine

Erişim bilgisi: Die Sächsische Landesbibliothek-
Staats- und Universitätsbibliothek urn:nbn:de:b-
sz:14-db-id5076519360

Yıl: 1701

Eser: *Tetrapla Alcoranica Sive Specimen Alcorani: Qu-
adrilinguis Arabici, Persici, Turcici, Latini*

Yazar: A. Acoluth

İçerik: Dinî metin örnekleri (Arap ve Latin harfli)

Dil: Arapça-Farsça-Latine-Türkçe

Erişim bilgisi:

[https://books.google.com.tr/books?id=UMBMAAAA-
cAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summar-
y_r&cad=0#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.tr/books?id=UMBMAAAA-cAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summar-y_r&cad=0#v=onepage&q&f=false)

Yıl: 1709

Eser: *A Grammar Of The Turkish Language*

Yazarı: T. Vaughan

İçerik: Gramer, İngilizce-Türkçe (Latin harfli) alfabetik
sözlük, çeşitli konularda metin örnekleri, karşılıklı konuşma
metinleri, atasözleri, masal örnekleri

Dil: İngilizce-Türkçe

Erişim bilgisi:

[https://books.google.com.tr/books?id=uFVWAAAA-
YAAJ&pg=PR3&hl=tr&source=gbs_selected_pages&ca-
d=1#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.tr/books?id=uFVWAAAA-YAAJ&pg=PR3&hl=tr&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false)

Yıl: 1729

Eser: *Grammatica Tvrca Necessariis regylis praecip-
vas lingvae difficvltates illvstrans.*

Yazar: J. Ch. Clodius

İçerik: Gramer, ilişki sözleri, karşılıklı konuşma metin-
leri, çeşitli konularda metin örnekleri (Arap ve Latin harfli)

Dil: Latince-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=ZDhRAAAAcAAJ&pg=PA1&hl=tr&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1730a

Eser: *Grammaire Turque*

Yazarı J. B. Holdermann

İçerik: Gramer, Fransızca-Türkçe (Latin harfli) tematik
sözlük, karşılıklı konuşma metinleri (Arap ve Latin harfli)

Dil: Fransızca-Türkçe

Erişim bilgisi:

<https://books.google.com.tr/books?id=TFdIjgEACA-AJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

Yıl: 1730b

Eser: *Compendiosvm Lexicon Latino-Tvrlico Germani-
cvm*

Yazar: J. C. Clodius

İçerik: Gramer, Latince-Türkçe (Arap ve Latin harf-
li)-Almanca alfabetik sözlük

Dil: Latince-Türkçe-Almanca

https://books.google.com.tr/books?id=UHRpAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1788

Eser: *Versuch eines kleinen Türkischen Wörterbuchs mit
beygesetzten deutsch, ungurisch und böhmischen Bedeutun-
gen und einer kurzgefaßten türkischen Sprachlehre*

Yazar: Johann Matthias Korabinsky
İçerik: Gramer, Türkçe (Latin harfli)-Almanca-Macarca-Çekçe alfabetik sözlük
Dil: Türkçe-Almanca-Macarca-Çekçe
Erişim bilgisi: Staatsbibliothek zu Berlin, <https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht/?PPN=PPN672438518>

Yıl: 1789a

Eser: *Grammaire Turque: D'une toute nouvelle methode d'apprendre cette langue en peu de semaines avec un vocabulaire*

Yazar: J. von Preindl
İçerik: Gramer, Fransızca-Türkçe (Latin harfli) alfabetik sözlük, karşılıklı konuşma metinleri, atasözleri, fabl örnekleri, dinî metinler
Dil: Fransızca-Türkçe
Erişim bilgisi: <https://opendata.uni-halle.de//handle/1981185920/78676>

Yıl: 1789b

Eser: *Dizionario, Grammatiche, e Dialoghi Per Apprendere le Lingue Italiana, Greca-Volgare, e Turca, e Varie Scienze. Podova*

Yazar: B. Pianzola,
İçerik: Gramer, karşılıklı konuşma metinleri (Latin harfli), atasözleri, çeşitli konularda kalıp ifadeler, çeşitli konularda metin örnekleri
Dil: İtalyanca-Yunanca-Türkçe
Erişim bilgisi:
https://books.google.com.tr/books?id=eoFQAAAA-cAAJ&printsec=frontcover&hl=it&source=gbse_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1789c

Eser: *Kurze Anleitung zur Erlernung der türkischen Sprache, für Militär Personen : Sammt einer Sammlung von nützlichen Gesprächen, Ausdrücken und Redensarten u. einem*

Handlexikon der gebräuchlichsten Wörter

Yazar: T. Chabert

İçerik: Gramer, Almanca-Türkçe (Latin harfli) alfabetik sözlük, karşılıklı konuşma metinleri

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=YAMbbVDaY-HkC&pg=PA1&hl=tr&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1790

Eser: *Elemens De La Langue Turque*

Yazar: P. F. Viguer

İçerik: Gramer, çeşitli konularda metin örnekleri (Latin harfli), atasözleri (Arap ve Latin harfli)

Dil: Fransızca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=4XATAAA-AQAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1794

Eser: *Primi Principi Della Gramatica Turca Ad Uso Dei Missionari Apostolici di Constantinopoli*

Yazar: C. C. Carbognano

İçerik: Gramer, karşılıklı konuşma metinleri (Arap ve Latin harfli), fabl örnekleri

Dil: İtalyanca-Latince-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://play.google.com/store/books/details/Cosimo_Comidas_de_Carbognano_Primi_principi_della?id=XfuegZ-Ln1IC

Yıl: 18. yüzyıl sonları (?)

Eser adı: *Proverbiorum Turcicorum Centuria I-IV & Proverbia Turcica Quadrageinta*

Yazar: F. von Dombay

İçerik: Alfabetik atasözleri ve deyimler (Arap harfli)
Dil: Türkçe-Latince
Erişim bilgisi: <https://www.digitalcollections.manchester.ac.uk/view/MS-PERSIAN-00141/97>

Yıl: 1820

Eser: *Abhandlung über die Sprache und Schrift der Uiguren*,

Yazar: H. J. Klaproth

İçerik: Almanca-Uygurca-Türkçe tematik sözlük (Arap ve Latin harfli)

Dil: Almanca-Uygurca-Türkçe

Erişim bilgisi: München, Bayerische Staatsbibliothek, [urn:nbn:de:bsb:10572449-2](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsb:10572449-2)

Yıl: 1823

Eser: *Elements de la grammaire turke. Paris*

Yazar: P. A. Jaubert

İçerik: Gramer, karşılıklı konuşma metinleri, Fransızca-Türkçe (Arap harfli) alfabetik sözlük, atasözleri, değişik konularda metin örnekleri

Dil: Fransızca-Türkçe

Erişim bilgisi: Gallica -The BnF Digital Library, <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb30357625m>

Yıl: 1829a

Eser: *Abrege de la Grammaire Turque et un Petit Vocabulaire en Français, Turc en Hongrois*

Yazar: J. K. Besse

İçerik: Gramer, Türkçe-(Latin harfli)-Fransızca-Macarca tematik ve alfabetik sözlük, Türkçe-(Latin harfli)-Fransızca-Macarca tematik konuşma metinleri, şiir örnekleri (Arap ve Latin harfli)

Dil: Fransızca-Türkçe-Macarca

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=JRIFAQAAMA-AJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1829b

Eser: *Theoretisch=practische Turkische Sprachlehre für Deutsche.*

Yazar: A. Hindoglu

İçerik: Gramer, Türkçe ve Almanca (Arap ve Latin harfli) karşılıklı konuşma metinleri, Türkçe (Arap ve Latin harfli)-Almanca, Almanca-Türkçe (Arap ve Latin harfli) alfabetik sözlük

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi: München, Bayerische Staatsbibliothek, urn:nbn:de:bvb:12-bsb10522464-6

Yıl: 1831a

Eser: *Dictionnaire abrégé turc-français*

Yazar: A. Hindoglu

İçerik: Fransızca -Türkçe (Arap ve Latin harfli) alfabetik sözlük

Dil: Fransızca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=M5ACAAA-AQAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_atb&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1831b

Eser: *Vocabulaire Français-Turc (A-F), Dictionnaire Turc-Français (Ş-Y)*

Yazar: T. X. Bianchi (A-F), J. D. Kieffer (Ş-Y)

İçerik: Fransızca-Türkçe (Arap ve Latin harfli) alfabetik sözlük

Dil: Fransızca-Türkçe, Türkçe-Fransızca

Erişim bilgisi: <https://archive.org/details/dictionnairefran01bianuoft/mode/2up>

Yıl: 1832

Eser: *A grammar of the Turkish language : with a preliminary discourse on the language and literature of the Turkish nations, a copious vocabulary, dialogues, a collection of ext-*

racts in prose and verse, and lithographed specimens of various ancient and modern manuscripts

Yazar: A. L. Davids

İçerik: Gramer, İngilizce-Türkçe (Latin ve Arap harfli) tematik sözlük, karşılıklı konuşma metinleri (Arap ve Latin harfli), tarihî metinlerden örnekler (Uygur ve Arap harfli), şiir örnekleri, mektup örnekleri

Dil: İngilizce-Türkçe

https://books.google.com.tr/books?id=PSM6AQAA-MAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1835a

Eser: *Grammaire Turque*

Yazar: G. Schroeder

İçerik: Gramer, Fransızca-İngilizce-Türkçe (Latin harfli) tematik ve alfabetik sözlük, çeşitli konularda cümle örnekleri (Latin harfli)

Dil: Fransızca-İngilizce-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.bi/books?id=43gBAAAAQA-AJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1838

Eser: *Vocabulaire Oriental, Français-Italien, Arabe, Turc et Grec*

Yazar: V. Letellier

İçerik: Gramer, Fransızca-İtalyanca-Türkçe (Latin harfli)-Yunanca-Arapça alfabetik sözlük

Dil: Fransızca-İtalyanca-Türkçe Yunanca-Arapça

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=KeOcpKa5rI-C&printsec=frontcover&hl=tr&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1839

Eser: *Neueste Grammatik der türkischen Sprache für Deutsche zum Selbstunterricht*

Yazar: Berswordt

İçerik: Gramer, tematik hazırlanmış konuşma metinleri (Arap ve Latin harfli) Türkçe-Almanca sözlük (Türkçesi Arap ve Latin harfli), Almanca-Türkçe (Arap ve Latin harfli) alfabetik sözlük

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=cPLI2nik2LUC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1846

Eser: *Grammaire raisonnée de la langue ottomane*

Yazar: J. W. Redhouse

İçerik: Gramer (Arap ve Latin harfli)

Dil: Fransızca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=OTvHRG7w28cC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1847

Eser: *Grammaire Turque*

Yazar: A. Pfizmaier

İçerik: Gramer

Dil: Fransızca-Arapça-Farsça-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=RJNFAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1848

Eser: *Allgemeine Grammatik der türkisch-tatarischen Sprache*

Yazar: A. K. Kazembek
İçerik: Gramer, çeşitli konularda metin örnekleri (Arap ve Latin harfli)
Dil: Almanca-Türkçe
Erişim bilgisi:
München, Bayerische Staatsbibliothek, urn:nbn:de:bv-b:12-bsb10572730-9

Yıl: 1853a

Eser: Türkische Grammatik zum Gebrauch für Franzosen, Engländer und Deutsche nebst einer Sammlung eigenthümlicher Redensarten, Gespräche und einem französisch-türkischen Wörterbuche

Yazar: L. Albert
İçerik: Gramer, karşılıklı konuşma metinleri (Latin harfli), alfabetik ve tematik hazırlanmış Fransızca-Türkçe (Latin harfli)-İngilizce-Almanca sözlük
Dil: Fransızca-Türkçe-İngilizce-Almanca
Erişim bilgisi: München, Bayerische Staatsbibliothek, urn:nbn:de:bv-b:12-bsb10993209-2

Yıl: 1853b

Eser: *Der vollkommene und schnelle türkische Selbstlehrer*

Yazar: H. F. Fleischer
İçerik: Gramer, çeşitli konularda konuşma metinleri (Arap ve Latin harfli), atasözleri, tematik hazırlanmış Almanca-Türkçe (Latin harfli) sözlük
Dil: Almanca-Türkçe
Erişim bilgisi:
https://www.google.com.tr/books/edition/Der_vollkommene_und_schnelle_t%C3%BCrkische/APAHAAAIA-AJ?hl=tr&gbpv=1

Yıl: 1853c

Eser: *Grammaire turque à l'usage des Français, Anglais et Allemands avec un dictionnaire français-turc*

Yazar: L. Albert

İçerik: Gramer, çeşitli konularda tematik konuşma cümleleri (Latin harfli), Fransızca-Türkçe (Latin harfli)-Almanca-İngilizce tematik ve alfabetik sözlük

Dil: Fransızca-Türkçe-İngilizce-Almanca

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=U5VRAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1853d

Eser: *Wegweiser zum Verständnis der türkischen Sprache. Eine deutsch-türkischen Sprache*

Yazar: M. Wickerhauser

İçerik: Çeşitli konularda metin örnekleri, şiir örnekleri (Arap harfli) ve atasözleri (Arap harfli)

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi: <https://archive.org/details/wegweiser-zumver00wickgoog/page/n7/mode/2up>

Yıl: 1854a

Eser: *Le Drogman Turc donnant les mots et les phrases*

Yazar: B. Duprat

İçerik: Gramer, Fransızca-Türkçe (Latin harfli) alfabetik ve tematik sözlük çeşitli konularda karşılıklı konuşma metinleri, çeşitli konularda metin örnekleri

Dil: Fransızca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=AfAHAAAIA-AJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1854b

Eser: *Chrestomathe Ottomane preceder de tableaux et suivre d'un glossaire turcfrançais*

Yazar: F. Dietrici

İçerik: Gramer, Fransızca-Türkçe (Arap ve Latin harfli)

tematik sözlük, çeşitli konularda karşılıklı konuşma metinleri, atasözleri, Nasreddin Hoca fıkraları, dinî metinler, şiir örnekleri, resmî yazışma örnekleri

Dil: Fransızca-Türkçe

Erişim bilgisi: Staatsbibliothek zu Berlin,
36604809230018

Yıl: 1854c

Eser: *Guide de la conversation Français-Turc*

Yazar: Ambroise V. Calfa

İçerik: Gramer, Fransızca-Türkçe (Arap ve Latin harfli) tematik sözlük, karşılıklı konuşma metinleri (Arap ve Latin harfli)

Dili Fransızca-Türkçe

Erişim bilgisi: <https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb30186534b>

Yıl: 1855

Eser: *Guide de conversation turc-français-allemand*

Yazar: P. S. Catergian

İçerik: Fransızca-Almanca-Türkçe (Arap ve Latin harfli) tematik sözlük, çeşitli konularda konuşma metinleri (Arap ve Latin harfli)

Dil: Fransızca-Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=VJNFAAAAcA-AJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1856a

Eser: *Dictionnaire Française-Turc*

Yazar: N. Mallouf

İçerik: Fransızca-Türkçe (Arap ve Latin harfli) alfabetik sözlük

Dil: Fransızca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://www.google.com.tr/books/edition/Dictionnaire_

fran%C3%A7ais_turc/BpVFAAAAcAAJ?hl=tr&gbpv=1&-
dq=Dictionnaire+Fran%C3%A7aise-Turc&pg=PR7&printse-
c=frontcover

Yıl: 1856b

Eser: *Elements de la Gramaire Turque*

Yazar: L. Dubeux

İçerik: Gramer, karşılıklı konuşma metinleri (Arap ve Latin harfli), tarihî metin örnekleri, resmî yazışma örnekleri, mektup örnekleri

Dil: Fransızca-Türkçe

Erişim bilgisi:

Gallica -The BnF Digital Library, <https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb30357625m>

Yıl: 1856c

Eser: *Grammaire turque courte et facile*

Yazar: C. Viotte

İçerik: Gramer, Fransızca-Türkçe (Latin harfli)-İngilizce-İtalyanca alfabetik ve tematik sözlük, atasözleri, fabl örnekleri, mektup örnekleri, fıkra örnekleri

Dil: Fransızca-Türkçe-İngilizce-İtalyanca

Erişim bilgisi:

Gallica -The BnF Digital Library, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1056822r.image>

Yıl: 1857

Eser: *An English and Turkish Dictionary in Two Parts, English and Turkish, and Turkish and English*

Yazar: J.W. Redhouse

İçerik: İngilizce-Türkçe (Arap ve Latin harfli) alfabetik sözlük

Dil: İngilizce-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=IFczAQAAMA-AJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbp_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1858

Eser: *Deutsch-türkisches Taschen-Wörterbuch*

Yazar: Á. Vámbéry

İçerik: Almanca-Türkçe (Latin harfli) alfabetik sözlük

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=VglEAAAAYA-AJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1860

Eser: *Guide en trois langues : française, anglaise et turque*

Yazar: N. Mallouf

İçerik: Gramer, karşılıklı konuşma metinleri (Arap ve Latin harfli), atasözleri, resmî yazışma örnekleri

Dil: Fransızca-İngilizce-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=5uZHAAAA-MAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1861a

Eser: *Grammaire Elementaire de la Langue Turque*

Yazar: N. Mallouf

İçerik: Gramer (Arap ve Latin harfli)

Dil: Fransızca-Türkçe

Erişim bilgisi:

Gallica -The BnF Digital Library, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5698892d.texteImage>

Yıl: 1861b

Eser: *The Letters and Works of Lady Mary Wortley Montagu*

Yazar: L. M. W. Montagu

İçerik: Şiir örneği (Latin harfli)

Dil: İngilizce-Türkçe

Erişim bilgisi: <https://archive.org/details/lettersworksof-la01inmont>

Yıl: 1865a

Eser: *Osmanische Sprichwörter*

Yazar: O. M. Schlechta-Wssehrd

İçerik: Atasözleri (Arap ve Latin harfli)

Dil: Fransızca-Türkçe-Almanca

Erişim bilgisi: <https://archive.org/details/osmanisc-hesprich00vien>

Yıl: 1865b

Eser: *Ausführliches Lehrbuch der türkischen Sprache*

Yazar: J. Goldenthal

İçerik: Gramer (Arap ve Latin harfli)

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=8YNvoRVfb3o-C&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1868

Eser: *Bosnisch-türkische Sprachdenkmäler: gesammelt, gesichtet und herausgegeben*

Yazar: O. Blau

İçerik: Gramer, Almanca-Boşnakça-Türkçe (Latin harfli) tematik ve alfabetik hazırlanmış sözlük, çeşitli konularda konuşma cümleleri ve ilişki sözleri, şiir örnekleri, mektup örnekleri

Dil: Almanca-Boşnakça-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=329cAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1869a

Eser: *Grammatik der Türkische-osmanischen Umgangssprache*

Yazarı: P. J. Pique

İçerik: Gramer, Almanca-Türkçe (Arap ve Latin harfli) alfabetik sözlük, karşılıklı konuşma metinleri, ilişki sözleri (Arap ve Latin harfli)

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://www.google.com.tr/books/edition/Grammatik_der_t%C3%BCrkisch_osmanischen_Umga/V5NFAAAAcAAJ?hl=tr&gbpv=1&dq=Grammatik+der+T%C3%BCrkisch-osmanischen+Umgangssprache&printsec=frontcover

Yıl: 1869b

Eser: *Praktisch Handbuch der osmanischSprache I-III.*

Yazar: A. Wahrmund

İçerik: Gramer, Almanca-Türkçe tematik sözlük (Latin harfli), konuşma cümleleri, atasözleri, Nasreddin Hoca fıkraları (Arap harfli), tarihî antlaşma metni (Latin harfli)

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.jo/books?id=ISFFAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1872

Eser: *Türkischer Dragoman, Grammatik, Phrasensammlung und Wörterbuch der Türkischen Sprache*

Yazar: M. F. Ludwig

İçerik: Gramer, Almanca-Türkçe (Latin harfli) tematik sözlük, Türkçe-Almanca alfabetik sözlük (Latin harfli), tematik hazırlanmış konuşma cümleleri (Latin harfli) atasözleri (Latin harfli)

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi: München, Bayerische Staatsbibliothek, urn:nbn:de:bvb:12-bsb11009550-9

Yıl: 1876

Eser: *Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch*

Yazar: J. T. Zenker

İçerik: Türkçe (Arap ve Latin harfli)-Farsça-Arapça-Almanca-Fransa alfabetik sözlük

Dil: Türkçe-Farsça-Arapça-Almanca-Fransızca

Erişim bilgisi: München, Bayerische Staatsbibliothek,
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10495547-1

Yıl: 1879

Eser: *Türkisch-Deutsches Wörterbuch mit Transcription des Türkischen*

Yazar: C. R. Ostoiç

İçerik: Almanca-Türkçe alfabetik ve tematik sözlük (Latin harfli)

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi: München, Bayerische Staatsbibliothek,
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11390127-4

Yıl: 1880

Eser: *Turkish and English Lexicon*

Yazar: J. W. Redhouse

İçerik: İngilizce-Türkçe (Arap ve Latin harfli) alfabetik sözlük

Dil: İngilizce-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=zDhbAAA-AQAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1881

Eser: *Dictionnaire turc-français*

Yazar: A. C. Barbier de Maeynard

İçerik: Fransızca-Türkçe (Arap ve Latin harfli) alfabetik sözlük

Dil: Fransızca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://www.google.com.tr/books/edition/Dictionnaire_turc_fran%C3%A7ais/os4OAAAQAAJ?hl=tr&gbpv=1&-

dq=Dictionnaire+turc-fran%C3%A7ais&printsec=frontcover

Yıl: 1882

Eser: *praktische Anleitung die türkische Sprache in kurzer Zeit sprechen und verstehen zu lernen; mit einer Grammatik, Gesprächen, Lesestücken und einem deutsch-türkischen Wörterbuche = Sprechen Sie türkisch*

Yazar: Murad Damar Efendi

İçerik: Gramer, çeşitli konularda konuşma metinleri (Latin harfli), Almanca-Türkçe (Latin harfli) alfabetik sözlük, atasözü örneği

Dil: Almanca-Türkçe

Yıl: 1883

Eser: Ayyar Hamza

Yazar: Moliere (Jean Baptiste Poquelin)

Çeviren: C. R. Ostoiç

İçerik: Alfabetik sözlük, tiyatro metni (Latin harfli)

Dil: Almanca-Türkçe

Yıl: 1886

Eser: *Erklärung der Tier-Namen aus allen Sprachgebieten*

Yazar: A. von Edlinger

İçerik: Almanca- Latince-Türkçe (Latin harfli)-Yunanca-Sanskritçe-Arapça tematik ve alfabetik sözlük

Dil: Almanca-Latince-Türkçe-Yunanca-Sanskritçe-Arapça

Erişim bilgisi:

https://www.google.com.tr/books/edition/Erkl%C3%A4rung_der_Tier_Namen_aus_allen_Spra/j0NSoQc6UD-YC?hl=tr&gbpv=1&dq=Erkl%C3%A4rung+der+TierNamen+aus+allen+Sprachgebieten&pg=PP7&printsec=frontcover

Yıl: 1889a

Eser: *Türkische Grammatik, mit Paradigmen Litteratur, Chrestomathie, und Glossar.*

Yazar: A. Müller

İçerik: Gramer, Almanca-Türkçe-Fransızca alfabetik sözlük, atasözü örnekleri (Arap harfli), tarihî metin örneği (Arap harfli)

Dil: Almanca-Türkçe-Fransızca

Erişim bilgisi: <https://archive.org/details/trkischegrammat01giesgoog>

Yıl: 1889b

Eser: *Die slavischen, magyarischen und rumunischen Elemente im türkischen Sprachschätze*

Yazar: F. Miklosich

İçerik: Türkçe (Latin ve Arap harfli)-Almanca-Sırpça-Bulgarca-Macarca-Rumence alfabetik sözlük

Dil: Türkçe-Almanca-Sırpça-Bulgarca-Macarca-Rumence

Erişim bilgisi: München, Bayerische Staatsbibliothek, urn:nbn:de:bvb:12-bsb11646146-0

Yıl: 1891

Eser: Türkischer Sprachführer, Bestehend Aus Kurzgefaßter Türkischer Grammatik, Einer Wörtersammlung Und Aus Dem Leben Gegriffenen Gesprächen; Zur Raschen Erlernung Der Türkischen Sprache

Yazar: G. Rosen

İçerik: Gramer, tematik hazırlanmış Almanca-Türkçe sözlük (Latin harfli), çeşitli konularda karşılıklı konuşma metinleri (Latin harfli)

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi:

<https://www.google.com.tr/books/edition/T%C3%BCrker%20Sprachf%C3%BChrer,+Bestehend+Aus+Kurzgefa%C3%9Fter+T%C3%BCrkischer+Grammatik,+Einer+W%C3%B6rtersammlung+Und+Aus+Dem+Leben+Gegriffenen+Gespr%C3%A4chen%3B+Zur+Raschen+Erlernun>

g+Der+T%C3%BCrkischen+Sprache&pg=PA35&printsec=frontcover

Yıl: 1893

Eser: *Mürşid-i lisan-ı Osmani*

Yazar: J. J. Manissadjian

İçerik: Gramer, alfabetik sözlük (Latin ve Arap harfli)

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://www.google.com.tr/books/edition/M%C3%BC-rsid_i_lis%C4%81n_y_Osm%C4%81ni/vi1NAQAAMA-AJ?hl=tr&gbpv=1&dq=Lehrbuch+der+modernen+osmanischen+Sprache&printsec=frontcover

Yıl: 1894

Eser: *Ein türkisch-arabisches Glossar*

Yazar: M. Houtsma

İçerik: Gramer, Türkçe-Almanca alfabetik sözlük (Arap ve Latin harfli), çeşitli konularda metin örnekleri

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=3tksAAAAYA-AJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbv_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1895

Eser: *Türkische Konversations-Grammatik 1, [Hauptband]*

Yazar: H. Jehlitschka

İçerik: Gramer, Almanca-Türkçe tematik sözlük (Arap ve Latin harfli), çeşitli konularda metin örnekleri (Arap harfli), konuşma cümleleri (Arap harfli),

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://books.google.com.tr/books?id=gY4QAAAA-YAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbv_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Yıl: 1897

Eser: *Die Türkischen Lehnwörter im Mordwinischen*

Adı: H. Paasonen

İçerik: Türkçe (Latin harfli)-Mordvince alfabetik sözlük

Dil: Türkçe-Mordvince

Erişim bilgisi: <https://archive.org/details/dietrkischenle-00paasuoft>

Yıl: 1898

Eser: *türkischer sprachführer*

Yazar: W. Heintze

İçerik: Gramer, Almanca-Türkçe (Latin harfli) alfabetik ve tematik sözlük, konuşma cümleleri, mektup örnekleri (Latin harfli)

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi:

https://www.google.com.tr/books/edition/T%C3%BCrkischer_Sprachf%C3%BChrer/sMjnM3a6EsoC?hl=tr&gbpv=1&dq=t%C3%BCrkischer+sprachf%C3%BChrer&pg=PP5&printsec=frontcover

Yıl: 1905

Eser: *Türkische Lesestücke*

Yazar: J. Georg

İçerik: Metin örnekleri (Latin harfli), şiir örnekleri (Latin ve Arap harfli), tarihî metinlerden örnekler, Nasrettin Hoca fıkraları

Erişim bilgisi: <https://catalog.hathitrust.org/Record/008914497>

Dil: Almanca-Türkçe

Yıl: 1916a

Eser: *Türkisches Lehrbuch: enthaltend Grammatik, Konversationsübungen, Lesebuch und Wortlisten*

Yazar: W. Wilhelm

İçerik: Gramer, Almanca-Türkçe (Latin harfli) tematik sözlük, kalıp ifadeler (Latin harfli), konuşma cümleleri, ata-

sözü

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi: Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt, urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-139331530-10

Yıl: 1916b

Eser: *Das nötigste Türkisch: kurze Grammatik und Sammlung der gebräuchlichsten Wörter ;für den Feldgebrauch zusammengestellt*

Yazar: R. Gräter

İçerik: Gramer, Almanca-Türkçe (Latin harfli) tematik sözlük

Dil: Almanca-Türkçe

Erişim bilgisi: Staatsbibliothek zu Berlin

<https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht/?P-PN=PPN724036628>

Tablo 1. *Transkripsiyon Metinlerinin Özellikleri Bakımından Tablolaştırılması*

Sıra no.	Yıl	Eserin dil sayısı		Eserde kullanılan alfabe		Eserin içeriği						
		İki dilli	Üç ve üçten çok dilli	Arap alfabesi	Latin alfabesi	Gramer	Atasözü	Sözlük		Metin örnekleri		
								Tematik	Alfabetik	Fabl örnekleri	Şiir örnekleri	İlişki sözleri, kalıp ifadeler ve konuşma metinleri
1.	1481	+			+						+	
2.	1520	+			+			+				
3.	1533	+			+			+				
4.	1544	+			+		+	+				+
5.	1596		+		+			+			+	+

6.	1605		+		+		+						
7.	1611	+			+	+		+				+	
8.	1612	+		+	+	+	+		+		+		+
9.	1630	+		+	+	+							+
10.	1632	+		+	+	+			+				
11.	1641	+		+					+				
12.	1654	+			+						+		+
13.	1655	+		+			+						
14.	1664	+		+							+		
15.	1665	+		+					+				
16.	1666	+		+		+				+	+		
17.	1670a	+		+	+	+	+						+
18.	1670b		+	+	+						+		+
19.	1670c	+		+	+								
20.	1672	+		+			+					+	+
21.	1677	+			+	+			+				
22.	1680		+	+	+	+			+				
23.	1688a	+		+			+				+		
24.	1688b		+	+	+		+						
25.	1688c		+	+	+		+						
26.	1689		+	+	+		+						
27.	1701		+	+	+								+
28.	1709	+			+	+	+		+	+		+	+
29.	1729	+		+	+	+						+	+
30.	1730a	+		+	+	+		+				+	
31.	1730b		+	+	+	+			+				
32.	1788		+		+	+			+				
33.	1789a	+			+	+	+		+	+		+	+
34.	1789b		+		+	+	+					+	+
35.	1789c	+			+	+			+			+	
36.	1790	+		+	+	+	+						+
37.	1794		+	+	+	+				+		+	
38.	17.yy	+		+			+						
39.	1820		+	+	+			+					
40.	1823	+		+	+	+	+	+				+	+
41.	1829a		+	+	+	+		+	+		+	+	+

42.	1829b	+		+	+	+			+			+	
43.	1831a	+		+	+				+				
44.	1831b	+		+	+				+				
45.	1832	+		+	+	+		+			+	+	+
46.	1835		+		+	+		+	+			+	
47.	1838		+		+	+			+				
48.	1839	+		+	+	+			+			+	
49.	1846	+		+	+	+							
50.	1847		+	+	+	+							
51.	1848	+		+	+								+
52.	1853a		+		+	+		+	+			+	
53.	1853b	+		+	+	+	+	+				+	
54.	1853c		+		+	+		+	+			+	
55.	1853d	+		+			+				+		+
56.	1854a	+			+			+	+			+	+
57.	1854b	+		+	+	+			+				+
58.	1854c	+		+	+	+		+				+	
59.	1855		+	+	+			+				+	
60.	1856a	+		+	+				+				
61.	1856b	+		+	+	+						+	+
62.	1856c		+		+	+	+	+	+	+		+	+
63.	1857	+		+	+				+				
64.	1858	+			+				+				
65.	1860		+	+	+	+	+					+	+
66.	1861a	+		+	+	+							
67.	1861b	+			+						+		
68.	1865a		+	+	+		+						
69.	1865b	+		+	+	+							
70.	1868		+	+	+	+		+	+		+	+	+
71.	1869a	+		+	+	+			+			+	
72.	1869b	+		+	+	+	+	+					+
73.	1872	+			+	+	+	+	+			+	
74.	1876		+	+	+				+				
75.	1879	+			+			+	+				
76.	1880	+		+	+				+				
77.	1881	+		+	+				+				

78.	1882	+			+	+	+		+			+	
79.	1883	+			+								+
80.	1886		+		+			+	+				
81.	1889a		+	+	+	+	+		+				+
82.	1889b		+	+	+				+				
83.	1891	+			+	+		+				+	
84.	1893	+		+	+	+			+				
85.	1894	+		+	+	+			+				+
86.	1895	+		+	+			+				+	+
87.	1897	+			+				+				
88.	1898	+			+	+		+	+			+	+
89.	1905	+		+	+						+		+
90.	1916a	+			+		+	+				+	
91.	1916b	+			+	+		+					

Sonuç

Bayerische Staatsbibliothek, Staatsbibliothek zu Berlin, MDZ Bibliothek, Sächsische Landesbibliothek-Staats - und Universitätsbibliothek kütüphaneleri, [www. books.google. com.tr](http://www.books.google.com.tr) internet adresi taranmak suretiyle tespit edilen 91 eser bağlamında transkripsiyon metinleri üzerine bir sınıflandırma çalışması yapılmıştır. Sınıflandırmada 15. yüzyıla ait 1, 16. yüzyıla ait 4, 17. yüzyıla ait 21, 18. yüzyıla ait 12, 19. yüzyıla ait 50, 20. yüzyıla ait 3 eser ele alınmıştır. Eserlerin büyük bir kısmının 19. yüzyıla ait olduğu görülmektedir. Bu yüzyıla ait eserlerin çokluğu Osmanlı Devleti'nin Batı'ya yönelmesi ve Batılaşma çabalarıyla ilişkilidir. Georgius de Hungaria tarafından yazılan *Tractatus de Moribus, Conditionibus, Nequitia Turcorum*, Bastista'nın 1520 tarihli *Opera de Battista* ve F.Argenti'nin 1533 tarihli *Regola del parlare turcho* adlı eseri Osmanlı Türkçesiyle ilgili transkripsiyon metinlerinin ilkelerinden kabul edilmektedir.

Tespit edilen 63 eser iki dilli, 28 eser üç veya üçten çok dilli olarak hazırlanmıştır. İlk yazılan eserlerin daha çok Latince-Türkçe, İtalyanca-Türkçe olduğu görülmektedir. Daha sonrakı yıllarda Türkçe-Almanca ve Türkçe-Fransızca eserlerin

ağırlık kazandığı görülmektedir. 84 eserde Latin alfabesinin kullanıldığı, sadece 7 eserde ise Arap harflerine yer verildiği görülmüştür. Bu husus da bu metinlerden hareketle yazıldığı dönemin konuşma dili özelliklerini tespit etmek açısından önemlidir. 50 eserde Osmanlı Türkçenin gramer özellikleri işlenirken 27 eserde atasözü örneklerine yer verilmiştir. Sözlük açısından değerlendirildiğinde 18 eserde tematik, 31 eserde ise alfabetik sözlük bulunurken 10 eserde ise hem tematik hem alfabetik sözlük yer almaktadır. 32 eserde ise sözlük kısmı bulunmamaktadır. 2 eserde Nasreddin Hoca fıkralarına, 5 eserde ise fabl örneklerine rastlanmıştır.

Kaynaklar

- Bekar, B. (2018). 1789 Yılında Askerî Personel İçin Yazılmış Almanca-Türkçe Transkripsiyon Metni. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 19-34.
- Bekar, B. (2019a). *Batı Kültüründe Türk Atasözleri*. Konya: Kömen Yayınları.
- Bekar, B. (2019b). Transkripsiyon Metinlerinde Türk Atasözleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö5), 1-13.
- Hazai, G. (2012). *Türkiye Türkçesinin Dünyü ve Bugünü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kartallıoğlu, Y. (2015). *Söz Kitabı Türkçe-İtalyanca Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kartallıoğlu, Y. (2022). *Stambol'dan İstanbul'a: Osmanlı Türkçesi Telaffuz Kayıtları (1533-1921 Arası Latin Harfli Metinlerin Verilerine Göre)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yağmur, Ö. (2013). *Latin Harfli Çeviri Yazılı Metinlerde Türkçe Söz Dizimi (16-19. Yüzyıllar)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Yağmur, Ömer (2014). Erken Dönem Türkçe Transkripsiyon Metinleri Ve Bunların Dil Araştırmalar Açısından Önemi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (4), 201-217.
- Yağmur, Ö. (2015). Pietro Lupis Valentiano'nun İtalyanca-Türkçe Çeviri Yazılı Sözlüğünde Ses Olayları (1520-1527). *FSM İlmî Araştırmalar Dergisi*, (6), 243-278.
- Yağmur, Ö. (2022). Çeviri Yazılı Metinler Tanıklığında, Osmanlı Türkçesinde Kalıp Sözler: Hayır Dualar, Beddualar. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (48), 111-151.
- Yılmaz, Y. (2018). 18. Ve 19. Asırda Fransızca Hazırlanmış Transkripsiyon Anıtlarında Okuma Metinlerinin Özellikleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (4), 86-92.

Anadolu'nun Şifa Yemeklerine İşlevsel Bir Yaklaşım: Yemek ve Kültür Dergisi Örneği*

Aynur KOÇAK**

Merve Nesibe CAN KÖSEKAHYA****

Öz: Bu çalışma, Yemek ve Kültür dergisinin (2005-2025) sayılarında yer alan içerikler üzerinden, Anadolu'ya özgü üç geleneksel şifa yemeği olan; Kavata, Hek-e Sevan (Yumurtalı Elma) ve Bırık'ı (Lorlu Siyabo Otu) işlevsel halk bilimi kuramı doğrultusunda analiz etmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu yemekler, yalnızca fizyolojik birer beslenme aracı değil; aynı zamanda yerel inanç sistemlerinin, kolektif hafızanın, toplumsal ilişkilerin ve kültürel sürekliliğin somut yansımaları olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, Malinowski'nin kültürel pratiklerin toplumun ihtiyaçlarına hizmet eden işlevsel yönlerini vurgulayan yaklaşımı ile Bascom'un sözlü kültür ürünlerinin toplumsal dayanışma, değer aktarımı ve norm pekiştirme işlevlerine odaklanan kuramsal çerçevesi, çalışmanın temel teorik zeminini oluşturmaktadır. Analiz edilen şifa yemekleri, bireysel sağaltım pratiklerinin ötesinde, ritüel bağlamlar içinde kolektif kimliğin inşasında, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi sistemlerinin yaşatılmasında ve kültürel anlam hâritalarının korunmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Bu yönüyle çalışma, Anadolu mutfak kültürünün yalnızca biyolojik ihtiyaçlara yanıt veren bir alan olmaktan çok, toplumsal yapının yeniden üretiminde, kültürel belleğin taşınmasında ve halk bilimsel anlam dünyalarının inşasında işlevsel bir unsur olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Halk Bilimi, Halk Hekimliği, İşlevsellik, Şifa, Yemek ve Kültür Dergisi.

* Bu makale, Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Biriminde "SDK-2024-5962" numara ile desteklenen ve aynı adı taşıyan "Türkiye'de Çıkan Yemek Dergileri Üzerine Kültürel Bir İnceleme: Yemek ve Kültür Dergisi" başlıklı Doktora Tezi'nden üretilmiştir.

** Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/ TÜRKİYE. aynurnazkocak@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9555-1088

*** Doktora öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/ TÜRKİYE. cnesibem@gmail.com, ORCID: 0009-0008-9183-951X)

Gönderilme Tarihi/ Received: 7 Nisan 2025/ 7 April 2025

Kabul Tarihi/ Accepted: 29 Nisan 2025/ 29 April 2025

A Functional Approach to Anatolian Healing Foods: Example of Food and Culture Magazine

Abstract: This study aims to analyze three traditional Anatolian healing dishes, kavata, hek-e sevan (apple with egg) and bırıki (siyabo grass with curd), in line with the theory of functional folklore through the contents of the issues of Yemek ve Kültür (2005-2025). These dishes are considered not only as physiological nutritional tools but also as concrete reflections of local belief systems, collective memory, social relations and cultural continuity. In this context, Malinowski's approach emphasizing the functional aspects of cultural practices that serve the needs of society and Bascom's theoretical framework focusing on the social solidarity, value transmission and norm reinforcement functions of oral culture products constitute the main theoretical basis of the study. Beyond individual healing practices, the healing dishes analyzed play a central role in the construction of collective identity within ritual contexts, the survival of knowledge systems passed down from generation to generation, and the preservation of cultural meaning maps. In this respect, the study aims to demonstrate that Anatolian culinary culture is not only a space that responds to biological needs, but also a functional element in the reproduction of social structure, the transmission of cultural memory and the construction of folk scientific worlds of meaning.

Anahtar Kelimeler: *Folk Science, Folk Medicine, Functionality, Healing, Yemek ve Kültür Magazine.*

Giriş

Yemek, insan yaşamında yalnızca biyolojik bir gereksinimi karşılamakla sınırlı kalmaz; toplumsal yapıların anlam dünyasını yansıtan kültürel bir olgu niteliği taşır. Yemekle kurulan ilişki, bir toplumun dünya görüşünü, doğayla kurduğu dengeyi ve gündelik yaşamın değer unsurlarını açığa çıkarır. Tarifler, hazırlama yöntemleri ve malzeme tercihleri, kuşaktan kuşağa aktarılan yerel bilgi birikiminin bir parçasıdır. Bu bilgi, yalnızca pratiğe dayalı bir beceriler bütünü değildir; aynı zamanda topluluk belleğinin taşıyıcısıdır. Yemeğin nasıl hazırlandığı, neyle yapıldığı ya da hangi zamanlarda tercih edildiği gibi ayrıntılar, kolektif yaşamın kültürel kodlarını açım-lamada önemli ipuçları sunar. Bu yönüyle yemek, bireyin ve toplumun kimliksel bütünlüğünü koruyan sembolik bir araç olarak değerlendirilebilir. Toplumların değer yargıları, estetik anlayışları ve zamanla değişen alışkanlıkları, yemek üzerinden izlenebilir hâle gelir. Bu nedenle yemek, sadece doyurucu bir öğe değil, kültürün dilsel olmayan bir anlatım biçimi olarak kabul edilebilir (Bennett, 1943, s. 561). Bu bağlamda yemek, özellikle geleneksel toplumlarda fiziksel ihtiyaçları aşan bir semboller sistemi olarak öne çıkar. Kırsal bölgelerde sürdürülen geleneksel yapılar, yemeği beslenme pratiğinden daha çok, kültürel kimliği pekiştiren bir araç olarak konumlandırmaktadır. Bu tür alanlarda, yemek pratikleri, geçmişle bağ kurma, kültürel sürekliliği sağlama ve kolektif hafızayı canlı tutma niteliklerine sahiptir (Bennett, 1943, s. 564).

Kırsalda bulunan topluluklarda yemekler, bireylerin toplumsal statüsünü ve cömertliğini sergileyebileceği bir alan olarak da değerlendirilmektedir. Özellikle düğün, bayram ya da cenaze gibi kolektif törenlerde hazırlanan yemekler hem ev sahibinin maddi gücünü hem de sosyal bağlara verdiği önemi yansıtır. Bu tarz yemekli buluşmalar, duygusal ve sembolik bir bağ kurma pratiğidir. Topluluğun birlikteliği, dayanışma ruhu ve kültürel aidiyet hissi, bu tür ortak sofrada etrafında şekillenen ritüeller sayesinde pekiştirilmektedir. Nitekim yemek kültürü, sosyal düzen içerisinde dikkate değer bir yer tutmaktadır.

İnsanın en temel ihtiyaçlarından biri olan yeme ve içme eylemi, halk kültürü bağlamında incelendiğinde biyolojik gereksinimlerin ötesine geçen çok katmanlı bir anlam taşır. Örneğin, geleneksel halk mutfaklarında yer alan şifalı yiyecekler, yalnızca fiziksel sağlığı desteklemekle kalmaz, aynı zamanda kültürel hafızanın ve kolektif bilgeliliğin aktarımını sağlar. Günlük yaşamda ve törensel etkinliklerde tüketilen bu gıdalar, bireyde aidiyet hissi yaratırken, toplumsal yapının sürekliliğini de destekler. Yemek hazırlama ve tüketme süreçleri, hikâye anlatma ve ortak deneyim üretme faaliyetlerine dönüşür. Özellikle geleneksel şifalı yiyeceklerin hazırlanması, aile bireylerini ve komşuları bir araya getirerek, kültürel hafızanın yeniden inşasına katkı sunar. Bu süreçte kadınlar, bilginin taşıyıcısı ve uygulayıcısı olarak merkezi bir konumdadır; hangi malzemenin ne zaman, nasıl kullanılacağına dair bilgi, kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılır. Böylece yemek hem fiziksel iyileşmenin hem de psikolojik rahatlamının aracı hâline gelir.

Kültürel Bağlamda Yemeğin İşlevleri

İşlevsel halk bilimi kuramı, kültürel unsurların toplumsal düzeninin sürdürülmesindeki rollerini vurgulayan önemli yaklaşımlardan biridir. Bronislaw Malinowski kültürel yapıların, bireylerin biyolojik, psikolojik ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştiğini belirtir. Ona göre; bir kültür ögesi, sadece estetik ya da geleneksel bir değer taşıdığı için değil, aynı zamanda belirli bir ihtiyaca yanıt verdiği için yaşar ve toplum içerisinde kalıcılık kazanır (Malinowski, 1944, 36-37). William Bascom'un folklorun dört temel işlevi üzerine yaptığı sınıflandırma (Bascom, 1954, 333-344), bu kuramı daha da genişletmiş ve halk anlatılarının eğlendirme, kültürel değerleri aktarma, sosyal kurumları destekleme ve psikolojik baskılardan kurtulmayı sağlama gibi işlevlerini ortaya koymuştur. Bu işlevler, yalnızca masal, efsane veya atasözü gibi sözlü halk edebiyatı ürünleri için değil, aynı zamanda yemek kültürü gibi gündelik hayatın ayrılmaz parçaları için de geçerlidir. Zira bir toplumun yemek kültürü, o toplumun inanç dünyasını, değer yargılarını, ekonomik yapısını ve çevresiyle kurduğu ilişkiyi

yansıtan güçlü bir göstergedir (Mintz & Du Bois, 2002).

Yeme eylemi, insan fizyolojisinin temel ve vazgeçilmez bir yönünü oluşturur. Malinowski'nin (1992, 95) belirttiği üzere, bireyler hangi kültürel yapıya ait olursa olsun, yaşamalarını sürdürebilmek için beslenmeye, soluk almaya, uyumaya, üremeye ve vücuttaki atıkları dışarı atmaya gereksinim duyarlar. Bu bağlamda, beslenmenin özünde biyolojik bir ihtiyaç yer alır. Malinowski'nin ifadesiyle, "Her işlev, bir ihtiyacın karşılanmasına yöneliktir; bu süreç en basit yeme davranışından başlayarak kutsal ritüellere kadar uzanır" (1992, 28). Bu yaklaşım, yemek yemenin yalnızca fizyolojik bir zorunluluk olmadığını, aynı zamanda kültürel ve sembolik işlevler taşıdığını da göstermektedir. Böylece, yemek eylemi hem bireysel hem toplumsal düzeyde çok katmanlı anlamlar içeren bir pratik hâline gelir.

İnsan, yeme gereksinimini içsel bir uyarım aracılığıyla fark eder ve bu içsel huzursuzluğu ortadan kaldırmak amacıyla eyleme geçer. Besin alımının ardından birey, yeniden fizyolojik bir rahatlığa ulaşır. Bu süreç, organizmanın metabolik işleyişine bağlı olarak içsel dengesini yeniden kurma çabasıyla tanımlanan temel fizyolojik bir işlevdir. Yaratılış mitolojilerinde rastlanan kaos ve düzen döngüsüne benzer biçimde, beden de enerjinin tükenmesiyle birlikte bir düzensizlik yaşar; kişi açlık durumunun farkına varır, çözüm üretmek üzere harekete geçer ve sonunda besine ulaşarak homeostatik dengeyi yeniden tesis eder. Maslow'un da belirttiği gibi, homeostazis, organizmanın içsel dengesini korumak adına yürüttüğü sürekli uyum çabasıdır (1970, 36). Bu fizyolojik düzenleme biçimi hem bireyin yaşamını sürdürmesini sağlar hem de kültürel anlamlarla birleştiğinde, yemek pratiğini yalnızca bir hayatta kalma aracı olmaktan çıkararak toplumsal ve simgesel bir olguya dönüştürür. Dolayısıyla yemek, insan varoluşunun hem biyolojik hem kültürel düzeydeki sürekliliğinin de bir göstergesidir.

İşlevselci folklor teorisi çerçevesinde, kültürel unsurlar- özellikle de yemek uygulamaları- yalnızca estetik veya mut-

fak geleneklerinin ifadeleri olarak değil, bir topluluk içinde temel sosyal, psikolojik ve sembolik işlevleri yerine getiren ayrılmaz bileşenler olarak anlaşılır. Bu teorik bakış açısına göre, şifalı yiyecekler gibi folklorik olgular, kültürel sistemlerdeki daha geniş rollerini aydınlatan bir dizi temel işlev aracılığıyla analiz edilebilir. İşlevselci kuramdan (Malinowski, 1944; Bascom, 1954) ve yemek antropolojisinden (Mintz & Du Bois, 2002) hareketle şifalı yemeklerin kültürel sistemlerde üstlendiği sekiz temel işlev belirlenmiştir. Bunlar; beslenme, eğlenme, kişisel rahatlama, kültürel aktarım, iletişim, ritüel işlevi, turizm ve statü atfetmedir. Bu sekiz işlevin her biri, geleneksel gıda yöntemlerinin sosyal uyumun sürdürülmesine, kolektif hafızanın korunmasına ve toplumsal kimliklerin pekiştirilmesine nasıl katkıda bulunduğunu göstermektedir. Şifalı yiyecekler bu çok yönlü mercekten incelenerek, geleneksel yaşamdaki kalıcı önemleri ve tesirleri daha iyi anlaşılabilir.

Yemek, bir topluluk içinde kişiler arası ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesi için güçlü bir araç görevi görmektedir. Yeni doğum yapmış bir kadına şifalı bir yemek sunmak, hasta bir komşu için yemek hazırlamak ya da ortak bir kahvaltıyı paylaşmak sosyal dayanışmanın pratik ifadeleridir. Bu bağlamda, şifalı yiyecekler sembolik bir önem kazanır; zamanlamaları, sunum şekilleri ve altında yatan niyetler özen, empati ve sosyal uyumu iletir. Böylelikle yiyecekler, duyguların, değerlerin ve toplumsal bağların ifade edildiği ve pekiştirildiği sözsüz bir dil olarak işlev görür. Pek çok şifalı yemek, ritüel uygulamaların içine gömülü olduklarını yansıtan belirli zamansal, ruhsal veya yaşam döngüsü bağlamlarına uygun olarak hazırlanır. Örneğin, doğumdan sonra tüketilen ya da doğuma hazırlanmadan önce acının giderilmesi için yapılan yemeklerle hem bedensel hem ruhsal rahatlama, arınma, yenilenme ya da korunma çağrışımları yer almaktadır. Bu mutfak eylemlerini genellikle doğal bitkiler içerir ve şifalı yemek hazırlamaya geleneksel inanç sistemleriyle birleştiren dualar veya kutsamalar eşlik edebilir. Bu anlamda şifalı yiyecekler maddi işlevlerinin ötesine geçerek ruhani ve toplumsal dönüşüme dayanan sem-

bolik jestler haline gelmektedir.

Yemek pişirmek, özellikle geleneksel ortamlarda, pratik bir görevden daha fazlası olarak işlev görür; kendini kanıtlama, psikolojik rahatlama ve kişisel iç gözlem aracı haline gelir. Birçok birey için -özellikle de kadınlar için- günlük sorumluluklardan ve duygusal stresten geçici olarak uzaklaşmak için bir alan sağlar. Geleneksel tariflerin ayrıntılı ölçümler ve sıralı adımlar içeren karmaşıklığı, bilişsel katılıma ve yeniden kazanılan kontrol duygusuna olanak tanır. Dahası, doğal malzemelerin ve toplanan bitkilerin kullanımı bireyi doğal dünyaya bağlayarak hem fiziksel sakinlik hem de ruhsal restorasyon sunar. Bu şekilde, şifalı gıdalar hem bedensel hem de duygusal esenliğin araçları olarak işlev görür. Yemek tarifleri, mutfak teknikleri ve ilgili inanç sistemleri, halk bilgisinin nesiller arası aktarımında hayati bir rol oynamaktadır. Şifalı yiyeceklerin hazırlanması ve tüketimine genellikle sözlü geleneğin bir parçası olarak -çoğunlukla kadınlar tarafından- aktarılan anlatılar eşlik eder. Bu aktarım süreci sadece yemek pişirmenin teknik yönlerini değil, aynı zamanda yemeğe bağlı sembolik anlamları, yerel inançları ve kültürel uygulamaları da kapsar.

Geleneksel mutfaklar turistik bölgelerin kültürel çekiciliğine önemli ölçüde katkıda bulunur. Doğal malzemelere, etnografik kökenlere ve estetik zenginliğe vurgu yapan şifalı yiyecekler hem yerli hem de uluslararası ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Bu yemekler yerel festivallerde, çiftçi pazarlarında ve mutfak turizmi rotalarında sıklıkla yer almakta, yerel ekonomileri desteklerken bölgesel kimliği de güçlendirmektedir. Canlı yemek pişirme gösterileri ve yemekleri çevreleyen hikâye anlatımı, yemek yeme eylemini sürükleyici bir kültürel deneyime dönüştürerek yemeği tüketilebilir bir ürün olmaktan çıkarıp kültürel bir etkileşim aracına çevirmektedir.

Mutfak becerisi yalnızca pratik bir beceri olarak değil, aynı zamanda sosyal ayrımın bir işareti olarak kabul edilmektedir. Özellikle kadınlar için, karmaşık geleneksel yemekleri

hazırlama becerisi genellikle ev içi yeterliliğin ve kültürel bilginin bir işareti olarak algılanır. Kavata gibi emek isteyen bir yemeği hazırlamak sadece mutfak ustalığını değil, aynı zamanda sabrı, bilgeliği ve geleneğe bağlılığı da örneklemektedir. Bu uygulamalarda başarılı olan kadınlar genellikle yüksek sosyal statü kazanır ve topluluklarında rol model olurlar. Dolayısıyla şifalı yiyecekler geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirir ve kadının kültürel bilginin taşıyıcısı ve kolektif refahın besleyicisi olarak konumunu onaylar. Bu mutfak uygulamaları sadece geleneksel toplumlardaki somutlaşmış bilgi ve sosyal konumlanmayı yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda somut olmayan kültürel mirasın hayati ifadeleri olarak da hizmet eder. Bu bağlamda, yemeğin rolü besin değerinin çok ötesine geçerek sembolik anlamları, cinsiyete dayalı rolleri ve toplumsal kimliği de kapsar.

Yemek ve Kültür Dergisi

Yemek ve Kültür (2005-2025) dergisi, yalnızca akademik araştırmalarla değil; aynı zamanda saha gözlemlerine ve sözlü kültür ürünlerine dayalı içeriklerle de Türk mutfak kültürünün izini sürmektedir. Bu çalışma, 2005 yılından bu yana Türk mutfak kültürü alanında özgün katkılar sunan *Yemek ve Kültür* dergisi çerçevesinde şekillendirilmiştir. Çiya Yayınları tarafından üç aylık periyotlarla yayımlanan ve 2024 yılı sonu itibarıyla 78. sayısına ulaşan dergi; gastronomi, tarih, sosyoloji ve antropoloji gibi çeşitli disiplinleri bir araya getirerek yemek olgusunu bütüncül bir perspektifle ele almaktadır. İlk sayısından itibaren Ferit Edgü, İlber Ortaylı, Toktamış Ateş, Francesca Rigotti ve Tan Oral gibi farklı alanlardan önemli isimlerin katkı sunduğu içerikler, derginin disiplinler arası niteliğini pekiştirmiştir. Özellikle Osmanlı mutfaklığı üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Özge Samancı'nın Balkan yemek kültürünü seyahatnameler aracılığıyla analiz ettiği yazılar, tarihsel bağlamda yemek kültürüne farklı bir bakış açısı sunmuştur. Yine Zeliha Özkan'ın sinema ve yemek ilişkisini inceleyen yazıları, derginin kültürel çözümlemelere verdiği önemin göstergesi niteliğindedir.

Her sayısında yer alan “Unutulmuş Halk Yemeklerinden Yedi Tarif” başlıklı bölüm, Musa Dağdeviren tarafından hazırlanan bu bölümde, Anadolu’nun çeşitli bölgelerinden derlenen ve günümüzde yaygın olarak bilinmeyen birçok geleneksel yemek anlatısı paylaşılmaktadır. **Kavata, hek-e sevan (yumurtalı elma) ve bırık (lorlu siyabo otu)** adlı yemekler, şifa veren yemekler olarak anılmaları ve anlatıları sebebiyle işlevsellikleri açısından öne çıkmaktadır. Yemeklerin hazırlanış biçimleri, taşıdıkları kültürel ve simgesel anlamlar ile halk arasında yüklenen işlevleri işlevsel halkbilimi kuramı çerçevesinde incelenmeye değerdir. Seçilen yemekler, yerel gastronomik belleğin yeniden hatırlanmasına olanak tanımakta ve Anadolu’nun sözlü mutfak hafızasında taşıdığı zenginliği görür kılmaktadır.

Anadolu coğrafyasında sağlık ve hastalık kavramları, sadece biyolojik semptomlarla açıklanmaz. Halk arasında şifa; beden, ruhun ve çevresel dengenin bir bütün olarak iyileşmesi anlamına gelir. Bu sebeple, şifa yalnızca modern tıbbın sunduğu yöntemlerle değil, geleneksel uygulamalarla da sağlanmaya çalışılır. Dualar, muska ve nazar inanışı gibi manevi öğelerle birlikte; şifalı otlar, doğal karışımlar ve özel olarak hazırlanan yemekler, halk hekimliğinin başlıca unsurlarındandır. Anadolu’ya özgü üç geleneksel şifa yemeği olan; kavata, hek-e sevan (yumurtalı elma) ve bırık (lorlu siyabo otu) içerisinde hek-e sevan (yumurtalı elma) ve bırık (lorlu siyabo otu) besinlerinde halk şifası için bilinen ve sıkça tercih edilen “yumurta, pekmez ve siyabo bitkisi” yer almaktadır. Yumurta ve pekmez Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde geçiş dönemi uygulamalarından doğum kısmında sağaltıma yönelik sıklıkla kullanılan iki temel besin kaynağıdır. Kadının doğumu kolay olsun diye doğum anında ve sonrasında da kadına pekmezli yumurta yedirirler. Pekmezli yumurta doğum esnasında kadına güç ve kuvvet olur, kadın rahat doğum yapar ve doğum sonrasında da bedeninin toparlanabilmesi için onarıcı olur. “Yumurta doğumu temsil etmekle birlikte doğum sonrası yaşamı güçlendirme, pekiştirme ve devamlılığı sağlamanın”

da göstergesi olduğu için kadınlara doğum öncesi ve doğum sonrası sade yumurta ya da pekmezli yumurta yedirmeye dikkat etmektedirler (Koçak & Otyakmaz Aydın, 2023, 207).

Diğer bir şifa bitkisi olan bırık (lorlu siyabo otu), bahar aylarında Doğu Anadolu Bölge'sinde dağlarda çeşitli yabani otlar arasında yer alan bir bitkidir. Siyabonun taze yeşillikleri genellikle sotelenerek tüketilir, bazen yumurtayla da hazırlanır. Siyabonun özellikle diyabet, kabızlık, sindirim sorunları, astım ve solunum rahatsızlıkları gibi durumlar için tıbbi özelliklere sahip olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca, yılan ısırıkları için doğal bir panzehir olarak kabul edilir. Halk arasında siyabonun zehire karşı bağıışıklığı olduğuna dair bir inanış da mevcuttur (Dağdeviren, 2023). Bu bitki de halk hekimliğine yönelik hastalıkları sağaltım hususunda bilinen ve halkın sıkça zor zamanlarda tercih ettiği kurtarıcı bir kaynak olarak işlevselliğini ön planda tutmaktadır. Yumurtayla da tüketilmesi yine besinsel olarak güçlü vitamine sahip olması açısından öncelenmektedir. Mezkûr sağaltım maddeleri olan yumurta, pekmez ve bırık otu Acıpayamlı'nın (1989, 2) halk hekimliği uygulamalarının sağaltma pratiklerinde kategorize ettiği: “1) Irvasa yoluyla yapılan sağaltmalar, 2) Parpılama yoluyla yapılan sağaltmalar, 3) Dinsel yolla yapılan sağaltmalar, 4) Bitki kökenli em'lerle yapılan sağaltmalar, 5) Hayvan kökenli em'lerle yapılan sağaltmalar, 6) Maden kökenli em'lerle yapılan sağaltmalardır.” Yöntemler içerisinde 4) Bitki kökenli ve 5) Hayvan kökenli em'lerle yapılan sağaltmalara girmektedir. “Em” kelimesi (Ayverdi, 2010, 339): “İlâç, devâ, çâre, derman” olarak aktarılmaktadır. Yumurta, pekmez ve bırık otu bitkisi; hastalıklara şifa, çare, iyileştirme, onarma özelliklerine sahip oldukları için halk sağaltımlarında işlevsel olan bitki ve hayvan kökenli em'lere örnektir.

Acıyı Terbiye Eden Lezzet: Kavata (Patlıcanlı Köfte)

İç Ege, İç Anadolu ve Doğu Marmara'ya ait kavata¹ yemeğinin

¹ Renk itibarıyla yeşil olmakla birlikte sarıya yakın bir ton taşıyan, olgunlaşmamış domates niteliğinde bir sebzedir.

hazırlanmasına köfte karışımı için tüm malzemelerin bir araya getirilmesi ve hafifçe yoğrulmasıyla başlanır. Karışımdan cevizden biraz daha küçük parçalar alınarak düzensiz toplar haline getirilir. Kavata meyveleri ortadan ikiye bölünür ve içlerindeki posa çıkarılarak ayrı bir kaba konur. Çıkarılan posanın üzerine bir çorba kaşığı kaya tuzu serpilir ve ardından elle iyice ovulur. Tüm tohumların çıkarılmasına yardımcı olmak için karışımın üzerine soğuk su dökülür ve ardından atılır. Posası süzülür ve sünger sıkarak gibi sıkılarak içinde sıvı kalmadığından emin olunur. Kavatanın dış kısımları serçe parmağı genişliğinde şeritler halinde uzunlamasına dilimlenir ve aynı tuzlama ve sıkma işleminden geçirilir. Geniş bir tencere orta ateşe yerleştirilir ve yağ ısıtılır. Hazırlanan köfteler kızgın yağda dikkatlice kızartılır ve çok kuru olmadan eşit şekilde pişmeleri sağlanır. Kızardıktan sonra delikli bir kaşıkla çıkarılır ve bir tabağa yerleştirilir. Aynı yağın içine doğranmış soğanlar eklenir ve yaklaşık üç ila dört dakika sotelenir. Daha sonra dış kavata şeritleri eklenir ve soğanlarla birlikte yaklaşık on dakika boyunca hafifçe karıştırılır. Bunu takiben, hazırlanan kavata hamuru eklenir ve birlikte beş dakika daha pişirilir. Daha sonra önceden kızartılmış köfteler ve ardından doğranmış erikler tencereye eklenir. Tuz ve karabiber serpilir ve yemeğin kapağı kapatılarak kısık ateşte yaklaşık yirmi dakika pişirilir. Piştikten sonra servis edilmeden önce hafifçe karıştırılır. Doğal olarak yüksek acılığı ve bol miktarda tohum içermesi nedeniyle kavata pişirilmeden önce tuzla iyice ovulmalıdır; aksi takdirde yemek aşırı derecede acılaşabilir. Bu yemek, patlıcan veya diğer sebzeler kullanılarak da hazırlanabilir. Geleneksel inanışlara göre kavatanın sinir sistemi üzerinde sakinleştirici ve yatıştırıcı etkileri olduğu düşünülürdü. Bununla birlikte, kavatanın acılığı giderilmeden tüketilmesinin zihinsel dengesizliğe veya sarhoşluğa yol açabileceğine de inanılıyordu (Dağdeviren, 2019).

Kavata, et bazlı köfte, meyve (kavatanın kendisi) ve sebzeleri bir araya getirerek hem protein hem de diyet lifi açısından önemli bir kaynak haline getiren, beslenme açısından yo-

ğün bir yemektir. Çok malzemeli bileşimi, özellikle öğünlerin uzun süreler boyunca enerjiyi sürdürmesi gereken kırsal veya emek yoğun topluluklarda temel fizyolojik ihtiyaçları karşılamasını sağlar. Hem hayvansal hem de bitki bazlı bileşenlerin dahil edilmesi, yerel gıda ekolojisine dayanan geleneksel beslenmeye dengeli bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Kavatanın emek yoğun doğası- kavata meyvesinin hassas bir şekilde hazırlanmasından malzemelerinin aşamalı olarak birleştirilmesine kadar -doğal olarak grup katılımını davet eder. Yemeğin özenle hazırlanması, özellikle geleneksel hanelerdeki kadınlar arasında toplumsal bir araya gelme ve emeğin paylaşılması için fırsatlar yaratır. İşlemin birçok aşaması (yoğurma, soyma, ıslatma, kızartma, kaynatma) genellikle hikâye anlatımı, mizah ve aile bağlarının güçlendirilmesi için vesile olur, böylece sosyal eğlence ve kültürel uyum işlevini yerine getirir.

Bireyler, özellikle de ev içi sorumlulukları olan kadınlar için kavatanın hazırlanması bir tür meditasyon faaliyeti olarak işlev görebilir. Hazırlanışının karmaşık ve sıralı doğası -özellikle de kavata meyvesinden acıyı çıkarma ritüelistik eylemi- odaklanmış dikkat ve bedensel katılım gerektirir. Bu eylemler dikkati günlük stres faktörlerinden uzaklaştırarak ve bir düzen, amaç ve kontrol hissi yaratarak geçici bir psikolojik rahatlama sağlayabilir. Kavatayı doğru şekilde hazırlamak için gereken bilgi- doğru meyveyi belirlemek, acısını nötralize etmek ve hazırlığın her aşamasını uygulamak gibi -genellikle yazılı değildir, daha ziyade bir nesilden diğerine sözlü olarak aktarılır. Bu süreç; mutfak bilgisinin, sosyal geleneklerin ve bölgesel kimliklerin korunduğu ve sürdürüldüğü bir kültürel aktarım biçimini temsil etmektedir. Ayrıca, kavata ile ilişkilendirilen inanışlar -sözde nörolojik etkileri de dahil olmak üzere- nesiller arası alışverişler yoluyla paylaşılmakta ve kültürel değerini daha da zenginleştirmektedir. Yemeğin bir topluluk içinde, özellikle de hasta, yaşlı veya duygusal sıkıntı yaşayan kişilere hediye edilmesi veya onlarla paylaşılması, bakım ve dayanışmanın sözsüz bir ifadesidir. Böylesine yoğun zaman gerektiren bir yemeği hazırlama ve sunma eylemi, saygı ve dikkati

ileterek toplumsal bağları güçlendirir. Aynı zamanda hem özel hem de kamusal sosyal alanlarda şifa, misafirperverlik ve kültürel kimliği simgeleyen sembolik bir jest olarak işlev görür.

Kavatanın sembolik olarak en yüklü yönlerinden biri ana maddesinin arındırılmasıdır. Acılığı gidermek için meyveyi tuzlama, sıkma ve durulama ritüeli bir mutfak gerekliliğinden daha fazlasıdır; metaforik temizliği ve duygusal arınmayı yansıtır. Geleneksel inanç sistemlerinde, Kavatanın bu arındırma işlemi yapılmadan tüketilmesinin duygusal dengesizliğe neden olduğu düşünülmektedir; bu da kavatanın güvenli ve faydalı olması için ruhsal ve fiziksel olarak “hazırlanması” gereken bir gıda olarak ritüelistik öneminin altını çizmektedir.

Bölgesel olarak Orta ve Batı Anadolu'ya ait olsa da gastronomi turizmine uygun kültürel açıdan ayırt edici bir mutfak eseri olarak potansiyel taşıyan yemeğin eşsiz lezzet profili, görsel zenginliği ve özenli hazırlanma süreci onu festivaller, bölgesel sergiler ve mutfak atölyeleri için ideal bir aday haline getirmektedir. Kavata, bağlamsal anlatılar ve hazırlama gösterileriyle birlikte sunulduğunda, yemekten daha fazlası haline gelir; kültürel bir performans dönüşür. Geleneksel kırsal toplumlarda kavatayı doğru bir şekilde hazırlayabilmek, mutfak uzmanlığının ve ev içi yetkinliğin bir işareti olarak görülür. Bu zorlu tarifte ustalaşan kadınlar genellikle aileleri ve daha geniş topluluklar içinde prestij kazanırlar. Bu uzmanlık sadece ev içindeki cinsiyetçi rolleri pekiştirmekle kalmaz, aynı zamanda kadınların geleneksel bilginin koruyucuları olarak statülerini de teyit eder. Kavatanın hazırlanmasına atfedilen toplumsal değer, halk toplumlarında yemeğin nasıl statü, otorite ve rol modelleme aracı haline gelebildiğini örneklemektedir.

Şifa, İkrâm ve Kadim Bilgelik: Hek-E Sevan (Yumurtalı Elma)

Hamurda kızartılmış elmanın hazırlanması, yumurtaların büyük bir kâseye kırılması ve hafifçe çırpılmasıyla başlar. Daha sonra nohut unu eklenir, ardından rendelenmiş soğan su-

yuyla birlikte eklenerek lezzetlendirilir. Üzüm pekmezi, tarçın ve tuz karışıma eklenir. Tüm malzemeler pürüzsüz bir hamur oluşturana kadar birlikte çırpılır. Elmalar soyulur ve yaklaşık bir santimetre kalınlığında dairesel parçalar halinde dilimlenir. Bu sırada bir tavada yağ ısıtılır. Her bir elma dilimi, hazırlanan hamurun içine batırılır ve tamamen kaplandığından emin olduktan sonra kızgın yağın içine yerleştirilir. Elma dilimleri kısık ateşte her iki tarafı da altın sarısı renk alana kadar kızartılır. Tüm elma dilimleri kızartıldıktan sonra servis tabağına dizilir ve sıcak olarak tüketilir. Yemek kızarmış elmaların üzerine pekmez veya bal gezdirilerek de servis edilebilir. Ayrıca kurutulmuş elmalar hem pişirme hem de kızartma için alternatif bir malzeme olarak kullanılabilir. Bazı varyasyonlarda hamur, nohut unu yerine bulgur veya arpa unu ile hazırlanır. Geleneksel inanışlara göre, bu yemeği tüketmenin fiziksel zayıflık veya yorgunluk yaşayanlara güç ve canlılık kazandırdığı düşünülmektedir (Dağdeviren, 2018).

Hek-e sevan elma, yumurta, baklagil bazlı un (tipik olarak nohut unu) ve üzüm pekmezi gibi doğal tatlandırıcıları bir araya getiren bir yemektir. Bu bileşenler; temel karbonhidratları, proteinleri ve doğal şekerleri ile yüksek enerjili bir yiyecek oluşturur ve bu da yemeği özellikle fiziksel yorgunluk veya halsizlik yaşayan bireyler için faydalı kılar. Tarçın gibi baharatların eklenmesi de besin değerine katkıda bulunur. Bu haliyle yemek, özellikle nekahet dönemlerinde veya mevsim geçişlerinde vücudun fizyolojik taleplerine doğrudan yanıt verir. Hek-e sevan yemeğinin hazırlanması ve kızartılması süreci, özellikle de elma dilimlerinin renkli bir hamura batırılması ve kızartma sırasında geçirdikleri dönüşüm, daha çok çocuklar için bir eğlence ve hayranlık kaynağı haline gelmektedir. Pek çok geleneksel evde bu yemek öğleden sonraları ya da bayram günlerinde hazırlanır ve hazırlanması neşeli, eğlenceli bir atmosfer yaratır. Bu da yemeğin neşe, kahkaha ve nesiller arası zaman ve deneyim paylaşımı için bir araç olarak rolüne katkıda bulunmakta ve toplumsal bir ortamda eğlence işlevini yerine getirmektedir.

Yemeği hazırlayanlar için hamuru çırpmanın, elma dilimlerini daldırmanın ve kızgın yağda kızartmanın ritmik ve duygusal yönleri geçici bir zihinsel kaçış ve başarı hissi sağlayabilir. Ev ortamında, bilhassa kadınlar arasında, Hek-e sevan odaklanma, sakinlik ve duygusal topraklama sağlayan yapılandırılmış ama rahatlatıcı bir mutfak rutini sunmaktadır. Yemeğin malzemelerinin tatlı aroması ve dokunsal kalitesi, hazırlama eylemini psikolojik rahatlama ve farkındalıkla ilişkilendirerek bu işlevi daha da güçlendirmektedir. Şekli aldatıcı derecede basit olsa da Hek-e sevan, Anadolu topluluklarının sözlü mutfak mirasına derinlemesine işlemiştir. Hazırlama teknikleri, malzeme çeşitliliği ve bağlamsal önemi özellikle lohusa kadınlara sunulan bir yemek olarak- sözlü bir şekilde aile hatları üzerinden aktarılır. Nesiller arası süregelen bu alışveriş hem mutfak tekniklerinin hem de kültürel yorumların hayatta kalmasını sağlayarak yemeği daha geniş hafıza ağları, toplumsal cinsiyet rolleri ve sembolik anlamlar içine yerleştirir.

Birçok bölgede hek-e sevan özellikle doğum sonrası dönemdeki kadınlar ya da hastalık veya yorgunluktan kurtulan aile üyeleri için hazırlanır. Bu da yemeği sembolik bir bakım, canlılık ve şefkat jesti olarak konumlandırmaktadır. Böylesine özenle hazırlanmış onarıcı bir yiyeceği sunma eylemi, merhamet ve dayanışma mesajları iletir. Geleneksel toplulukların sosyal yapısı içinde, bu tür eylemler kişiler arası bağları derinleştirir ve karşılıklı sorumluluk ve empatiyi sürdürür. Geleneksel olarak doğum sonrası dönemle ilişkilendirilen bir yiyecek olan hek-e sevan, yarı ritüelistik bir işlev üstlenir. Fiziksel kırılganlıktan iyileşmeye geçişi işaret eder ve bedene gücün ve dengenin geri dönüşünü simgeler. Sıcak, tatlı ve yumuşak dokusu rahatlık ve şifa hakkındaki folklorik fikirlerle uyum sağlarken, kültürler arasında geniş bir sembolik anlama sahip meyve olan elmanın kullanımı yemeğe ritüel bir önem katmaktadır. Bu bağlamda yemek hem bedensel hem de duygusal iyileşmeyi destekleyen kültürel bir ayinin parçası haline gelmektedir. Görsel olarak çekici sunumu, tatlı aroması ve erişilebilir malzemeleriyle hek-e sevan gastronomi turizmi için

önemli bir potansiyele sahiptir. Ticari olarak standartlaştırılmış tatlılardan farklı bir miras tatlısı olarak otantik, ev yapımı mut-fak deneyimleri arayan ziyaretçileri çekebilir. Yemek festival-lerinde, yemek pişirme gösterilerinde veya kültürel sergilerde sunulduğunda, Anadolu yemeklerinin ve bunların tedavi edici boyutlarının somut bir ifadesi haline gelerek bölgenin kültürel sermayesine katkıda bulunur.

Malzemeler açısından nispeten basit olmasına rağmen, hek-e sevan yiyeceğindeki doku, lezzet ve zamanlama ustalığı bir aşçının dikkatini, bilgisini ve becerisini yansıtır. Bu yemeği özellikle iyi hazırladıkları bilinen kadınlar genellikle topluluk içinde besleyici, kültürel açıdan bilgili figürler olarak tanınırlar. Bu şekilde yemek, ev içi yetkinliğin ince ama etkili bir işareti olarak hizmet eder ve geleneksel cinsiyetçi beklentileri pekiştirir. Böylece hem sosyal tanınma için bir araç hem de yemek yoluyla kültürel devamlılığı modelleme aracı haline gelir.

Doğayla Kurulan Şifalı İttifak: Bırık (Lorlu Siyabo Otu)

Siyabo bitkisi Doğu Anadolu Bölge'sinin en yüksek kesimlerinden toplanır. Üst yapraklı kısımlar çıkarılırken kökler temizlenir ve parmak büyüklüğünde parçalar halinde kesilir. Bu parçalar soğuk suda kısa bir süre kaynatılır ve ardından süzülür. Tereyağı elde etmek için çalkalanan yoğurttan arta kalan sıvı tuzlanır ve tuzlama (salamura) işlemiyle siyaboyu korumak için kullanılır. Salamuradan çıkarıldıktan sonra siyabo, sade lor (bir tür taze peynir) veya çökelek (geleneksel bir lor peyniri) ile karıştırılır. Karışım genellikle tandır ekmeği ya da lavaşa sarılarak tüketilir (Dağdeviren, 2023).

Bahar aylarında bölgede çeşitli yabani otlar ortaya çıkar. Siyabonun taze yeşillikleri genellikle sotelenerek tüketilir, bazen yumurtayla da hazırlanır. Bitki tipik olarak küçük parçalara ayrılır, temizlenir ve yoğurttan tereyağı elde etmek için geleneksel bir yayık yöntemiyle işlenir. Elde edilen ayran daha sonra yumuşak bir lor peyniri olan çökelek yapımında kullanı-

lır. Kalan sıvı tuzlanır ve çeşitli otların fermente edilmesinde kullanılarak bir tür salamura veya salamura ot karışımı oluşturulur. Bu sıvı sürekli olarak yenilenerek sürekli bir fermentasyon süreci sürdürülür. Siyabo, bu yöntemle yaygın olarak muhafaza edilen otlardan biridir. Hakkâri ve Yüksekova çevresinde bırık olarak bilinen bu yemek bir tür salata olarak kabul edilebilir ve genellikle kahvaltılara eşlik eden bir yemek ya da yemeklerde garnitür olarak servis edilir. Ayrıca bölgede sirmo (bir tür yabani sarımsak) genellikle peynirle karıştırılarak siyabo bazlı yemeklere dahil edilir. Bitki aynı zamanda siyabu adıyla da bilinir ve öncelikle yüksek rakımlı, karla kaplı bölgelerde bulunur.

Siyabonun özellikle diyabet, kabızlık, sindirim sorunları, astım ve solunum rahatsızlıkları gibi durumlar için tıbbi özelliklere sahip olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca, yılan ısırıkları için doğal bir panzehir olarak kabul edilir. Halk arasında siyabonun zehire karşı bağışıklığı olduğuna dair bir inanış da mevcuttur (Dağdeviren, 2023). Bu şifa verici hususlar sağaltım kısmında da bahsedildiği üzere halk hekimliğine yönelik tedavi edici işlevselliğinden ötürü halk tarafından sıkça tüketilen bir bitki olmasını sağlamaktadır.

Bırık, yabani otlar ve lor veya çökelek gibi taze süt ürünlerinden oluşan hafif ama besin açısından zengin bir yemektir. Yüksek lif içeriği geleneksel peynirlerin protein ve kalsiyumuyla birleştiğinde, özellikle taze yeşilliklerin mevsimsel olarak mevcut olduğu bahar aylarında kırsal diyetlere değerli bir katkı sağlar. Toplanan bir bitki olan siyabonun kullanımı, yerel biyoçeşitliliğe dair derin bir bilgiyi yansıtmakta ve sindirime yardımcı olduğuna ve metabolizmayı düzenlediğine inanılan temel mikro besinleri sağlamaktadır. Siyabo ve diğer yabani otların mevsimsel olarak toplanması, yemek hazırlamayı paylaşılan, keyifli bir deneyime dönüştürmektedir. Aileler ve komşular, özellikle de kadınlar ve çocuklar, genellikle ilkbaharda yaylalara yürüyerek ot toplama sürecine katılırlar. Bu toplama pratiği doğayla neşeli bir etkileşimi teşvik etmekte

ve açık hava etkinliği yoluyla sosyal bağları güçlendirmektedir. Bitki toplamanın eğlenceli ve keşfedici unsurları, otların hazırlanması ve saklanmasıyla yönelik ortak görevle birlikte, yemeğin mevsimsel bolluktan kolektif olarak keyif alınmasındaki rolünü pekiştirmektedir.

Bırık hazırlamak bireylere, özellikle de zorlu ev işleriyle uğraşanlara hem yemekle hem de çevreyle farkındalıklı bir ilişki kurma fırsatı sunar. Otların temizlenmesi, kaynatılması ve saklanması gibi tekrarlanan eylemlerin yanı sıra geleneksel süt ürünleri yapımının meditatif ritmi (örneğin tereyağı çıkarmak için yayık kullanmak) bir tür bedensel rahatlatma sağlar. Dahası, otu toplamak için uzak dağlık arazide yürüme eylemi, manzarayla duyuşsal bir bağlantı kurarak doğayla hem fiziksel hem de psikolojik faydaları olan onarıcı bir bağ oluşturur.

Yemeğin hazırlanması, özellikle bitki tanımlama, fermentasyon yöntemleri ve mevsimsel ritimlerle ilgili ekolojik okuryazarlık atalardan kalma bilgi gerektirir. Bu bilgiler, özellikle botanik ve mutfak bilgisinin koruyucusu olarak hareket eden kadınlar aracılığıyla yaşlılardan genç nesillere sözlü olarak aktarılmaktadır. Bırık, bu tür kuşaklar arası öğretiler sayesinde somut olmayan kültürel mirasın aktarımına katkıda bulunmakta, aksi takdirde modern bağlamlarda yok olma riski taşıyan geleneksel geçim, şifa ve gıda koruma uygulamalarını sürdürmektedir.

Bırığın kahvaltı sırasında misafirlere ikram edilmesi veya yemeklerin yanında servis edilmesi, misafirperverliğin bir ifadesi olarak işlev görür. Küçük kırsal topluluklarda bu tür jestler güven, iyi niyet ve fiziksel düzeyin ötesinde beslenme niyetini sembolize eder. Ev yapımı bitki bazlı yemeklerin paylaşılması, topladıkları veya muhafaza ettikleri malzemeleri değiş tokuş eden kadınlar arasında karşılıklı sosyal ilişkileri de güçlendirmektedir. Yemeğin ana malzemesi olan siyaboya yerel inanç sistemlerinde güçlü sembolik ve tıbbi özellikler atfedilir. Fermentasyon ve tuzlama yoluyla korunması, dönüşüm

ve arınmaya dair ritüel çağrışımlar taşır. Halkın siyabonun yılan sokmalarına ve solunum yolu hastalıklarına karşı olduğuna inanması, yemeği yenilebilir bir koruma biçimi olarak çerçevelemektedir. Bu çağrışımlar yemeğe hem manevi bir boyut katar hem de derin şifa, bağışıklık ve hayatta kalma nitelikleri kazandırır.

Bırık, menşe bölgesi dışında büyük ölçüde bilinmese de yabancı gıdalara ve atalardan kalma diyetlere ilgi duyan mutfak turistlerini cezbetme potansiyeline sahiptir. Yabancı yiyecekler, fermantasyon ve sürdürülebilir gıda yollarına yönelik küresel ilgi artarken, bu yemek yerleştirilmiş bilgi sistemlerinin çağdaş gastronomik söyleme nasıl değerli katkılar sunabileceğini örneklemektedir. Kültürel festivallerde veya eko-turizm bağlamlarında sunulması hem besin değerini hem de ortaya çıktığı geleneksel ekolojik uygulamaları vurgulayabilir. Doğru otların belirlenmesinden sürekli fermantasyon döngülerinin sürdürülmesine kadar kırık yemeğinin hazırlanmasında yer alan süreçler üzerindeki ustalık, özellikle kadınlar arasında bir yetkinlik ve saygı göstergesi olarak hizmet eder. Bu tür uygulamalarda yetkin olanlar genellikle kültürel otoriteler ve atalardan kalma bilginin taşıyıcıları olarak görülürler. Roller ev işlerinin ötesine geçerek eğitim, sağlık ve çevre yönetimini de kapsar. Bu bağlamda, kırık bir yemekten daha fazlası haline gelir. Sosyal prestiji artırır ve kadınların şifacı ve toplum refahının besleyicisi olarak geleneksel rollerini yeniden teyit eden kültürel bir varlık olarak ortaya çıkar.

Sonuç

Kavata, hek-e sevan ve kırık gibi yemekler; Anadolu'nun binlerce yıllık yaşam deneyiminin ve halk hekimliğinin birer ürünü olarak, yalnızca biyolojik bir ihtiyacı karşılamaz. Aynı zamanda halkın doğayla, bedenle, inançla ve toplumsal yapıyla kurduğu çok yönlü ilişkinin bir göstergesidir. Bu yemekler, ritüellerle çevrelenmiş üretim süreçlerinden sofraya etrafında şekillenen tüketim biçimlerine kadar geniş bir kültürel repertuar içinde yer alır. Bu tür yemeklerin hem birey hem de

toplum için çok katmanlı anlamlar taşıdığını gösterir. Şifa yemekleri yalnızca bedensel iyileşme sağlamaz; aynı zamanda birliktelik, iletişim, dayanışma, kuşaklar arası kültürel aktarım gibi pek çok sosyal işlevi de içinde barındırır.

Tabloda yer alan sınıflandırma, her bir yemeğin taşıdığı işlevleri hem Malinowski'nin temel ihtiyaç temelli yaklaşımı hem de Bascom'un sosyal işlevsellik modeli doğrultusunda açıkça göstermektedir. Kavata, içerdği kavata meyvesinin sinir sistemi üzerindeki etkisiyle sağaltıcı bir rol üstlenirken; bu yönüyle Malinowski'nin sağlık ve metabolizma kategorisi altında yer bulur. Aynı zamanda kavatanın hazırlanma süreci, topluluk içi eğitim ve ritüelistik bir katılım süreci sunduğundan, Bascom'un eğitim ve psikolojik kaçış işlevlerine de karşılık gelir. Benzer şekilde hek-e sevan, özellikle fiziksel yorgunlukla ilişkilendirilerek güç veren özelliğiyle metabolizma ve büyüme alanında işlevsel bir gıda olup; tatlı formuyla eğlenceli sofraların vazgeçilmezi hâline gelerek kültürel değeri pekiştirir. Bırık ise doğrudan doğadan toplanan, salamura yöntemiyle korunan ve lorla birleşerek tüketime sunulan formuyla halk hekimliğinin doğaya yaslanışının bir örneğidir; solunum ve sindirim sistemine olan katkısıyla sağlık ve güvenlik başlığında değerlendirilebilirken, kolektif üretim süreçleriyle topluluk belleğini diri tutan bir eğitim aracına da dönüşür.

Sözlü kültür aracılığıyla aktarılan bu bilgiler, günümüz toplumlarında yaşanan hızlı değişimlere rağmen halen canlılığını korumaktadır. Özellikle gastronomi turizmi, sağlıklı ve yerel beslenme pratiklerine yönelik artan ilgi ve geleneksel bilginin yeniden değer kazanması gibi eğilimler, bu yemeklerin toplumsal bellekteki yerini pekiştirmektedir. Kavatanın zihinsel dengeyi sağlama inancı, hek-e sevan'ın fiziksel kuvvet ve direnç kazandırma özelliği, bırıgın doğal panzehir olarak kullanımı gibi halk inançları, bu yemekleri yalnızca beslenme öğeleri değil, aynı zamanda kültürel simgeler haline getirmiştir. Bu durum, işlevsel halkbilimi kuramının temelini oluşturan "ihtiyaçlara kültürel tepkiler" anlayışının canlı örnekleri olarak değerlendirilebilir.

Kavata, hek-e sevan ve bırık gibi şıfa yemekleri, halk hekimliğinin ve geleneksel bilgi sistemlerinin taşıyıcıları olmakla birlikte, aynı zamanda modern dünyanın karşı karşıya olduğu kültürel homojenleşmeye karşı bir direnç alanı oluşturmaktadır. Bu yemekler, kültürel süreklilik ile değişim arasındaki dengeyi sağlayan hem geçmişin mirasını taşıyan hem de geleceğe yön veren canlı folklorik unsurlardır. Bu yönüyle, yerel mutfak ürünlerinin korunması, belgelenmesi ve yeni nesillere aktarılması, sadece gastronomik değil, aynı zamanda kültürel.

Tablo 1: İşlevsel Sınıflandırma Analizi

Yemek / İşlev	Karın doyurma	Eğlendirme	Baskıdan kaçış	Kültür aktarımı	İletişim	Ritüel işlev	Turizm	Statü / Rol model	Sağaltım
Kavata	Protein ve lif içeriğiyle doyurucu	Yapım süreci ortaklaşa ve sohbetlidir	Hazırlık süreci zihinsel rahatlama sağlar	Nesilden nesile sözlü olarak öğretilir	Komşulara ve yaşlılara gönderilir	Bahar temizliği yemeği, kötü rüya kovucu	Festivallerde tanıtılır	İyi yapana “becerikli kadın” denir	-
Hek-e Sevan	Yüksek kalori ve vitamin içerikli kaynağı	Tatlı formu ile çocuklara hitap eder	Yapımı dikkat gerektirir ve odaklanma sunar	Çocuklara oyunla mutlak sevgisi kazandırır	Lohusa ziyaretlerinde sunulur	Lohusa sütünü artırıcı inançlarla sunulur	Yöresel fuarlarda tatlı olarak sunulur	Misafirlikte başarılı sunumla saygınlık sağlar	Tedavi edici, onarıcı, yenileyici
Bırık (Siyabo Otu)	Hafif ama besleyici, mideyi rahatlatıcı	Toplama süreci eğlenceli, doğayla bağ kurar	Bitkiyle uğraşmak meditatif rahatlık sağlar	Ot bilgisi kadınlar arasında aktarılır	Sabah kahvaltısında paylaşılarak sunulur	Zehirden koruyucu, şifalı ot yemeği olarak kutsal	Doğa temalı etkinliklerde sunulur	Şıfa otlarını bilen kadın saygı görür	Alternatif tıp – şıfa verici, koruyucu

Kaynakça

- Acıpayamlı, O. (1969). Türkiye folklorunda halk hekimliği ve özellikleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 26, 1–9.
- Acıpayamlı, O. (1989). Türkiye folklorunda halk hekimliğinin morfolojik ve fonksiyonel yönden incelenmesi. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Kubbealtı Lügatı.
- Bascom, W. (1954). Four functions of folklore. *The Journal of American Folklore*, 67(266), 333–349. <https://doi.org/10.2307/536411>
- Bekki, S. (2017). *Halk hekimliği: Ortak miras*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bennett, W. J. (1943). Food and social status in a rural society. *American Sociological Review*, 8(5), 561–569. <https://doi.org/10.2307/2085664>
- Boratav, P. N. (2013). *100 soruda Türk folkloru: İnanışlar, töre ve törenler, oyunlar*. BilgeSu Yayıncılık.
- Dağdeviren, M. (2018). Unutulmuş halk yemeklerinden yedi tarif. *Yemek ve Kültür*, 65, 53.
- Dağdeviren, M. (2019). Unutulmuş halk yemeklerinden yedi tarif. *Yemek ve Kültür*, 73, 65.
- Dağdeviren, M. (2023). Unutulmuş halk yemeklerinden yedi tarif. *Yemek ve Kültür*, 9, 63.
- Koçak, A., & Otyakmaz Aydın, H. (2023). Yaşamın özel dönemlerinin vazgeçilmezi yumurta: Siirt ve ilçeleri örneği. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 204–218. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10458200>
- Malinowski, B. (1992). *Bilimsel bir kültür teorisi* (S. Özkal,

Çev.). Kabalcı Yayınevi. (Orijinal eser 1944 yılında yayımlanmıştır)

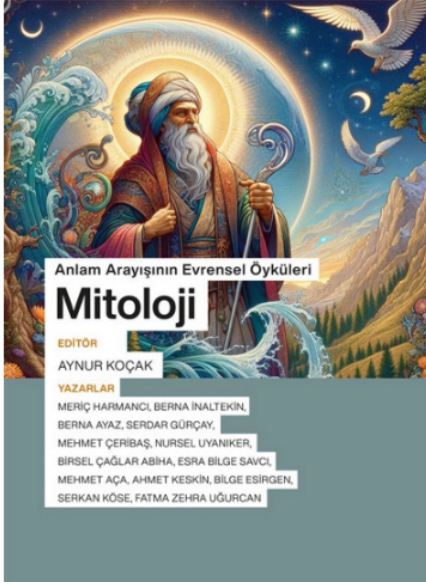
Malinowski, B. (1944). *A scientific theory of culture and other essays* (pp. 36–37). The University of North Carolina Press.

Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality*. Harper and Row.

Mintz, S. W., & Du Bois, C. M. (2002). The anthropology of food and eating. *Annual Review of Anthropology*, 31, 99–119. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.32.032702.131011>

**“Mitoloji: Anlam Arayışının Evrensel Öyküleri.
2024, İstanbul: Alfa Yayınları, 368s.” Editör Prof.
Dr. Aynur Koçak**

Merve GÜNALTAY BAŞAK*

Mitoloji, insanlık tarihinin en eski anlatı biçimlerinden biri olarak, kültürlerin kolektif hafızasını şekillendiren temel yapı taşlarındandır. Mitler, ise sadece geçmişin kalıntıları değil, aynı zamanda bugünün anlam arayışlarını da yönlendiren sembolik anlatılardır. Bu bağlamda, Aynur Koçak editörlüğünde Alfa Yayınları tarafından yayımlanan *Mitoloji: Anlam Arayışının Evrensel Öyküleri* (2024), mitolojik düşüncüyü disiplinler arası

bir çerçevede ele alan kapsamlı bir araştırmadır. Eserde, Türkiye'nin farklı üniversitelerinden akademisyenlerin katkısıyla oluşturulan toplam 14 bölüm, mitolojik temaların hem kuramsal hem de kültürel boyutlarına odaklanmaktadır.

Kitabın dikkat çekici yönlerinden biri, mitolojiye yönelik teorik çerçevesinin geniş ve çok katmanlı olmasıdır. Giriş bölümü niteliğindeki ilk makale olan, *Alacakaranlıkta Varoluş Bilmecesinin Cevapları: Mitler*'de mitin tanımı, işlevi ve tarihsel gelişimi üzerine kapsamlı bir tartışma yürütülmüş, mitin

* Öğr. Gör. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/ TÜRKİYE. mgunalaybasak@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0140-6307

Gönderilme Tarihi/ Received: 14 Nisan 2025/ 14 April 2025

Kabul Tarihi/ Accepted: 29 Nisan 2025/ 29 April 2025

çok disiplinli doğası vurgulanmıştır. Çalışmada yer alan mite dair açıklamalarda Mircea Eliade, Joseph Campbell, Bronislaw Malinowski, Claude Lévi-Strauss gibi kuramsal yaklaşımların sentezine yer verilmesi, okuyucuyu yalnızca mitin tanımsal sınırlarına değil, aynı zamanda düşünsel derinliğine de götürmektedir. Kitabın genelinde yapısalcı, fenomenolojik ve antropolojik kuramlar bir arada işlenmiştir. Bu da okuyucuyu tek bir epistemolojik bakış açısına mahkûm etmeden, geniş bir yorum imkânına kavuşturur. Özellikle “kutsal zaman” ve “arketip” kavramlarıyla desteklenen mitolojik yapıların hem anlatı hem de ritüel bağlamında değerlendirilmesi, kitaba felsefi bir derinlik kazandırmaktadır.

Teorik yaklaşımın bir diğer dikkat çekici boyutu, mitin yalnızca geçmişe değil, bugüne ve geleceğe dair de anlam üretici bir yapı olarak ele alınmasıdır. Bu yönüyle eser, mitleri insanın varoluşsal, toplumsal ve psikolojik yönelimlerini anlamada dinamik bir araç olarak konumlandırmaktadır. Kitap, mitin evren, tanrı, insan, felaket, aşk, kahramanlık ve kültür gibi temel kategoriler etrafında sınıflandırılmasıyla hem sistematik hem de işlevsel bir yaklaşımı birleştirmektedir.

Kitapta kullanılan kaynakça, mitoloji araştırmalarının klasik ve çağdaş literatürünü kapsayacak biçimdedir. Mircea Eliade’nin *Mitlerin Özellikleri* (1963), *Kutsal ve Dindışı* (1959), *Ebedi Dönüş Mitosu* (1949) ve *Dinler Tarihine Giriş* (1949) gibi temel metinlerine sıkça atıf yapılırken Campbell’in *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (1949) adlı çalışmasına da değinilmektedir. James Frazer, Claude Lévi-Strauss, Robert Graves, Donna Rosenberg, Pierre Grimal, Samuel Henry Hooke, William F. McCants ve Karl Kerényi gibi birçok önemli ismin çalışmalarından istifade edilmiştir. Ayrıca Bahaeddin Ögel, Abdülkadir İnan, Fuzuli Bayat, Metin And, Celal Beydilli, Cengiz Batuk, Hayrettin İvgin, Ömer Tecimer, Gönül Yonar ve İsmail Gezgin gibi Türk araştırmacıların eserlerinin referanslar arasında yer alması, kitabın yerli literatürle kurduğu güçlü bağı göstermektedir.

Her bölümde, ilgili mitolojik tema üzerine yapılan analizlerde hem yazılı klasik kaynaklara (Gılgamış Destanı, Enuma Elish, Teogoni) hem de sözlü kültür örneklerine (Afrika, Orta Asya, Türk, Yunan, İskandinav mitolojileri) yer verilmiştir. Bu yönüyle eser tarihsel derinliği ve kültürel çeşitliliği bir araya getirerek okuyucuya karşılaştırmalı bir mitoloji perspektifi sunmaktadır. Bunların yanı sıra kitap, mitolojik anlatıların işlevlerini açıklarken, anlatı metinlerine de doğrudan yer vererek uygulamalı bir inceleme zemini oluşturmaktadır.

Eserin yenilikçi yönlerinin başında ise, mitolojik anlatıların farklı türlerini hem sistematik hem de eleştirel biçimde sınıflandırması gelir. Kozmogoni, teogoni, antropogoni, eskatoloji gibi klasik türlerin yanı sıra, kültür mitleri, aşk mitleri, takvim mitleri gibi özel başlıklar altında da değerlendirme yapılması, kitabın yalnızca geleneksel bilgi aktarımıyla yetinmediğini gösterir. Ayrıca, her bölümün kendi içinde belirli bir mitolojik temaya odaklanarak disiplinler arası bir bağlamda ele alınması (örneğin antropoloji, edebiyat, dinler tarihi, psikoloji) kitabı özgün kılan diğer önemli unsurdur.

Kitabın çağdaş mitoloji çalışmalarıyla kurduğu diyalog da önemlidir. Feminist mitoloji okumaları, toplumsal cinsiyet temsilleri, mitin sanatla ilişkisi ve mitik kahramanlık figürlerinin günümüz kültürel metinlerindeki izdüşümleri gibi temalara yapılan göndermeler, çalışmayı güncel akademik tartışmalarla buluşturur. Bu, mitolojinin yalnızca tarihsel bir ilgi alanı değil, günümüz dünyasının anlam haritalarını okumada da geçerli bir yöntem olduğunu göstermektedir.

Çalışma, lisans ve lisansüstü düzeyde araştırma yapan öğrenciler ile akademisyenler için hem giriş niteliğinde bir rehber hem de mitlerle ilgili derinlemesine inceleme olanağı sunabilecek özelliktedir. Mitoloji öğretimi açısından başvurulabilecek bu eser, Türkiye’de mitoloji araştırmalarının yalnızca Batı merkezli anlatılarla sınırlı kalmaması gerektiğine dair güçlü bir mesaj vermektedir. Türk mitolojisine dair örneklerin, dün-

ya mitolojileriyle birlikte sunulması, yerli bilgi üretimini teşvik eden bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Bu da kitabı, mitolojinin evrenselliği ile yerelliği arasında kurulan yaratıcı bir köprü hâline getirir.

Mitoloji: Anlam Arayışının Evrensel Öyküleri (2024) başlıklı kitap, mitleri yalnızca anlatılar bütünü olarak görmeyip, insanlığın varoluşa, doğaya ve topluma dair temel sorularına verdiği kültürel yanıtlar bağlamında ele alır. Mitin düşünsel bir form olarak nasıl geliştiğini inceleyen metin, okuyucuyu mitolojinin epistemolojik ve sembolik işleyişine dair kapsamlı bir sorgulamaya davet eder. Eserde, farklı kültürlerde ortaya çıkan anlatı kalıplarının benzerlikleri ve ayrımları üzerinden yürütülen çözümlemeler, mitolojiyi tarihsel bir veri olmaktan çıkararak zihinsel bir yapı olarak konumlandırır.

Kitapta yer alan 14 bölüm, mitik düşüncenin temel temaları etrafında şekillenir. Kozmogoni, antropogoni, teogoni, tufan, kıyamet ve kurban mitleri gibi başlıklar altında yapılandırılan içerikler, mitlerin yalnızca içerdiği figür ve olaylarla değil, bu figürlerin toplumlar nezdindeki karşılıklarıyla birlikte değerlendirilmesini sağlar. Takvim, köken ve kültür kahramanı mitleri üzerine yapılan yorumlar, zaman, mekân ve toplumsal hafıza arasında kurulan ilişkileri tartışmaya açar. Kahraman anlatıları ve aşk temalı mitler ise bireyin ruhsal dönüşüm sürecine odaklanarak, mitin psikolojik boyutlarına dikkat çeker. Eserde, mitolojik konular, farklı disiplinlerin katkısıyla açıklanmış ve karşılaştırmalı örneklerle zenginleştirilmiştir. Eski Yunan, Mezopotamya, Orta Asya ve Çin gibi kültürel coğrafyalardan alınan anlatılar, yalnızca tarihsel değil, güncel okumalara da imkân tanıyacak şekilde yorumlanmıştır. Kitap, mitin kültürel belleği şekillendiren gücünü anlamaya yönelik akademik bir çerçeve sunarken, aynı zamanda mitolojik yapının çok katmanlı doğasına dair kavrayışı derinleştiren kapsamlı bir kaynak işlevi görür.

Editör Aynur Koçak’ın öncülüğünde şekillenen bu kolektif eser, mitlerin hem akademik hem de kültürel anlam dünyasın-

daki yerini sorgularken yeni tartışmalar için de zemin hazırlamaktadır. Mitoloji çalışmalarına ilgi duyan her araştırmacı için bu eser hem bir başlangıç noktası hem de kapsamlı bir yol haritası sunmaktadır.

Yayın İlkeleri

Aydın Türklük Bilgisi Dergisi (AY- TBD), İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından Bahar (Nisan) ve Güz (Ekim) olmak üzere yılda iki defa ve basılı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Aydın Türklük Bilgisi Dergisi'nde, özgün olmak şartı ile Türk dili, edebiyatı, tarihi ve çağdaş Türk lehçeleri ve Türk dünyası edebiyatları ile ilgili araştırma, inceleme, tenkit ve değerlendirme yazıları kamuoyuna duyurulmak amacıyla yayımlanır. Bununla birlikte Sosyal Bilimlerin öteki alanlarından dil ve edebiyatla ilgili kültürel ve toplumsal problemleri konu edinen yazılara da yer verilir.

Aydın Türklük Bilgisi Dergisi'ne gönderilecek yazılarda öncelikle alanına katkı sağlayan özgün nitelikte bir "araştırma makale" veya daha önce yayımlanmış çalışmaları değerlendiren, bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan bir "derleme makale" olması şartı aranır. Ayrıca, ilgili alanlarda yayımlanan bilimsel kitaplara ait makale formatındaki değerlendirme yazıları ile kitap eleştirileri de derginin yayın kapsamı içindedir.

Yayın kurulunun kararı ile alanında katkısı olduğu düşünülen yabancı dilden özgün makalelerin İngilizce veya Türkçe çevirilerine de derginin üçte birini geçmemek kaydı ile yer verilebilir. Çeviri makalelerin yayımlanabilmesi için çeviri metin ile birlikte özgün makalenin yazarından ya da hak sahibinden alınacak izin yazısının da gönderilmesi zorunludur.

Yazıların *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*'nde yayımlanabilmesi için, daha önce bir başka yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş ancak basılmamış bildirilerden üretilmiş makaleler, bu durum dipnotta açıkça belirtilmek koşuluyla kabul edilebilir.

I. Makalelerin Değerlendirilmesi ve Yayın Süreci

Yayın için gönderilen makalelerin değerlendirilmesinde bilimsel nitelik en önemli ölçüttür. Aydın Türklük Bilgisi Dergisi'ne gönderilen tüm makaleler, Yayın Kurulu'na dergi yayın ilkelerine uygunluk ve nitelik bakımından değerlendirilir. Yayın kurulu, gönderilen bir makaleyi yayımlayıp yayımlamama ve gerekli gördüğü durumlarda makale üzerinde düzeltmeler yapma hakkına sahiptir. Yapılan ön inceleme sonucunda yayına uygun bulunmayan makale, değerlendirme sürecine alınmayarak yazarına bilgi verilir. Eksiklikleri varsa düzeltilmesi ve tekrar gönderilmesi için yazarına iade

edilir. Yayına uygun bulunan makale, değerlendirilmek üzere ilgili alandaki üç hakeme gönderilir. Hakemler, gönderilen makaleleri yöntem, içerik ve özgünlük açısından inceleyerek yayına uygun olup olmadığına karar verirler. Belirlenen süre içinde gelen hakem raporları göz önünde bulundurularak, makalenin yayınlanıp yayınlanmamasına karar yetkisi yayın kurulundadır. Makaleler, Yayın Kurulu tarafından uygun görülen bir sayıda yayımlanmak üzere programa alınır ve yazarı bilgilendirilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süre ile saklanır.

Değerlendirme sürecinden geçerek yayımlanması kabul edilen yazıların telif hakkı İstanbul Aydın Üniversitesi'ne devredilmiş sayılır. Bu nedenle yazılarla birlikte yayın haklarının dergiye devredildiğine ilişkin bir sözleşmenin bulunduğu "makale sunum formu"nun da doldurulup gönderilmesi gerekmektedir.

Aydın Türklük Bilgisi Dergisi'nde yayımlanan yazılardaki görüşlerin ve çevirilerin bilimsel, etik ve yasal sorumlulukları yazarlarına aittir. Yazı ve fotoğraflardan, kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Ancak, yayımlanan yazılar dergi yönetiminin yazılı izni olmaksızın başka bir yerde (basılı olarak ya da internet ortamında) yeniden yayımlanamaz. Yazar, yazısının/makalesinin mevcut dergide yayımlandığını belirtmek kaydı ile tümünü ya da bir bölümünü kendi amaçları için çoğaltma hakkına sahiptir.

Aydın Türklük Bilgisi Dergisi'ne yazı gönderen tüm yazarlar bu ilkeleri kabul etmiş sayılır.

II. Yayın Dili

Aydın Türklük Bilgisi Dergisi' nin yayın dili Türkiye Türkçesidir. Yayın ilkelerine uygun olmak şartıyla diğer Türk lehçelerinde yazılmış olan yazılara da dergide yer verilebilir.

III. Yazım Kuralları

Yapılan ön incelemede yazım kurallarına uyulmadığı tespit edilen makaleler düzeltilmesi için yazarına iade edilir ve yayım programına alınmaz. Dergimize gönderilecek makalelerde aşağıdaki kurallar dikkate alınmalıdır:

1. Ana Başlık: İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalı ve koyu harflerle yazılmalıdır.

Makalenin başlığı, sözcüklerin ilk harfi büyük olacak biçimde yazılmalı ve en fazla 10-12 sözcük arasında olmalıdır.

2. Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i: Yazar(lar)ın ad(lar)ı ve soyad(lar)ı koyu yazılmalı, soyadından sonra yıldız (*) işaretiyle dipnot verilmeli ve dipnotta yazar(lar)ın unvan(lar)ı ve adres(ler)i varsa görev yaptığı kurum(lar), haberleşme ve e-posta adres(ler)i ORCİD numaraları (ilk sayfada) belirtilmelidir.

3. Öz: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 100, en fazla 150 sözcükten oluşan Türkçe ve İngilizce “öz” (abstract) bulunmalıdır. Öz içinde, yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemeli; dipnot kullanılmamalıdır. Türkçe ve İngilizce özlerin altında bir satır boşluk bırakılarak, en az 3, en çok 5 sözcükten oluşan anahtar sözcükler (keywords) eğik yazıyla verilmelidir. Yazılan İngilizce özün (abstract) üzerinde makalenin İngilizce başlığı da verilmelidir.

4. Ana Metin: A4 sayfa boyutunda (29.7x21 cm.), MS Word programı, Times New Roman yazı karakteri ile, 12 punto ve 1.5 satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa kenarlarında üst 3 cm., alt 3 cm., sol 3 cm., sağ 3 cm. boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil eğik harflerle ya da çift tırnak içinde yazılmalıdır. Metinde aynı anda “tırnak işareti” ve “eğik harfler” gibi çifte vurgulamalara asla yer verilmemelidir. Doğrudan alıntılar çift tırnak içinde verilmeli. Doğrudan alıntı içindeki alıntılar ise tek tırnakla belirtilmelidir.

5. Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ara ve alt başlıklar kullanılmalı, alt başlıklar bilimsel dergi yayıncılığındaki yöntemle göre (1./1.1./1.2 ... 2./2.1./2.2. ... gibi) numaralandırılmalıdır. Makaledeki tüm ara (normal) ve alt başlıklar 12 punto ile sözcüklerin yalnız ilk harfleri büyük, koyu karakterde yazılmalı; alt başlıkların sonunda iki nokta üst üste konulmamalı ve bir satır sonra devam edilmelidir.

6. Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalı, siyah-beyaz baskıya uygun hazırlanmalıdır. Tablo ve şekiller ayrı ayrı sıra sayısı verilerek numaralandırılmalıdır. Tablo çiziminde dikey çizgiler kullanılmamalıdır. Yatay çizgiler ise yalnızca tablo içindeki alt başlıkları birbirinden ayırmak için kullanılmalıdır. Tablo numarası üste, tam sola dayalı olarak dik (normal); tablo adı ise, her sözcüğün ilk harfi büyük olmak üzere koyu yazılmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır.

Örnek: Tablo 1: Farklı yaklaşımların karşılaştırmalı analizi.

Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde ve koyu olarak yazılmalıdır. Şekil numarası nokta ile bitmeli, hemen ardından sadece ilk harf büyük olmak üzere şekil adı dik yazılmalıdır.

7. Görseller: Yazı içerisinde resim, fotoğraf ya da özel çizimler varsa bu belgeler kısa kenarı 10 cm olacak şekilde 300 ppi'da (300 pixels per inch kalitesinde) taranmalı, JPEG formatında kaydedilmeli, ayrıca metin içinde kullanılan tüm görsel gereçler makaleye ek olarak JPEG formatıyla gönderilmelidir. İnternette indirilen görsellerin de 10 cm-300 ppi kurallarına uygun olması gerekmektedir. Görsellerin adlandırılmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır. Dergi yayın kurulu, teknik olarak problemlili ya da düşük kaliteli resim dosyalarını yeniden talep edebilir ya da makaleden tümüyle çıkartabilir. Kaynak olarak kullanılacak görüntülerin kalitesinden ve yayımlanıp yayımlanmamasından yazar(lar) sorumludur.

Resim ve fotoğraflar siyah beyaz baskıya uygun hazırlanmalıdır. Görsel numaraları ve adları görsellerin hemen altına ortalı şekilde, koyu harflerle yazılmalıdır. Görsel tipi ve numarası da koyu harflerle yazılmalı (Resim 1.; Şekil 1.), nokta ile bitmeli, hemen yanından sadece ilk harf büyük olmak üzere görsel adı dik (normal) yazı karakteri ile yazılmalıdır.

Örnek: Resim 10. Wassily Kandinsky, "Kompozisyon" (Anna-Carola Krausse, 2005: 91).

Şekil, çizelge ve resimlerin kullanıldığı sayfa sayısı 10'u geçmemeli, işgâl ettikleri alan yazının üçte birini aşmamalıdır. Teknik imkâna sahip yazarlar, şekil, çizelge ve resimleri aynen basılabilecek nitelikte olmak şartı ile metin içindeki yerlerine yerleştirebilirler. Bu imkâna sahip olmayanlar, bunlar için metin içinde aynı boyutta boşluk bırakarak içine şekil, çizelge veya resim numaralarını yazabilirler.

8. Dipnotlar: Dipnot kaynak göstermek için kullanılmamalı, dipnot kullanımına yalnızca açıklayıcı ek bilgileri için başvurulmalı ve otomatik numaralandırma yoluna gidilmelidir. Makalenin daha önce bir bildiri olarak sunulup sunulmadığı, bir proje ürünü olup olmadığı, bir tezden üretilip üretilmediğine dair açıklama için verilecek dipnot, numarayla değil yıldız işaretiyle (*) verilmeli. Böyle bir durumda yazarın soyadının sonuna eklenecek dipnot iki yıldız işaretiyle (* *) verilmeli.

9. Alıntı ve Göndermeler/Atıflar: Yazar doğrudan ya da do-

laylı olarak yaptığı tüm alıntılara aşağıdaki örneklerle göre göndermede bulunmalıdır. Burada belirtilmeyen durumlarda APA 6 formatı kullanılmalıdır.

Doğrudan alıntılar çift tırnak içinde verilmelidir.

Göndermeler için asla dipnot kullanılmamalıdır. Tüm göndermeler parantez içinde ve aşağıdaki biçimde yazılmalıdır.

Tek yazarlı çalışmaya yönelik genel göndermelerde: (Orda, 2004).

Tek yazarlı çalışmanın alıntı yapılan belirli bir yerine göndermelerde: (Ercilasun, 2008: 17).

İki yazarlı çalışmalara göndermelerde: (Hacıbekiroğlu ve Sürmeli, 1994: 101).

İkiden fazla yazarlı yayınlarda, metin içinde sadece ilk yazarın soyadı ve “vd.” yazılmalıdır: (Akalin vd., 1994: 11).

“Kaynaklar” kısmında ise, birden fazla yazarlı yayınların diğer yazarları da belirtilmelidir.

Metin içinde, gönderme yapılan yazarın adı veriliyorsa kaynağın sadece yayın tarihi yazılmalıdır:

Gazimihal (1991: 6), bu konuda “.....”nu belirtir.

Yayın tarihi olmayan yapıtlarda ve yazmalarda yalnızca yazarların adı yazılmalıdır: (Kaplan)

Yazarı belirtilmeyen ansiklopedi vb. yapıtlarda ise kaynağın ismi, varsa cilt ve sayfa numarası yazılmalıdır: (Meydan Larousse 6, 1994: 18)

İkinci kaynaktan yapılan alıntılar da aşağıdaki gibi yazılmalı ve kaynaklarda belirtilmelidir: Lepecki’nin de ifade ettiği gibi “.....” (Akt. Korkmaz 2004: 176).

10. Kaynaklar: Metnin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik sırayla aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi yazılmalıdır. Kaynaklar, bir yazarın birden fazla yayını olması hâlinde, yayımlanış tarihine göre sıralanmalı; bir yazara ait aynı yılda basılmış yayının ise (2004a, 2004b) şeklinde gösterilmelidir:

a. Kitaplar

Öztürkmen, A.(1994). *Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Carter, A. (2004). *Dans Tarihini Yeniden Düşünmek*. çev: Cansu Şipal, İstanbul: BGST Yayınları.

b. Makaleler

Sarisözen, M. (1970). Bağlama Metodu, *Folklor/Halkbilim* (1): 12-16.

Bakka, E. ve Felföldi, L.(2002). Whose Dances, Whose Authenticity? *Dance Research* (32): 3-18.

c. Kitap içi bölümler

Lepecki, A. (2004). Concept and Presence: The Contemporary European Dance Scene. *Rethinking Dance History: A Reader*, ed. Alexandra Carter, London: Routledge, s: 176-190.

Şahin, M. (2013). Klinik Psikolog Olmak. *Klinik Psikoloji*, ed. Linden, W. ve Hewitt, P. L. Ankara: Nobel, s: 1-16.

d. Tezler

Dehmen, B. (2005). *Ulusal ve Küreselin Kesişme Noktasında Halk Danslarına Bir Yaklaşım: Dansın Sultanları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

e. İnternet kaynakları

İnternette elde edilen verilerin kaynakları mutlaka gösterilmeli ve Kaynaklar’da erişim adresi ve erişim tarihi belirtilerek verilmelidir. Erişim adresi olarak kaynağın yer aldığı web sayfasının (ana sayfa) adresi değil, kaynağın görüntülediği adres verilmelidir.

<http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (12.10.2014).

Aksu, G. (2011). Özgür Bir Beden, Özgür Bir Sanat Dalı, Yazında ve Çeviride Beden, Akşit Göktürk’ü Anma Toplantısı (15-17 Mart 2006) İstanbul Üniversitesi. <http://mimesis-dergi.org/2011/04/ozgur-bir-alanozgur-bir-sanat-dali/>. (12.10.2011).

f. Görüşmeler

Ural, U. (2014). Artvin halk dansları çalıştırıcısı Uğur Ural ile ÜFTAD ofisinde yapılan görüşme, İstanbul: 19 Temmuz.

IV. Yazıların Gönderilmesi

Yukarıda belirtilen ilkelere ve kurallara uygun olarak hazırlanmış yazılar, Aydın Türklük Bilgisi Dergisi'nin dergipark sayfasındaki açıklamalara göre, aşağıdaki bağlantıyla gönderilebilir:

<https://dergipark.org.tr/tr/journal/2275/submission/step/manuscript/new>

Ön inceleme ve hakem değerlendirmesi doğrultusunda geliştirilmek ve/veya düzeltilmek üzere yazarlarına geri gönderilen yazılar, gerekli düzeltmeler yapılarak en geç bir ay içinde tekrar dergiye ulaştırılır.

İletişim Bilgileri:

Aydın Türklük Bilgisi Dergisi Yayın Koordinatörlüğü,
İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, Nu: 38
Sefaköy, Küçükçekmece/İstanbul.
Tel: (212) 444 1 428

Publishing Principles

Aydın Türklük Bilgisi is a nationally recognized peer-reviewed journal published twice a year in Spring (April) and in Fall (October) by the Literature Department of Arts and Sciences Faculty, Istanbul Aydın University. However, submissions to the journal can be made at any time during the year.

Aydın Türklük Bilgisi publishes original, research-based and review articles on Turkish Language and Literature, Turkish History and Modern Turkish Dialects as well as Turkic Literature. Articles on cultural and social issues related to language and literature from other areas of Social Sciences are accepted, as well.

We accept only original research articles which have not been published elsewhere as well as nonresearch articles reviewing the previous studies and putting forward new and noteworthy ideas. In addition, the reviews of scientific books that are published in the related fields and book reviews are within the scope of the journal.

The original articles translated from one language into Turkish or English can also be published in the journal provided that they contribute to the field without exceeding one third of the journal. For the translated material protected under law, the author should ask for copyright permission granted by the owner for the translation to be published.

The journal accepts articles either which are unpublished or which are not in process of publication. The articles which are not published, but presented in a scientific conference can be accepted provided that the case is clearly stated in the footnote.

I. Peer-Review process and publication process

Peer review is designed to assess the validity, quality and often the originality of articles for publication. Its ultimate purpose is to maintain the integrity of science by filtering out invalid or poor quality articles. What peer review does best is improve the quality of published papers by motivating authors to submit good quality work and helping to improve that work through the peer review process.

That a manuscript meets the requirements or standards is the main criterion when articles submitted are peer reviewed. All the articles are preliminary evaluated by the editorial board concerning the quality and suitability. The journal editor sends out the article to three people in the same academic field. These experts evaluate

the article for soundness of research methods, whether the conclusions follow from the results, the quality of the literature review, and often whether the study provides new or novel information. After the peerview process is over, the article is sent to production. If the article is rejected or sent back for either major or minor revision, the handling editor should include constructive comments from the reviewers to help the author improve the article.

Following the peer-view process, the copyrights of the manuscripts which are accepted for publication are transferred to Istanbul Aydin University. In order to publish and disseminate research articles, the

University should have the publishing rights. This is determined by a publishing agreement between the author and IAU. Thus, the “authorship form” including a contract regarding the transfer of the copyrights to the journal is also required to be completed.

Authors are responsible for their scientific, ethical and legal views published in the article. The texts and photographs published in the journal may be cited. However, the published texts cannot be re-published in any other place (printed or online) without the written permission of the journal’s editorial board. The authors of the published articles reserve the right to copy the whole or a part of their work for their own purpose on the condition that they indicate the text/article is published in the journal. Authors will stick to the aforementioned principles by submitting their works to the journal.

II. Language of publication

The journal publishes articles in Turkish as well as manuscripts written in other Turkish dialects as long as they meet the publishing criteria.

III. Formatting Guidelines

It is worth nothing that manuscripts, which do not meet the criteria, are transferred or rejected by the journal. The article should be prepared according to the following guidelines:

1. Main Title

The title is an essential way to bring the article to potential readers’ attention. Therefore, it should capture the main idea of the essay, but should not contain abbreviations or words that serve no purpose. Therefore, the title should be as accurate, informative and complete as possible. It should be centred on the page and typed in

12-point Times New Roman font, but the title should not be underlined, bolded, or italicized. The main title should not exceed 10-12 words and initials should be capitalized.

2. Author's Name(s) and Address(es)

The name(s) and surname(s) of the authors should be typed in bold whereas the addresses must be typed in italic letters. If there are any, the title(s) and the workplace(s) of the authors as well as their contact information must be indicated on the first page with a footnote.

3. Abstract

Each paper should have an abstract in both English and Turkish. The abstract should outline the most important aspects of the study while providing only a limited amount of detail on its background, methodology and results. Its length should consist of at least 150 words and should not exceed 200 words. The abstract should be self-contained but should not quote any references, figures and graphic numbers used in the text or contain footnotes. It should be clear, concise, and informative giving the scope and the main results obtained.

Authors should provide keywords consisting of at least 3 and at most 5 words leaving an empty line under the

English and Turkish abstracts. The Turkish abstract should also have its title in Turkish.

4. Main Text

The author should use Times New Roman style font-type, 12-point font size leaving 1,5 space between lines and make 3 cm margins on the top, bottom and sides of an A4-sized (29.7x21 cm) MS Word page. The pages should also be numbered. The parts of the text should be written either in italics (not in bold) or shown in single quotation marks (‘’). The text should not contain double punctuation involving quotation marks and italics at the same time.

5. Sub-titles

If the article is long enough and it includes coherent sections, and even subsections, the author might consider including section headings in the paper. When necessary, headings should be used to separate its major sections. All the section headings should be in bold type and font should be 12- point size (regular) and sub (italics) titles, capitalizing only the initial letters of each word in the title.

Sub-titles should not be followed by a colon (:) and the text must begin after an empty line.

6. Tables and Figures

Tables should be prepared according to black and white printing with a title and number. Tables and figures should be numbered separately. Vertical lines should not be used for drawing tables; however, horizontal lines should only be used for categorizing the sub-titles within the table. The number of the table should be indicated above the table, on the left side, in regular fonts; the title of the table should be written capitalizing the initials of each word. Tables should be located in their proper places within the text.

For example, Table 1: A comparative analysis of different approaches

The numbers and the titles of the figures which need to be clear should be centred just below the figure. The number of the figure must be in italics followed by a full stop (.). Right after comes the title of the figure in regular fonts with only the initial letter capitalized.

7. Visuals

When visuals are placed into the text, they should be placed as close as possible to the paragraph referring to them. Visuals should be titled according to the criteria specified for tables and figures. Technically problematic or low-quality images may be requested from the contributor again or may be completely removed from the article by the editorial board. Author(s) are responsible for the quality of the visual materials to be used in their articles.

The images, photographs or special drawings included in the text should be scanned in 300 ppi (300 pixels per inch) with a 10 cm short edge in JPEG format. In addition to the article and the “article presentation form”, all the visual materials used in the text should be e-mailed to the address indicated in JPEG format.

The online sourced images should also comply with a rule of 10 cm/300 ppi.

The pictures and photographs should be prepared according to black -and- white printing and processing.

The titles and the numbers of the visuals should be centred and typed in italics. The type of the visual and its number should be

typed in italics followed by a full stop (.) and the name of the image typed in regular fonts with capital initials:

Example: Resim 10. Wassily Kandinsky, ‘Kompozisyon’ (Anna-Carola Krausse, 2005: 91).

Figures should be clear. The text on the chart must be easily readable, i.e. font size is more than 8 points.

Each figure should be provided with a caption.

Figures refer to all other types of visuals like charts, graphs, drawings, and images as figures. Each figure should be labelled with the word Figure and an Arabic numeral in italics. The label and caption of a figure are placed below the visual as it appears in the text, along with a reference to the source of the figure if it came from an outside resource.

The pages containing figures, charts and images should not exceed 10, with only occupying one third of the text. If possible, authors may place the figures, charts and images where they are supposed to be providing that they will be prepared as ready to be published, if not the authors can write the numbers of the figures, charts and images leaving empty space in the text.

8. Footnotes

Footnotes should not be used as references to sources in the articles to set out in full in notes at the bottom of each page. They should only be used for additional explanatory information<, Word can automatically number sections. Numbers should be used in the text to indicate footnotes, for example¹. When citing quoted sources, the number should be placed at the end of the quotation and not after the authors name if that appears first in the text.

9. Citation and References

In this section, you will find explanations and examples of how to cite resources that you might use in your research, both in the text of your work (in-text citations) and at the end of your research (references list).

A citation tells the readers where the information came from. In your writing, you cite or refer to the source of information.

A reference gives the readers details about the source so that they have a good understanding of what kind of source it is and

could find the source themselves if necessary. The references are typically listed at the end of the lab report.

When you cite the source of information in the report, you give the names of the authors and the date of publication.

The sources are listed at the end of the report in alphabetical order according to the last name of the first author, as in the following book and article.

Authors must give references for all their direct or indirect quotes according to the examples given below.

In case not specified here, authors must consult APA 6th edition referencing and citation style. Direct quotes must be given in italics using quotation marks (“ ”). Footnotes must never be used for giving references. All references must be written in parentheses and as indicated below:

Works by a single author: (Carter, 2004).

Specific passages in works by a single author: (Bendix, 1997: 17).

Works by two authors: (Hacıbekiroğlu and Sürmeli, 1994: 101).

Works by more than two authors: (Akalin et. al, 1994: 11). The other contributing authors must only be indicated in the bibliography section.

If the name of the author is mentioned within the text, only the publishing date of the source are provided:

Gazimihal (1991: 6) states that “.....”.

Works with no publication dates, can be cited with the name of the author: (Hobsbawn)

Works with no author name, such as encyclopedias, can be cited with the name of the source and if available the volume and page numbers: (Meydan Larousse 6, 1994: 18)

The quotes that are taken from a secondary source are indicated as follows and must also be given in bibliography: As Lepecki also expresses “.....” (Korkmaz, 2004: 176).

10. Bibliography

In APA style, all the sources you cite throughout the text of your paper are listed together in the

References section. The References section has its own special formatting rules, including double-spaced text and hanging indentation

Full Bibliographic Citations APA format requires the inclusion of a list of resources used in the paper, and this list is referred to as “references.” This list includes only the names of resources cited in the paper, not resources that you found and read during your research process but did not include in the paper. The references page should start at the top of a new page in your essay; however, it will need to be included in your continuous page numbering. References pages, like all other pages, have the running head and page number at the top.

A bibliography is a list of all of the sources you have used (whether referenced or not) in the process of

researching your work. In general, a bibliography should include:

- the authors’ names
- the titles of the works
- the names and locations of the companies that published your copies of the sources
- the dates your copies were published
- the page numbers of your sources (if they are part of multi-source volumes)

The bibliography must be given at the end of the text in an alphabetical order as shown in the following examples. The references must be listed according to their publication dates in case an author has more than one publication. On the other hand, the publications that belong to the same year must be shown as (2004a), (2004b) (...).

Reference lists/ bibliographies

When using the ‘author, date’ system, the brief references included in the text must be followed up with full publication details,

usually as an alphabetical reference list or bibliography at the end of your piece of work. The examples given below are used to indicate the main principles:

The simplest format, for a book reference, is given first; it is the full reference for one of the works quoted in the examples above.

Knapper, C.K. and Cropley, A. 1991: *Lifelong Learning and Higher Education*. London: Croom Helm.

a. Books

Öztürkmen, A.(1994). *Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Carter, A. (2004). *Dans Tarihini Yeniden Düşünmek*. çev: Cansu Şipal, İstanbul: BGST Yayınları.

b. Articles

Sarısözen, M. (1970). *Bağlama Metodu*. Folklor/Halkbilim (1): 12-16.

Bakka, E. ve Felföldi, L. (2002). Whose Dances, Whose Authenticity? *Dance Research* (32): 3-18.

c. Chapters in an Edited Book

Lepecki, A. (2004). Concept and Presence: The Contemporary European Dance Scene. *Rethinking Dance History: A Reader*, ed. Alexandra Carter, London: Routledge, s: 176-190.

Şahin, M. (2013). Klinik Psikolog Olmak. *Klinik Psikoloji*, ed. Linden, W. ve Hewitt, P. L. Ankara: Nobel, s: 1-16.

d. Thesis

Dehmen, B. (2005). *Ulusal ve Küreselin Kesişme Noktasında Halk Danslarına Bir Yaklaşım: Dansın Sultanları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

e. Online Resources

Online resources must be cited for the data obtained from the Internet. The full web address of the webpage (not the home page) and the date of access must be indicated in the bibliography for the online resources:

<http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (12.10.2014).

Aksu, G. (2011). Özgür Bir Beden, Özgür Bir Sanat Dalı, Yazında ve Çeviride Beden, Akşit Göktürk'ü Anma Toplantısı (15-17 Mart 2006) İstanbul Üniversitesi. <http://mimesis-dergi.org/2011/04/ozgur-bir-alanozgur-bir-sanat-dali/>. (12.10.2011).

f. Interviews

Ural, U. (2014). Artvin halk dansları çalıştırıcısı Uğur Ural ile ÜFTAD ofisinde yapılan görüşme,

İstanbul: 19 Temmuz.

IV. Sending Manuscripts

Submission of a manuscript to the journal implies that all authors have read and agreed to its content and that the manuscript conforms to the journal's policies. Manuscripts written in accordance with the editorial policy must be submitted online:

<https://dergipark.org.tr/tr/journal/2275/submission/step/manuscript/new>

After manuscript submission, all authors of papers under consideration for publication will complete and send an authorship form.

Following the peer-review process, peer reviewers can suggest changes, additions or gaps if parts of the article are difficult to read or need more explanation. The articles assessed and accepted can be asked their authors for further improvement and proofreading. The authors must make revisions in one month at the latest.

For further information, please contact:

AYDIN TÜRK LÜK BİLGİSİ

Editorial Board

Istanbul Aydın University, Faculty of Arts and Sciences

Department of Turkish Language and Literature

Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, Nu: 38

Sefaköy, Küçükçekmece/İstanbul

Tel: (212) 444 1 428

E-mail: aydinturklukbilgisi@aydin.edu.tr

